IO. NIC. MADVIGII, Phil. D.,

DE

Q. ASCONII PEDIANI

ET ALIORUM VETERUM INTERPRETUM

IN

CICERONIS ORATIONES

COMMENTARIIS

DISPUTATIO CRITICA.

Hauniæ MDCCCXXVIII.

TYPIS HARTV. FRED. POPPII.

PRÆFATIO.

Constitueram huic commentationi emendationes locorum aliquot Ciceronianorum et Asconianorum subiicere, quas temporis brevitate exclusus, quo minus nunc ederem, in appendicem conieci brevi proditúram; ei adiicientur quum indices, quos hic libellus postulare videtur, tum errorum typographicorum adnotatio, qui vereor ne in hac festinatione, quum præsertim in iis corrigendis parum exercitatus sim, non ita pauci sint. Pag. 11 v. 2, *Asconium* irrepsit, quum *Asconius* exprimendum esset. Sero vidi, quod p. 4 dixi, post mortem Claudii Asconium scripsisse, id eadem ratione efficere J. M. Mattium, Brixianum,

in Adnott. c. 89 p. 126 (Ticini 1575); nec plura is de Asconio habet. Cur divum Claudium non appellet, si quis id quærendum putat, apparet ex Suet. Claud. 45. P. 30 v. 2 ab inf. superiores secutus particulam *ut* minime necessariam addidi. Hæc erant, quæ hoc loco notari et debebant et poterant; pluribus præfari non opus esse mihi visum est.

Communis est opinio, nihil esse, in quo tædii plus sit, quam in diligenti commentariorum ad antiquorum Græcorum Latinorumque scripta ab inferioris ætatis grammaticis compositorum tractatione. Ac semper quidem aut plerumque in eiusmodi scriptis versari miserum est et ineptum. Cæterum quum tam multarum rerum cognitio ad antiquitatis studia pertinentium ex iis ducatur, delicatissimi fastidii videtur esse, qualia sint et quam auctoritatem habere debeant ea quidem huius generis scripta, ex quibus eiusmodi plura hauriantur, quærendum esse negare; neque non est in hac quoque studiorum parte delectatio quædam, quum veterum literarum novissimam formam consideramus. Si quis autem eo tempore, quo nondum literæ consenuerant, in simili scribendi genere versatus esse putatur, eius scripta non mediocri philologorum studio digna esse mihi videntur. Nam et de rebus antiquis hominem non multo inferioris ætatis exponentem audire operæ pretium est, et, quam in toto opere rationem secutus sit, attendere diligenter oportet, ut ex iis, quæ interpretatione egere iudicaverit, quid in more publico privato-

que, literis, lingua eius ætate mutatum fuerit, intelligamus. Hæc autem in Q. Asconii Pediani commentarios ad Ciceronis orationes cadere videntur, quem scriptorem eo minus negligi decebat, quod eum ab æqualibus minime contemtum videmus, quorum scripta in summo honore habemus. Itaque miror eius commentarios proximis seculis ita neglectos esse, ut nemo accuratius studium ad eos contulerit ne ex iis quidem, qui eum Ciceronis orationibus eos edendos curaverunt. Hoc autem eo effectum esse puto, quod homines, quum ad Asconium accederent, statim in ea inciderent, quæ nihil omnino veterum scriptorum simile haberent, grammaticorum quarti et quinti seculi post Christum nihil dissimile. Et tamen hæc ipsa res ad hos commentarios diligentius perscrutandos excitare debebat; si enim id confitemur, hominem Quintiliano antiquiorem et inter eruditos habitum ita scripsisse, ut inter eius interpretandi rationem et Donati aut aliorum Donato inferiorum nihil intersit, sublatum est omne diversarum ætatum in literis Latinis discrimen; multa etiam alia ridicula consequentur. Ut igitur et hæc dubitatio tollatur, et Asconio suus honor restituatur, et qui sit usus in rebus Romanis intelligendis et Cicerone interpretando commentariorum, qui sub eius nomine circumferuntur, appareat, totam hanc de Asconii commentariis quæstionem comprehendendam et explicandam esse arbitratus sum; in cuius disputationis præcipua parte etsi mea sententia a Niebuhrii, viri celeberrimi, iudicio non discrepat, tamen

quod is, quum breviter nullo argumento addito significasset, paucissimis persuasit, ita exponere, ut in ea re error ne relinquatur, operæ pretium fore videtur. Ab hac autem disputatione excludendos non esse commentarios ad Ciceronis orationes aliquot nuper in Italia repertos, ea, quæ de iis dicemus, ostendent. Neque solum id ago, ut, quid sit Asconii, appareat, sed ut simul intelligatur, qualia sint et quo loco habenda ea, quæ eius esse nego.

I.

Q. Asconius Pedianus [1]) quando vixerit, non convenit inter eruditos, quorum alii Virgilii et Livii familiarem fuisse, alii Vespasiano imperante senem vixisse tradunt [2]). Ipse in commentarios ad Cic. orat. pro Scauro [3]) de Scauri domo dicens, *pos-*

---

1) Quinti prænomen habent codd. commentariorum (vel potius codex) et, ut mox dicemus, Hieronymus. Cognomen apud Suidam est Παιδιανός; veriorem formam codd. habent commentariorum et Hieronymi et inscriptio apud Grut. p. 987, 15. Nota est gens Pedia. Prima syllaba brevis est apud Sil. Ital. XII, 212.

2) Quæ vulgo de Asconio traduntur, exposita sunt apud Fabric. Bibl. Lat. Lib. II. c. 6. T. II. p. 65. Ern. et Baehr. Gesch. d. röm. Lit. p. 395. sq. Funccium et alios prætereo.

3) P. 138. Hot. p. 1013. Græv. T. XVI. p. II. p. 246. Sch. Quoties editionem non nomino, Hotomanianam intel-

sidet eam nunc, inquit, *Longus Cæcina, qui consul fuit cum Claudio;* pro *Longus Cæcina* in cd. prima est *locus cicinam*, scribendum autem esse *Largus Cæcina*, Lipsius vidit et post eum alii [4]); is enim consul fuit cum Claudio II consule a. u. 795. Varr. [5]). Constat igitur, Asconium hæc scripsisse post alterum Claudii consulatum; ut mihi autem videtur, ex hoc loco coniici potest, aliquanto post scripsisse; neque enim Asconius illud admonendi gratia additurus fuisse videtur, si nuper Cæcina consul fuisset; neque ita nude Claudium nominaturus, neque Augusti neque Cæsaris neque imperatoris adpellatione adiecta, si vivo Claudio scripsisset [6]). Nerone igi-

ligo; qui Græviana et Schützianа utuntur, capitum numeros sequentur in quærendo.

4) Lips. ad Tac. Ann. XI, 33. Mai. præf. alt. ad Cic. sex oratt. partes. Mediol. 1817. p. 30. ap. Beier Fragm. Cic. Oratt. p. XXXVII. &c.; recepit Beier Cic. Fr. Oratt. p. 212.

5) Vid. Noris. ep. consul. (ap Græv. Thes. Antiqu. Rom. T. XI.) p. 413. Spanhem. de usu et præst. numismat. T. II. p. 9. Fabric. ad Dion. Cass. II. p. 948. et quos præterea laudat Mai. l. l. quibus addendus est Marini gli Atti de' Fratelli Arval. P. 1. p. 65. II. p. 823. De Lipsii errore in persona et rebus Cæcinæ disputarunt Ryck. ad Tac. l. l. et Maius. Domum Cæcinæ Largi, incertum, num eandem, commemorat Plin. Hist. Nat. XVII, I.

6) Markland præf. ad Cic. oratt. IV. p. LXXVI. Wolff. sub Claudii aut Neronis principatu, vel, diligentius ducta coniectura ex hoc ipso loco Asconium circa a. u.

tur imperante, Cæcina sene, hæc scripta puto. Hæc ex ipsius Asconii verbis. Hieronymus autem in chronico Eusebiano ad annum septimum Vespasiani (a. u. 829.) hæc adnotavit: *Q. Asconius Pedianus scriptor historicus clarus habetur, qui LXXIII ætatis suæ anno captus luminibus, XII postea annis in summo omnium honore consenescit.* De hoc loco antequam plura dicam, occurendum est A. Maii dubitationi, qui de Asconii ætate disputans Hieronymi testimonium eripere nobis conatur [7]); tantam enim esse in illo loco scripturæ varietatem, ut non solum incertum sit, Asconiusne Pedianus intelligatur, necne, sed omnino alius intelligendus esse videatur. Utitur ad hæc confirmanda iis, quæ ad Hieronymi locum adnotata sunt in Opp. Hieronymi edit. Veronensi T. VIII. p. 681. Verum si quis Pontaci adnotationem, ex qua illa ducta sunt, inspexerit, inveniet, in prænomine aliquam esse discrepantiam, non maximam tamen, in nomine unam literam in duobus codd. aliter scribi, in cæteris (usus est autem Pontacus 25 codd., quorum plerosque accurato contulit) nihil esse varietatis, in cognomine nullam esse scribendi inconstantiam. [8]). Asconium

812: aut certe post annum 795 scripsisse judicat. Illud de anno 812 repetit p. 333; unde duxerit, nescio. Marklandum sequuntur Matthiä (Grundriss d. Ges. d. gr. u. röm. Litt. p. 176.) et Bæhr.

7) l. l. p. 35. Beier p. XL. sq.

8) Pontaci adnotatio in ed. Ver., quam rariorem esse puto, hæc est p. 263.: "*Deest* Quirinus in *L. Pi.*

igitur Pedianum hic significari, certum est; neque hoc abhorret ab iis, quæ supra dixi; qui enim Nerone imperante scripserit, sub Vespasiano consenuisse, consentaneum est. Sed oritur controversia. Philargyrius enim ad Virgilii Eclog. III, 105. Asconium Virgilium loquentem audisse narrat [9]. Hoc vero fieri non potuit, si vera tradidit Hieronymus. A Virgilii enim morte ad septimum Vespasiani annum anni sunt XCIV, ut, si vel puerum admodum Asconium Virgilium ista narrantem audivisse sumamus, centum tamen annorum ætatem aliquanto superaverit. Id quum videret vir sum-

---

At in M. quinque Vatic. Lo. habebatur tantum simplex Q. *in A. simplex* C. *in P.* Squirinus. *in Vi. O. Peta. Fux.* Quintus, *sicut est in margine H. Pet. Ba. B. et So. Gesnerus in Bibl. utrumque legit et* Quintus *et* Quirinus; *sed primum sibi magis placere docet, Cæterum pro* Asconius, *in Fa. V.* Ascodius: *in P. et tribus mss. Fab.* Squasconius: *in A.* Pasconius. *Referunt hæc circa* 6. *Vespasiani Pi. Vi. O. At circa an. 7. Lo. Fux. Peta. Fa. impressi."* Contulit codd. cum vetere aliqua editione, in qua *Quirinus* fuit, errore. Literæ H. Pet. Ba. B. So. editiones significant, non codd. mss. In P., tribus mss. Fabri, A. prænomen cum nomine scribendo coniunctum est. Ipsum prænomen in pluribus et, si Pontaeo credimus, melioribus codd. Q. est.

9) *Item Asconius Pedianus ait, se audisse Virgilium dicentem, in hoc loco se grammaticis crucem fixisse; quæsituros eos, si quid studiosius occultaretur.* Eadem in nonnullis codd. adhærent Servii commentario, verbis paulum immutatis.

mus Jos. Scaliger, eo confugit [1]), ut duos diceret Asconios fuisse, alterum Virgilii et Livii (de quo postea dicam) familiarem, qui ad Ciceronis orationes scripsisset, alterum historicum; quod quam non sit veri simile, facile omnes intelligunt; nemo enim veterum duos huius nominis scriptores fuisse significavit, quod tamen in hominibus, quorum ætates inter se coniunctæ essent, utique fecissent; omnes inde a Plinio et Quintiliano ad scholiastas unum satis videlicet notum, adpellant [2]). Secutus tamen Scaligeri opinionem Jo. Gerh. Vossius eatenus est [3]), ut, quum primum eam simpliciter amplexus esset, mox se revocaret duosque quidem Asconios fuisse statueret, sed horum posteriorem et commentarios et historica scripsisse; ita Vossius nonnulla ex iis, quæ mox exponemus, evitavit, sed Virgiliano illi Asconio nihil fere reliquit. Scaliger autem postea [4]) Hieronymum lapsum esse in temporum notatione iudicavit, unumque Asconium scriptorem fuisse, qui prius vixerit. Hoc sequuntur Harduinus [5]), Fabricius, alii [6]). De Maii sententia antea dictum est. Equidem

---

1) Animadverss. ad Eusebii chronic. p. 183. edit. 1.

2) Non utor hoc loco iis, quibus postea ostendam, commentariorum scriptorem ab historico seiungi nullo modo posse.

3) de hist. Lat. 1, 27.

4) in altera edit. Euseb. chronic. p. 200.

5) ad Plin. in ind. auctor. T. 1. p. 99. ed. in 4.

6) Saxius in Onomastico 1. p. 249. proposita priore Scaligeri sententia, hac nodi dissolutione non opus esse putat; quidni enim decrepitum et centenario vitæ anno

etsi lapsum non raro in huiusmodi rebus Hieronymum video, tamen non intelligo, cur eius testimonium Philargyrio postponamus, incertæ ætatis et fidei scriptori, quum præsertim notum sit, quot fabulæ Grammaticis Virgilium interpretantibus originem debeant; constet autem, in iis maxime fingendi licentia usos esse, quæ ad ipsius poetæ res, dicta, aliaque eiusdemmodi pertinerent. Atque huius licentiæ suspicionem in ipsa hac Philargyrii nota alia præterea res movet [7]). Sed sunt alia graviora argumenta ad Philargyrii fidem convellendam. Primum ut credamus extremo Virgilii anno Asconium viginti annos habentem (minorem natu ad huiusmodi colloquium admissum putare vix possumus) ex Virgilio hoc audisse, natus erit Asconius a. u. 715. Itaque quum post secundum Claudii consulatum scripserit, scripsisse putandus erit 80 annos natus; non nimis hoc verisimile est; nihil est enim in veris Asconii commentariis tam senile; si vero, ut opinor, post Claudii mortem scripsit, necesse erit, 92 minimum annos natus commentarios composue-

---

proximam senectutem attingere potuisse? Verum, ut dixi, multo illam ætatem supergressus esset, et Hieronymus multo minorem natu sub Vespasiano vixisse tradit, et cæteræ difficultates non tolluntur.

[7]) Præcedunt in eadem nota hæc: *Aliter: dicit Cornificius ab ipso Virgilio audisse, quod Coelium Mantuanum quendam tetigit, qui consumptis omnibus facultatibus, nihil sibi reliquit nisi locum trium ulnarum ad sepulturam.* Alia prorsus loci explicatio alius scriptoris auctoritate ad Virgilium refertur.

rit. Tum, si Philargyrio credemus, non solum in ætate Asconii notanda lapsum Hieronymum dicemus, sed in eo etiam, quod eum LXXIII annos natum oculis captum tradiderit; nam commentarios post hanc ætatem scripsisse putabimus, et quidem filiorum causa adeo puerorum, ut propter ætatem publicorum negotiorum morem minus tenerent [8]. Deinde Quintilianus ex Pediano quædam se de Livii orthographia comperisso scribit [9]; Quintilianus natus est circa primos Claudii annos [1], quem ut concedamus adolescentem, quo tempore Romæ Domitium Afrum et Senecam audivit [2], illa ex Asconio accepisse, tamen plane puer neque, utrum Livius *quasi* an *quase* scripsisset, curabat, neque quid Asconius in scribendo observaret. Faciamus igitur Quintilianum, quum octodecim annos haberet, hæc ex Asconio audisse; habebimus Asconium prope centum annos natum huiusmodi res docentem; quamquam multo est probabilius, virum ex viro hoc audisse. Quum enim Quintilianus aliquid se ex iis, qui multo natu maiores essent, audisse refert, solet, ne error et dubitatio oriatur, ipso addere,

---

8) ad Cic. pro Mil. c. 6. p. 151.

9) Inst. Orat. 1, 7, 24. *Comperire ex aliquo* nunquam dici de eo, quod scriptis eius legendis discamus, Maii causa adnoto; vid. l. c. p. 34. (p. XL. Beier.) Fabricius ex hoc loco Quintilianum Asconii auditorem fecit.

1) vid. Dodwell. Ann. Quint. §. 5.

2) vid. Dodwell. et Gesner præf. Quint. §. 4.

adolescentem se illos vidisse [3]). Hoc quidem loco videtur significare, Asconium non ita remotum ab eo tempore, quo ipse scriberet, fuisse. Adiiciemus his argumentis alia, ex quibus pateat, Asconium Augusti ætatem, nisi pŭerum, non attigisse. Primum id gravissimum est, quod, quum res extrema Ciceronis ætate gestas diligenter exponat, nihil se unquam ex iis, qui ipsi illis rebus interfuissent, audiendo accepisse significat, omninoque ita illorum temporum historiam tradit, ut nihil eius ætate ore traditum de iis exstitisse, sed omnia legendo comperta videamus [4]). Id autem in eum non cadit, qui cum Virgilio, id est, cum Asinio Pollione, Messala Corvino, aliis eiusdem ætatis vixerit. Et totum quidem hoc quale sit, ex perpetuo narrationis quasi tenore facilius sentitur, quam exemplis docetur. Sed tamen, si Augusti ætate vixisset Asconius, vixisset cum Livio, et, ut erat diligens monumentorum investigator, eadem, quæ ille, reperire potuisset; utitur autem pro testimonio in temporibus Ciceronianis Livii narratione [5]); patet idem clarius in Fenestella, quem

---

3) vid. VIII, 3, 31. X, 1, 24. X, 1, 102. &c.

4) vid., ut exemplo utar, ad Cic. in Pis. c. 11. p. 125: *Socrus Pisonis quæ fuerit, invenire non potui, videlicet quod auctores rerum non perinde in domibus ac familiis foeminarum, nisi illustrium, ac virorum nomina tradiderunt.* Excludo in tota hac de ætate disputatione commentarios in Verrinas.

5) ad Corn. I. p. 93. p. 959. Græv.

Plinius [6]) novissimo Tiberii principatu mortuum scribit. Hunc Asconius sic commemorat, ut, quamquam eius errores adhibitis actis publicis corrigat, tamen aliquanto se superiorem et Ciceronis ætati propiorem significet [7]). Diligens est præterea in ætate scriptorum constituenda dicendi generis ratio habenda; quum autem id tantum in quæstionem veniat, Augustine ætate an proxima post eum Asconius vixerit, non magnam hoc temporis spatio factam esse Latini sermonis mutationem constat; ac tamen in iis, quæ Asconii esse postea videbimus (nam cæteras sordes attingere ratio vetat), sunt nonnulla, quæ in eius hominis scriptis, qui Augusti ætate suum dicendi genus confirmasset, non essent. Ex hoc genere est, *destrictum propositum adversus principum voluntatem* [8]); ita enim *destrictus* apud Augusteæ ætatis scriptores non dicitur, Claudii et Neronis ætate sæpe [9]).

---

6) Hist. Nat. XXXIII, 11. s. 52. Hieronymus mortem eius ad sextum Tiberii annum retulit.

7) locos infra laudabo.

8) Arg. Corn. p. 94. p. 950. Græv.

9) Lexicis addi potest præter Asconii locum *destrictum testimonium* ex Val. Max. VIII, 5, 2. Recte Asconii ed. prima *destrictum* habet; origo huius dicendi usus perspici potest ex Senec. de ira II, 10. cl. de benef. VI, 34. Extrema ætate *destrictio* pro *severitate* dicebatur; certe ita scripsit Cassiodorus. Ex hac significatione repetenda esset origo locutionis plane singularis *frontem destringere*, quod significare putant *audacem fieri* apud Quint. XII, 6, 2; sed totum hoc

Ipsum *propositi* vocabulum pro substantivo addito adiectivo positum aliquid novi habere videtur. Huius ætatis, non superioris, est etiam usus verbi *imputare*, ut sit *aliquid sibi gratiæ adponi postulare* [1]), et particulæ *demum* pro *tantum* [2]), tum locutio *adiutorium præbere* [3]).

Restant alia quædam ætatis Asconii indicia, quæ quid ad hanc rem definiendam valeant, videndum est. Apud Suidam Asconius cum Iunio Blæso, qui consul fuerit cum Lucio, ad coenam Apicii ve-

---

commentitium est; nam frontem, sedem puloris, aliquo modo pro pudore dici, novi; *destringere frontem* dici non potest, non magis quam *pudorem*, nisi quis forte de perfricanda fronte cogitat, quod alio pertinet; tum immaturam frontem non intelligo; deinde Fabius subiicit: *Nam inde et contemtus operis innascitur et fundamenta iaciuntur impudentiæ*; itaque antea certe non idem dixit; postremo quid intelligendum sit, monstrant verba *acerbum proferatur*. De *fronde* loquitur Quintilianus, quam neque vult antequam ad fructum pervenerit, destringi, neque, fructus quicquid sit, acerbum et immaturum proferri. Cfr. §. 3.

[1]) ad or. in T. C. p. 112. p. 980 Gr. cfr. Casaub. ad Suet. Tib. 53. O. Borrich. Cogitt. d. L. L. ætat. p. 290. Cellar. Cur. Post. p. 145. (ed. Ien. 1733.) Sic Tacit. Hist. 1, 38. 1, 55. Senec. de brev. vit. 3. Idem Seneca huic verbo ablativum, quem vocant, pretii adiunxit Cons. ad Marc. 1, 3. *auctori suo magno imputata*; quamquam ibi non hæc est significatio.

[2]) ad orat. in T. C. p. 113. p. 983 Gr. p. 525 Or.

[3]) Argum orat. pro Scauro. post med. p. 132.

nisse dicitur [4]). Id Scaliger et Vossius ad Junium Blæsum in Vitellii historia a Tacito sæpius commemoratum [5]) retulerunt; rectius Maius ad Junium Blæsum, Tiberio imperante clarum [6]), alterius patrem, Seiani avunculum [7]). Marcus Apicius est ille nepotum omnium altissimus gurges a Plinio appellatus, qui Augusti et Tiberii temporibus vixit [8]). Junium Blæsum inscriptio quædam [9]) consulem habet cum L. Anstitio Vetere ante C. Rufi Gemini et L. Rubellii Gemini consulatum (782.) Muratorius, quem Maius sequitur [1]), hunc putat eundem esse Antistium Veterem, quem cæteri Caium appellant, consulem cum Asinio Pollione

---

4) v. 'Απίκιος Μάρκος his verbis: ὑπάτω δὲ ἤστην 'Ιούνιος Βλαῖσος καὶ Λεύκιος. ὁ τοίνυν Βλαῖσος ἐπὶ τὴν θοίνην κληθεὶς οἷον ἐΦολκίδα ἄκλητον ἐπάγεται Ασκώνιον Παιδιανόν. ἐξῆν γὰρ καὶ ἐπικλήτους οἱονεὶ σκιὰς ἑαυτοῖς παρακαλεῖν τινάς. Eadem inde a v. ὁ τοίνυν s. v. 'Ασκώνιος Παιδιανός leguntur.

5) Tac. Hist. 1, 59. II. 59. III, 38.

6) Vell. II, 125. Tac. Ann. 1, 16. III, 35. et ad eos locos interpp.

7) Mai. præf. alt. p. 36. 37. p. XLI. sq. Beier.

8) Plin. Hist. Nat. X, 48. s. 68. De hoc Apicio cæterisque eiusdem nominis veterum scriptorum locos congesserunt Fabr. Bib. Lat. II, 25 T. II. p. 468 sq. et Funcc. de imminenti L. L. senectute p. 172 sq.

9) Murat. Nov. Thes. Inscriptt. 1. p. CCCI, 4.

1) Murat. l. c. et in Ann. Ital.; quod Maius laudat Art de vérefier les dates T. 1. 351. (1783), ibi catalogus consulum ex Muratorii Ann. Ital. transscriptus est.

a. 776; vitiosumque esse Caii prænomen, Blæsum autem Pollioni suffectum. Verum Antistium illum non solum codd. Taciti, Plinii Maioris, Dionis Caium appellant, verum inscriptiones quoque apud Grut. 1041, 15 et Fabretti 627, n. 234; ut ab eo Lucius diversus esse necessario iudicandus sit; et videtur sane præter C. alius Antistius Vetus consul Tiberii temporibus fuisse [2]). Hunc igitur Lucium illum putarim, eumque consulem suffectum cum Blæso fuisse, incertum, quo anno, etsi, quum res gestas Blæsi et proconsulatum Africæ considero, non multum ab eo anno, quo C. Antistius consul fuit, abfuisse eorum consulatum, credo. Circa hæc igitur tempora Asconius non plane puer fuerit, necesse est. Servius quoque aliquid ad hanc quæstionem confert, qui ad Virgilii Eclog. IV, 11. narrat, Asconium Pedianum a Gallo audisse se referre, hanc eclogam in honorem suum factam [3]). Intelligitur C. Asinius Gallus, Asinii Pollionis filius, consul a. 746, qui mortuus est a. 786 [4]). Cum hoc igitur, si Servio credimus, (nec video, quid obiici admodum possit, nisi quod auctor non optimus est in historia), Asconius collocutus est; sed illud de Virgilio ab Asconio audito tantum abest, ut confirmetur hac narratione, ut plane evertatur; Asconius enim ætate inferior, ex Gallo,

---

2) vid. interpp. ad Vell. Paterc. II, 43. et Ryck. ad Tac. Ann. IV, 1.

3) Absunt tamen hæc a multis Servii codd.

4) Tac. Ann. VI, 23.

Virgilii temporibus propiore, quo ille consilio poema scripsisset, accepit. Deinde de Livio dubitatio oritur, qui quum ab Asconio *Livius noster* appelletur [5]), amicitiam inter eos fuisse putant. Verum et Livium et Fenestellam, Livio posteriorem, Asconium se superiores fuisse significare, iam dixi. Recte igitur hæc adpellatio ab aliis, quamquam Scaliger repugnat, ad communem patriam refertur. Quoniam igitur Philargyrio fidem non esse habendam ostendimus, multaque esse vidimus, quæ persuadeant, multo inferiorem Asconii ætatem fuisse, redimus ad Hieronymum. Huius equidem testimonium non ita defendam, ut plane verum putem; nam si Vespasiano demum imperante Asconius inclaruisset, neque Junii Blæsi ætatem attigisset, et, quum ad ultimam senectutem pervenisse dicatur, Domitiano superstes fuisset et ad Nervæ Traianique tempora vivendo pervenisset. Quintilianus autem minime obscure eum aliquanto ante quam ipse institutionem oratoriam ederet, mortuum, significat [6]). Accidisse igitur Hieronymo hic videtur, quod alibi accidit, ut scriptorem eo tempore clarum habitum esse adnotaret, in quod non tam ætatis et laudis flos incidisset, quam una aliqua res in eius vita memorabilis, vel ad ultimam senectutem spectans. Et utetur for-

---

5) ad. Corn. I. p. 105 p. 968. Græv. p. 201 Sch.

6) 1, 7, 24. *ex Pediano, qui et ipse eum sequebatur;* nec altero loco V, 10, 9 videtur mihi nuper mortui hominis testimonio ita usurus fuisse.

fasse aliquis ea coniectura, ut hoc anno incommodum illud coecitatis Asconio accidisse ab Hieronymo notandum fuisse dicat. Ita Asconius, a. 829 annos 73 habens, natus erit a. 756; adolescens Blæsum ad coenam euntem comitatus esse putabitur; Asinium Gallum audisse commode poterit. Sed tamen, ut dicam, quod sentio, vel sic, si quid veri inest in Hieronymi narratione de duodecim annis in illa calamitate exactis, nimis prope ad Quintiliani tempora et ipsam institutionis oratoriæ editionem accedere mihi videtur; nam ex Plinii verbis, utrum is Asconii mortui an vivi testimonio utatur, non satis est apertum [7]); nimis quoque adolescentulus in illa ratione ad Blæsi consulis familiaritatem admittitur. Itaque ex Hieronymi adnotatione hoc tantum teneo, Asconium senem Vespasiani tempora attigisse et fortasse Titi et initium Domitiani; natum autem esse puto paulo ante annum primum Christi; quos si eius ætatis fines constituerimus, conciliasse probabiliter inter se testimonia, quibus hæc disputatio continetur, mihi videmur, præter Philargyrii.

De vita et rebus Asconii nihil fere traditum est. Patavinum fuisse, antea ex loco quodam commentariorum admodum probabiliter coniici dixi [8]).

---

7) H. N. 7, 48. s. 49 extr. *Sammulam quoque centum decem annis vixisse auctor est Asconius Pedianus.*

8) Patavinum quis e recentioribus primus Asconium dixerit, nescio; Manutius et Sigonius sic adpellant. Cfr. Lips. Elect. lib. 1, 17. quem Fabr., Func., alii se-

Hoc confirmant Silii versibus aliquot, quibus is iuvenem Patavinum, Pedianum, belli pacisque artibus egregium ita celebrat, ut eos Asconii Pediani honoris causa scriptos putent [9]) Certe Pedianos familiæ antiquitate claros Patavii sedem habuisse ostendere videntur, et in ea familia studia literarum fuisse. Certum enim esse videtur vel ex nomine, Silium, in hoc quoque Virgilii imitatorem, suæ ætatis hominem his versibus significasse [1]). Ipsum autem commentariorum scriptorem quo minus a Silio celebratum putem, prohibet, tum quod senem Asconium (senex autem fuit, quum Silius carmina

quuntur. Fabricius laudat Bernardinum Scardeonium de antiquitate urbis Patavii et claris civibus Patavinis. Vossius ipse in hanc sententiam transiit, quum eam in prima edit. librorum de historicis Latinis improbasset.

9) Punic. XII, 212 sq. maxime v. 217 sq. *Huic pater Eridanus Venetæque ex ordine gentes, Atque Apono gaudens populus, seu bella cieret, Seu Musas placidas doctæque silentia vitæ Mallet, et Aonio plectro mulcere labores, Non ullum dixere parem; nec notior alter Gradivo iuvenis, nec Phoebo notior alter.*

1) Dixi *Pedianos*; si enim ipse commentariorum auctor non intelligitur, sed alius quis, plures certe eo nomine fuerunt. Ac mihi Silius, quum ita scriberet (214 sq.). *Atque Antenorea sese de stirpe ferebat, Haud levior generis fama sacroque Timavo Gloria,* et *Euganeis dilectum nomen in oris,* non videtur nomen in uno aliquo ex gente Pedia in aliam transgresso usurpatum positurus fuisse. Aut igitur non ex ea gente derivatum nomen est, aut in pluribus mansit, ut factum in aliis quoque est, imperatorum temporibus.

scribebat) [2]) vix putaverim sub iuvenis persona inductum, tum quod poeticæ facultatis laudem maxime Silius persequitur, quam in hoc nostro nemo commemoravit. Itaque in eam partem inclino, ut Pediani eius, cuius nos commentariorum reliquias habemus, filium illis versibus laudatum putem. Ac ne in hoc quidem quisquam illam facultatem fuisse tradere fateor; sed facile huius lusus aliquot in hoc genere latere poterant, (et quis non tum versibus ludebat?); in patre id minus probabile mihi videtur, quum in aliis literarum generibus non obscurum eius nomen esset. Et congruit cum iis, quæ de Asconii ætate diximus, cum filium habuisse, Silio, qui circa a. 853 mortuus est 75 annos natus, paulo ætate minorem. Sed hæc de patria; de vita acta nihil traditur; privatus in literis consenuisse videtur. Non semper Romæ vixisse, sed aliquando in patria, et ibi ea, quæ nos habemus, scripsisse coniicere aliquis possit ex loco quodam, ubi ita loquitur, ut filii eius, ad quos scribit, Romam quidem vidisse, nec tamen tum ibi fuisse videantur [3]). Studia eius in veterum scriptorum subtiliore cognitione et de iis iudicio

---

2) Scripsit Silius post consulatum, quem gessit extremo Neronis anno (821); Vid. Mart. Epigramm. VII, 62, 9.sq. Eo magis eos miror, qui, ut Fabricius et alii, Asconium cum Virgilio vixisse contendunt, et tamen Silii versus de eo intelligendos putant.

3) ad orat. pro Scauro. p. 138. p. 1013. Græv., quo loco iam supra usus sum: *Demonstrasse vobis memini me* &c. cfr. ad orat. pro Mil. 19. p. 155. *Via Appia est*

et in historia maxime occupata fuisse videntur [4]. Grammaticum de schola fuisse aut eas grammaticæ artis partes, quæ in scholis præcipue tradebantur, scriptis excoluisse, nihil est, quod ostendat; nam quod Quintilianus ex Asconio se de Livii voces *sibi* et *quasi* scribendi consuetudine comperisse scribit, id non eiusmodi est, ut necessario ab homine Grammaticam profitenti observatum sit, nisi forte quis et Ciceronem et Quintilianum grammaticos appellandos putat. Scripsit Asconius librum contra obtrectatores Virgilii [5]), ex quo quæ-

---

prope urbem monumentum Basilii; hoc vix scripsisset iis, qui Romæ ipsi essent; (si *erat* dixisset, de monumento tum deleto, alia res esset). Alium locum huic coniecturæ faventem infra ponam.

[4]) Inter rhetores recensuit Passow (Grundzüge d. Griech. u. Röm. Litteraturgesch. p. 95)., puto, quod Fabricius Quintiliani doctorem fecerat; quæ in eius veris commentariis subinde de arte orationis monentur, non sufficiunt ad rhetoris nomen tuendum. In subdititiis non pauca rhetorica sunt.

[5]) Vid. Donat. in vit. Virgil 16, 64 p. LXXXVI. Heyn. ed. 3. 17, 65. p. LXXXVII; nec aliunde petita sunt, si Asconii sunt, quæ leguntur 5, 22. p. LXXIV; ex eodem libro ducta sunt, quæ ex Philargyrii et Servii commentariis attulimus, apud Philargyrium, ut fit, Grammaticorum nugis corrupta; ex eodem denique, quæ Probus habet prooem. ad Virgilii Bucol. p. 349. Lion. *Nec mirandum, quod infra se senem dicit, quum certum sit, eum, ut A. Pedianus dicit, XXVIII annos natum Bucolica edidisse. Nam* &c. Neque tamen credo, ipso Asconii libro usos hos grammaticos; Do-

dam Donatus et ceteri grammatici Virgiliani excerpserunt. Huiusmodi de scriptoribus superioris ætatis disputationes, accusationes, defensiones, illis temporibus, more ab Asinio Pollione orto, non infrequentes erant, exstabantque in hoc genere scripta Asinii Galli, Claudii imperatoris, aliorum [6]. Commentarios quoque in Virgilium Asconium scripsisse, quod recentiores nonnulli tradiderunt [7]), recte Heynius negavit [8]). Sallustii quoque Crispi vitam

---

natum pro certo adfirmare non dubito, etsi solus titulum libri posuerit, tamen eum non habuisse. Quædam ab antiquioribus grammaticis excerpta quasi per manus tradebantur et cum infimæ ætatis commentis coniungebantur; ea observatio de extremorum temporum scholiastis late patet, ipsique infra exempla in Ciceronianis commentatoribus dabimus. Nec adfirmaverim, in Asconii libro ea fuisse, quæ apud Donatum leguntur §. 22.

6) Eo minus intelligo, cur Beier (Cic. Fragm. Oratt. p. XXXIX. not. 36.) ex huius libri commemoratione Asconium Virgilii ætati adfinem fuisse concluserit. Nec ex ipsis illis, quæ apud Donatum ex eo libro adferuntur, quidquam Asconius aut ab ipso Virgilio aut ab eius æqualibus audisse dicitur, in quo J. G. Vossius erravit. De obtrectatoribus illis Virgilii præter Heynium ad Donat. p. LXXXVI. et LXXXVII. dixisse laudatur A. Weichert in commentat. de obtrectatoribus Horat. p. 4. sq.

7) Fabric. Bibl. Lat. II. p. 68. Ern. Bæhr Gesch. d. Röm. Lit. p. 395.

8) ad Virg. T. 1. p. CCXXXXV. (de antiquis Virgilii interpretibus.)

composuit, a commentatoribus Horatianis laudatam [9]); de quo scriptore magnas controversias iam illa ætate fuisse, satis notum est. Nec tamen propter hunc librum maxime ab Hieronymo historicum adpellatum, nec alia et maiora opera ex historico genere interisse, propter eam adpellationem suspicandum esse, postea ostendam. Postremo in Ciceronis orationes commentarios scripsit, quamquam commentariorum nomen incertum est; nam neque apud veteres scriptores reperitur, neque in codd. ex Poggii apographo descriptis est, neque in ed. prima. Codicum descriptores pro arbitrio nomen imposuerunt; ut B. de Montepoliciano argumenta appellavit [1]), librarius cod. Ambrosiani alterius glossulas [2]); ed. prima nullum omnino habet nisi scriptoris. Hos filiis se scripsisse ipse significat [3]). Videtur autem omnes Ciceronis orationes persecutus esse; nam neque eæ orationes, in quas commentarios habemus, coniunctæ sunt, et ipse multis locis se in alias quo-

---

9) Acron ad Hor. Sat. 1, 2, 41. *Hoc de Sallustio videtur dicere: Sallustius enim Crispus in Faustæ, filiæ Sullæ, adulterio deprehensus, ab Annio Milone flagellis cæsus esse dicitur, quemadmodum Asconius Pedianus in vita eius significat.* Eadem fere Scholiastes Cruquii.

1) Band. Catal. Codd. Latt. Bibl. Laur. II. p. 638.

2) Mai. præf. alt. p. 25. (p. XXXIII Beier).

3) ad orat. pro Mil. 6. p. 151.

que scripsisse ostendit [4]). Quæ Gellius [5]) ab Asconio Pediano de Fenestellæ errore in definiendo anno, quo habita esset oratio pro Sexto Roscio, dicta retulit, ea ad hos commentarios pertinent, posita sine dubio in argumento eius orationis, ut similis disputatio in argumento Pisonianæ. Quintilianus quoque alicubi e commentariis Asconii exemplum sumpsit [6]). Plinius Asconium inter scriptores, quibus in septimo libro usus est, posuit [7]); quod in ipso septimo libro [8]) ab Asconio traditum refert, in quo Asconii libro lectum olim fuerit, nescio. Quales autem sint hi commentarii et cuius argumenti, infra exponam. Neque præter hæc quid Asconius scripserit, si plura scripsit, scimus. Nam initio seculi XVI. rumorem sparsum fuisse, inventos esse in Gallia Asconii Pediani XII. elegantiarum libros, quos L. Valla antea habuisset et ex quibus multa in suos transtulisset, satis est

---

[4]) ad Corn. p. 96, (Apud Græv. p. 957 et Sch. p. 189 male legitur *significavit* pro *significavimus*, ut superiores edd. recte habent; ed. 1. *significabimus*;) ibd. p. 96. p. 959 Gr. p. 190 Sch. (*sicut iam ostendimus*), ád Pison. 3. p. 122. p. 124. 10. p. 125 (*dictum est in dissuasione legis agrariæ ad populum*), 15. p. 126. 26. p. 128 (*ut puto iam nos dixisse*); ad Mil. 6. p. 152. (*illud vos meminisse non dubito*), ibd. 35. p. 158 (*Puto iam supra esse dictum*).

[5]) XV, 28.

[6]) Quint. V, 10, 9.

[7]) vid. ind. auctor.

[8]) 48 f. 49.

verbo attigisse [9]); nec refellenda Ausonii Popmæ opinio, libellum *de origine gentis Romanæ* Asconio tribuentis, aut alius, ad eundem librum de libris illustribus referentis [1]).

De Asconio ipso hæc dicenda erant; deinceps sequitur, ut de iis, quæ sub eius nomine partim iure partim iniuria circumferuntur, exponendum sit.

II.

Asconii vulgo ad nos pervenisse putantur commentarii in Ciceronis Divinationem, Act. I. in Verr., Act. II. in Verr. Lib. 1. et Libri II. partem (ad c. 14.), tum in orationes pro Cornelio I. et II., in toga candida, pro Scauro, in Pisonem, pro Milone. Qui quales ipso genere sint, prius quam dicamus, nonnulla necessario de eorum quasi historia et externo habitu disserenda sunt; pertinet enim, hæc tenere, tum ad recte de Asconii scriptis iudicandum, tum ad ea emendanda [2]).

---

9) vid. Voss de hist. Lat. l. c., et Fabric. Bibl. Lat. l. c. p. 68. Maius (p. 23. p. XXXII. Beier) Vallam ab hoc crimine defendentem demonstrat Christ. Poggialum, Italum.

1) vid. Fabric. II. p. 69 Funcc. de imm. senect. Ling. Lat. p. 320.

2) In hac disputationis parte plus efficere poterunt, qui aut ipsum Poggii apographum Florentiæ inspiciendi potestatem habebunt, aut certe alios codd. ex eo ductos.

Poggium Bracciolinum, Florentinum, eruditione et scriptis clarum, quum concilio Constantiensi ab a. 1414 ad a. 1418 interesset, multa et præclara veterum scripta ex bibliothecis Germaniæ et Helvetiæ protraxisse et in Italiam pertulisse, nemo est, qui ignoret, ex iis, quibus literæ Latinæ curæ sunt [3]). Inter hæc Asconii quoque commentarios, qui nunc exstant, tum reperit in monasterio Sancti Galli apud Helvetios a. 1416. et descripsit, de qua re testis est et ipse Poggius [4])

Tum libris nonnullis ægre carui; ut statim Poggii historiæ de varietate fortunæ libros IV. cum epistolis nunquam editis, Lutet. Paris. vulgatos a. 1723, nancisci non potui; quod eo molestius tuli, quod apud Bandinium in Catal. Codd. Latt. Bibl. Laur. II. p. 503. hæc scripta sunt: "SAEPE de suo Asconii Manuscripto in Epistolis ad Niccolum loquitur idem Poggius." Neque Jacobi Lenfant Poggiana (Amstelod. 1720. 8.) habui.

3) vid. J. B. Recanat. vit. Poggii ante Poggii hist. Florent. Venet. 1715. 4. et in Græv. et Burm. Thesaur. Antiquitt. Ital. T. VIII. p. 1. (pag 10. sq.) Fabric. Bibl. Lat. Lib. II. c. 15. T. II. p. 259 sq. Em. Tiraboschi Storia della letterat. Ital. VI, I. p. 104. (ed. Rom. 1783. 4.) VI, 2. p. 43. sq. Heeren Gesch. d. Studiums d. class. Litterat. II. p. 222 sq.

4) in ep. ad Guarin. Veronensem data Constantiæ XVII Cal. Jan. Anno Christi MCCCCXVII. edita post alios a Fabricio Bibl. Lat. I. l. p. 260. et in subscriptione cod. Valerii Flacci apud Pignor. in Antenore c. 16. (Thesaur. Antiqq. Italiæ VI, p. 3. p. 80.) unde descripsit Vossius et Fabric. (Bibl. Lat. II, 14. T. II.

et alii [5]), servaturque codex Poggii manu scriptus hodie Florentiæ in bibliotheca Riccardiana [6]). Barptolemæus quoque de Montepoliciano, Poggii comes et in investigatione veterum scriptorum socius, se, quum Asconius inveniretur, adfuisse, significare videtur in adnotatione codici, qui ab eo scriptus in bibliotheca Laurentiana servatur, subiecta [7]). Pistorii in bibliotheca, quam patriæ

p. 251.): *C. Valerii Flacci Argonauticon. Hoc fragmentum repertum est in monasterio Sancti Galli, prope Constantiam XX millibus passuum una cum parte Q. Asconii Pediani. Deus concedat alteri, ut utrumque opus reperiat perfectum, nos quod potuimus egimus. Poggius Florentinus.* Alii Poggii epistolæ de Quintiliano et Asconio respondit Leon. Arretinus Idibus Septb. 1416. Vid. eius epp. IV,5. p. 112 Flor. 1741. (IV, 4. p. 122 Fabr.)

5) Franc. Barbarus, Venetus, in collaudatione ad Poggium data Venet. 1417. 7 Jul. (ap. Fabric. Bib. Lat. l. l. 262.) Vossius de historicis Lat. III, 5. Raphaëlem Volaterranum et Iovium laudat. Adde subscriptionem ed. 1. et Robortelli Adnott. II, 7. (in Grut. Fac. Art. II. p. 70.)

6) Bandini I. not. 2. cit. et Mai., cuius causa codex nuper inspectus est a Zannonio, Florentino, comment. de ed. princ. Mediol. operum Front. (in Cic. Oratt. Fragm. 1817.) p. 36.

7) vid. de hoc Barptolemæo Franc. Barb. l. l. (not. 5.). Bandini I. l. p. 433. et 638. Lagomars. epist. ad Facciol. in ed. septem eius oratt. Rom. 1753. 8. (laudant Bandinius et Maius; ipse non vidi.). Codex est plut. 54, 5, cuius in fine hæc leguntur: *Finis argumentorum quorundam* (Mai. *quarundam*) *Orationum Ciceronis, eorum, quæ invenimus in Monasterio Sancti Galli, quæ licet imperfecta et in compluribus locis*

suæ reliquit Sozomenus, Canonicus Pistoriensis, exstat codex Asconii, quem non improbabile est ab ipso Sozomeno in Helvetia descriptum esse [8]). Constantiæ enim tum Sozomenum fuisse, Bandinius adnotavit, ac fortasse operam suam ad conquirendos antiquorum scriptorum libros una cum Poggio aliisque viris clarissimis contulisse. Ita quum Asconii pars in Italiam perlata esset, non defuerunt hominum studia in exemplaribus describendis; itaque non pauci Asconii codices postea in hominum manibus versati sunt, omnes ex Poggii apographo descripti, ut in bibliotheca Laurentiana præter cod. B. de Montepoliciano tres sunt huiusmodi codd., plut 50. cod. 4, plut. 54. cod. 27, plut. 54. cod. 29, quorum primum et secundum Lagomarsinius contulit [9]), in Ambrosiana duo, quos Maius adhibuit [1]). Neque alius generis fuerunt, quos edi-

---

corrupta esse videantur, non mediocrem tamen bene studentibus poterunt utilitatem afferre. Die XXV. Julii MCCCCXVI. B. de Montepoliciano.

8) Bandini l. l. p. 503. Ad calcem codicis hæc leguntur: *Finis argumentorum quorundam Orationum Ciceronis, quæ invenimus in Monasterio S. Galli, quod XV millibus passuum a Constantia remotum est. X. Kal. Aug. MDCCCCXVII. Constantiæ.* In anni nota error esse videtur apud Bandinium.

9) Band. l. c. p. 503. Niebuhr Röm. Gesch. 1. p. 492. ed. alt.

1) Fragm. Oratt. præf. alt. p. 25. (p. XXXIII Beier.) et in catalog. Cic. codd. Ambrosian. p. 232 et 233. Inscriptiones in alterius initio, alterius fine indicant, com-

tores Asconii adhibuerunt, Danesius, Hotomanus, Grævius, quod ex eo perspici potest, quod non solum omnes easdem habent lacunas, sed in corruptelis gravissimis ita consentiunt, ut satis adpareat ex uno fonte ductos esse, subinde correctos, sæpe interpolatos et depravatos [2]); nisi forte ex

mentarios in concilio Constantiensi repertos fuisse. Nescio autem, num Poggius ipse aphographo suo nomen subscripserit, ac pæne suspicor non factum, quoniam Zannonius, *manum ipsam Poggii evidenter agnosci*, Maio scripsit, nominis adiecti mentionem sine dubio facturus, si adesset. Inde factum puto, ut ne in Mediolanensibus codd. adderetur; neque in Florentinis esse Bandinius tradidit.

2) Exempla ponam, ut res magis appareat, ex uno argumento Cornelianarum. In hoc hæ lacunæ sunt in ed. 1.: p. 91. Hot. *questus est de ea * ne exhauriri* (ubi asteriscum posui, vacuum est spatium IX literarum); explevit primus Hotom. coniectura, ut ipse indicat; eadem pag. *unde * præsentia darent;* (spatium XIV lit.) sic etiam cæteræ ante Hot., qui edidit: *unde in præsentia pecuniam creditoribus;* nota est: *pec. cred.*] *Hæc duo verba desiderabantur in manuscripto;* de *in* neglexit, ut alibi fecisse infra videbimus; pag. 92. *vel paucos * gratificari solebant;* (spat. X lit.) hic Hotom. edidit *vel pauci senatus consultum facere solebant*, aperta interpolatione; p. 93. *deinde quod ex S. C. āno cos. ** (spatium X lit.) *præsidebant: & iudicio non respondisset ** (spat. X lit.) *atque esset damnatus recreavisset ** (spat. XII lit.) *iam accepta pecunia tollere ait ** (spat. XI lit.) *cornelium;* et statim *me g°* * (spat. X lit.) *cornelius perterritus manilii exitu ** (spat. IX lit.) *in iudicium;* hic ipse Hotom. asteriscis uti cogitur; p.

Barptolemæi et Sozomeni codd. exemplaria nonnulla transscripta sunt, quod tamen vix factum puto, Poggii, hominis celeberrimi et inventoris, auctoritate cæteris officiente. De codice Sancti Galli nemo amplius cogitasse videtur, factumque est in hoc cod., quod in aliis antiquissimis, et ex quibus novæ scriptorum veterum partes erutæ essent, ut in cod. Livii Bambergensi, ut prorsus negligeretur, neque a quoquam commemoraretur; neque quid eo factum sit, nunc constat. Neque id mirum est; nondum enim in Helvetia et Germania harum literarum studia renata erant; postea res iam in oblivionem abierat, versabanturque in hominum manibus apographa Poggiana, quæ quam

---

94. *ipse globulus, qui* * (spat. VIII lit.) *serat;* hoc in ed. Ald. est; apud Manutium *qui intercesserat;* ipse nihil adnotavit; ead. pag. *apud duas* * (spat. XIII lit.) *præfecturas equitum R. et tribuno* * (spat. XIV lit.) *et ex tertia quoque parte* * (spat. X lit.) *apud plerosque exceptis iis* * (spat. X lit.) *familiaris.* Hic omnes corruptelæ signa adiiciunt. Postremo eadem pag. *futurus esset* * (spat. XIII lit.) *a summis viris dicit; estimo* * (spat. XIII lit.) *et id quod;* hic quoque apud Manutium scriptum reperio non interrupta verborum serie: *futurus esset. A summis viris dici testimonium, et id* &c. Multo maior esset codd. discrepantia, proferrenturque diversæ eorum lectiones, si qui, non dico ex alio quam ex Sangallensi, sed si ex hoc ipso, non ex Poggianis schedis, derivati essent. Nunc diversæ lectionis in Asconianis nihil est, nisi levissimæ scribarum recentissimorum aberrationes et editorum coniecturæ.

recentia essent, vix suspicabantur, neque obscuras illas Scti Galli latebras iterum perscrutandas putabant. Longe enim post homines eruditi in codicibus æstimandis severi esse coeperunt [3]). Itaque ad eandem apographorum Poggianorum familiam pertinere arbitror codd. duos Parisinos, Vindobonensem Gothanumque a Savignio commemoratos [4]). Quum igitur in Asconianis omnia referantur ad auctoritatem codicis Sangallensis, et, ut nunc quidem res est, apographi Poggiani, dolendum est de neutro codice satis dilucide tradi posse. Poggium quidem omnia ea, quæ nunc pro Asconianis eduntur, descripta ex Helvetia adtulisse, uno in loco reperta, contra quam suspicatus erat Niebuhr, intelligitur quum ex codice eius Florentiæ servato, et ex ceterorum codd. et edit. primæ subscriptionibus, tum ex ipsius verbis [5]). Qualis autem fu-

---

3) Norunt eruditi, quam diu in multis Ciceronis operibus criticos luserit fallax recentium codd. Italicorum auctoritas, quum in angulis Germaniæ Galliæve vel ipsius Italiæ (ut Vaticanus Philippicarum) pauci sed integriores codices laterent.

4) in commentat. de iure Italico (in scriptis Acad. Berolin. a. 1814–1816.) p. 44. Nimis dubitanter de hac re, sed tamen vere scripsit I. C. Orellius, vir clarissimus, in Jahnii Ann. Philol. et Pædag. III, 4. p. 86., qui, quum omnes Lucretii codd. ex uno ductos dixisset, adiecit: "Auf einer ähnlichen Spur bin ich rücksichtlich des Asconius Pedianus." Nec fefellerat hoc, certe de codd. Italicis, Lagomarsinium (cfr. Band. l. l. II. p. 639.).

5) in epist. ad Guar. Veronens. p. 261. *expositiones tan-*

erit cod. Sangallensis, non indicat. Mutilum fuisse adparet; in ipso tamen commentariorum contextu folia, nisi uno loco, ut mox dicam, abfuisse non videntur. Lacunæ in Poggii apographo multæ fuerunt; in codice ipso non tam vacua spatia fuisse puto, quam partim foliorum oras aut avulsas aut a tineis blattisque pæne comesas fuisse [6]), partim in codice antiquo

---

quam thema quoddam super octo Ciceronis orationibus Q. Asconii Pediani, de quibus ipse meminit Quintilianus. Duas Cornelianas connexas pro una posuit, fragmentum commentarii in libr. II. Act. II. in Verr. non numeravit.

[6]) Hoc ex eo coniicio, quod aliquot locis plures lacunæ brevissimis intervallis et fere æqualibus disiunctæ reperiuntur; ut nota ad Milon. c. 33 p. 157 et 158. in edit. prima hæc est: — *in privato eodem hoc aliquid * Significat id tempus, quo P. Clodium * adhuc quester designatus esset * est cum intrasset eo ubi sacrificium pro p. r. fiebat. quod factum notatum erat * S. C. decretumque ex ordinem* (sic) * *iudicium fieret.* Obliterata sunt lacunæ vestigia apud Manutium, qui nihil adnotat; in Aldina (1522.) vetus est lectio. Videtur in vetustissimo codice versuum finis detruncatus hoc fere modo:

— *in privato eodem hoc aliquid* [*profecerat.*]
Significat id tempus, quo P. Clodius, [*cum*]
adhuc quæstor designatus esset, [*deprensus*]
est, cum intrasset eo ubi sacrificium pro p. r.
fiebat. quod factum notatum erat [*graui ?*]
S. C. decretumque [ut] *extra ordinem* [*de ea re*]
iudicium fieret.

et situ corrupto scripturam aliquot locis evanuisse, ut a Poggio legi non potuerit. Ipse enim scribit codd. Sangallenses fuisse *in teterrimo quodam et obscuro carcere, fundo scilicet unius turris, quo ne capitalis quidem rei damnati detruderentur* [7]). Difficilis est autem huius rei explicatio, quod ex sola editione prima de lacunis codicis iudicare possumus, in quibus tamen exprimendis facile errari potuit, et erratum est, ut adnotatio ad orat. in Pis. c. 2. p. 122 in edit prima sic legitur: *Ego in C. Rabirio perduellio * xxxx annis ante me cos. interposita * senatus autoritatem sustinui contra * invidiam atque defendi. Possit aliquis credere * Ciceronem quidem dicat* &c. (vacuis spatiis, ubi

---

De supplementis me nihil adfirmare, vix dici opus est. Huic loco videtur in altera folii pagina respondisse is, qui pag. 158 infima est apud Hot. (ad cap. 35.) sic in editione 1. scriptus: *sed milonis quoque notam audaciam * uetiar e p. * utile uisum est sciret * ne unquam potuit utram sententiam * damnatum autem opera maxima Appii Claudii * pronuntiatum est.* Quinque sunt utroque loco vacua spatia. Hic igitur capita versuum perisse suspicor. Ab hoc autem loco remota corruptelæ signa sunt, lectione interpolata, post Hot. Inter primam lacunam prioris loci et primam alterius interiecti sunt in edit. prima 24 versus; totidem sunt inter lacunam primam loci in argumento Cornelianæ p. 93 et primam alterius loci pag. 94; totidem inter primam lacunam adnotationis ad Pison. p. 121. (p. 591 Græv, *Hic cum* &c.) et primam adnotationis ad Pis. 2. p. 122. (*Ego in C. Rabirio* &c.)

7) ad Guar. Veron. p. 261 Fabr.

asteriscos posui.) Primo et quarto loco lacuna est; in secundo et tertio nihil deesse præter literam *m* ex Ciceronis codicibus scimus; contra in argumento orationis pro Scauro p. 132. sq. p. 1004. Gr. in edit. prima nullum est lacunæ signum, quum tamen apertum sit, excidisse aliquid, ut recte postea ab editoribus locus notatus sit, quem miror Heinrichium, V. Cl., ita interpolasse, ut verba quidem cohæreant, narratio non cohæreat. Nam quo spectent illa de Fausto et quam habuerint cum Scauri causa coniunctionem et ubi questus Faustus sit, et quid sibi velint abrupta illa *et ambulare cum trecentis armatis*, frustra quæres. Equidem multa hic desiderari arbitror. Sed alia oritur quæstio ex ordine commentariorum; nam in editionibus ante Aldum omnibus et in codd. (ut in Florentinis et Ambrosianis) primus est in orationem Pisonianam; sequitur ad Scaurianam, tum ad Milonianam, Cornelianas, orat. in toga candida; ultimo loco sunt commentarii ad Verrinas. Quo factum sit, ut tam præposterus ordo sit, cogitanti duplex coniectura oritur, ut aut eum, qui codicem scripsit, non ex uno codice, sed ex pluribus, prout in manus venissent, commentarios expressisse credam; (quod si est, perfacile alieni aliquid cum Asconianis coniungi potuit;) aut codicem discerptum fuisse et aut Poggium aut ante eum alium divulsas partes hoc modo coniunxisse; et potuit in hac ratione idem accidere, quod in superiori, ut cum Asconiano codice compingeretur aliud similis argumenti fragmentum. Non pos-

sum autem coniecturam meam premere, huiusmodi aliquo casu intercidisse folia quædam in commentario ad Cornelianas; nam et nimis abruptum est initium commentarii in secundam orationem, præscriptis tantum verbis Pro Cornelio, et nimis exiguus ipse commentarius, paulo plus quam unam Hotomani paginam implens, quum ad priorem orationem præter argumentum commune 12 paginæ sint; neque sane ipsa oratio brevis fuisse videtur, quum in duas quattuor dierum actionem contraxerit, neque rebus, de quibus adnotandum esset, caruisse, ut in qua Cicero contra Catulum, Hortensium, Metellum Pium contenderit [8]. Sed iam nimis diu hariolor de forma illius codicis. Vere autem Lagomarsinium iudicasse arbitror, nonnulla a Poggio ipso non recte descripta esse [9]; ipse se, quæ invenisset, *velociter* transscripsisse testatur [1].

Ex codicis Poggiani apographo Asconii commentarii primum typis descripti sunt Venetiis a. 1477. [2] cum Georgii Trapezuntii libro de artifi-

8) vid. p. 107. p. 973 Græv.

9) apud Bandin. II. p. 638.

1) in ep. ad. Guar. Ver. p. 261 Fabr.

2) cfr. Matt. Ann. Typogr. IV. P. 1 p. 375. Duo huius editionis exempla in bibliotheca regia Haun. sunt. In prima post plagularum indicem pagina hæc est inscriptio: *Q. Asconius Pedianus in senatu contra L. Pisonem.* In folii 55. pagina aversa infima subscriptum est: *Hæc est pars Q. A. pediani cura et diligentia pogii florentini viri litterassimi reperta in monasterio*

cio Ciceronianæ orationis pro Ligario et Antonii Luschi, Vicentini, oratoris clarissimi, inquisitione super XI orationes Ciceronis, atque Xiconis Polentoni argumentis super aliquot orationibus et invectivis Ciceronis. Extrema est epistola Hieronymi Squarzafici Alexandrini ad Antonium Serachum, archiepiscopum Corinthiensem et patriarchæ vicarium data Venetiis 4. Nonas Iunias 1477, in qua suo consilio hanc editionem institutam dicit.

Nihil aliud in hac editione actum esse, quam ut codicis Poggiani quasi imago repræsentaretur, ostendunt vacua spatia relicta totaque forma, qua descripti sunt commentarii; quo autem successu in hac re elaboratum sit, difficile est iudicare, et quid partim in apographo conficiendo, ex quo expressa editio est, peccatum sit, partim a typothetis erratum, discernere; ac tamen hæc editio nunc quidem unus est veræ lectionis in Asconianis investigandæ fons, ad quam proxime accedunt aliæ quædam, quæ eius scripturam fere repetierunt; quo si quis longius progredi voluerit, (et debet id velle, qui post hæc Asconium editurus est) is, si omnis spes de cod. Sangallensi reperiendo præcisa est, ad ipsius Poggii codicem confugiet; si ne eo quidem uti potuerit, tum demum alia apographa inter se con-

---

sancti galli prope constantiam XX millibus passuum & ab ipsius pogii exemplaribus a me A. Iu. transcripta ac Venetiis per Johannem Manthen de Gerretzem impressa. Tum sequitur Georgii liber.

tendet, ut ex horum aut omnium aut plurium consensu, rationibus subductis, quid in Poggiano sit, intelligat. Nam nunc quidem, nescio quo fato, accidit, ut Asconiana ita corrupta et interpolata circumferantur, ut nihil foedius viderim. De qua re dicam tantum, quantum res nostra postulat quantumque per subsidia, quæ ad manum sunt, licet, cætera editoribus Asconii relinquens. In proximis igitur post primam editionibus (tractavi autem ipse Iuntin. 1519. 8. eam, quæ prodiit Paris. ap. Petr. Vidoam 1520. fol. [3]), Aldin. 1522. 8.) eius editionis textus ita repetitus est, ut levia quædam emendandi tentamina fierent in erroribus apertissimis tollendis, quod ut in multis recte factum est, ita multi non minus aperti errores relicti sunt; quædam non recte mutata, quum edit. I. lectio aut verior esset, aut ad veritatem propius accederet; in his omnibus quid codicibus debeatur (nam alia quædam apographa ad manum editoribus esse *potuisse*, non nego,) quid coniecturæ, non constat; etsi plura sine dubio e coniectura ducta sunt. In locis gravius corruptis aut mancis interpolandi licentia grassata non est [4]). Ut autem

---

3) cura N. Beroaldi institutam, tradit Ebert n. 1273.

4) Multo igitur integriores sunt hæ editiones recentioribus, idque recte nuper in P. Vidoæ editione intellectum est; eadem tamen est eius ratio, quam cæterarum esse dixi, quod conferendo intellexi; id adnotavi, ne (quoniam etiam Ebert ad ed. 1477. expressam esse tradit,) nihil omnino ab editione prima differre credatur. Unum reperio in antiquis his editionibus ineptis-

quale hoc sit, appareat, ex Aldina editione, quæ et harum postrema est, et in qua ipse Franciscus Asulanus in præfat. se collatis exemplaribus Asconium multo eo, qui circumferretur, meliorem effecisse profitetur, subiiciam exempli loco, quicquid in argumento Cornelianæ aliter quam in ed. I. constitutum est. (p. 91. sq. Hot. 947. Græv.) Initio igitur ed. 1. *C. Pisone*, Ald. male *L. Pisone*, ex eo quod ita paulo post in ed. I. legitur; deinde in verbis *iustior pertinacior* asteriscus additus; paulo post ed. I. *ne quiuis*, Ald. *ne quis nisi*; (paulo rectius esset *ne qui*); tum ed. I. *in omnibus S. C. quibus aliquem*, Ald. male *quibus cum aliquem*; paulo post ed. I. *Corneli*, Ald. *Cornelii*; deinde ed. I. *ille Coss. qui*, Ald. *ille Cos. qui*, male utrumque; (legendum est *cum ille eos, qui*); tum ed. I. *intendebant manus*, Ald. *intentabant m.*, frustra; potius notandum hoc in lexicis ex huius ætatis scriptoribus; nam Tacitus quoque *manus alicui intendere* dixit Ann. IV, 3; paulo post ed. I. *cum Cornelius*, Ald. *Tum Cornelius*; deinde ed. I. *cum solutus*, Ald. *cum solutus esset*; tum ed. I. *et sine more pugnare*, Ald. *etsi nemo repugnare*; dende ed. I. *cum aut gra-*

---

simum additamentum, sed a ceteris, de quibus nunc loquor, interpolationibus diversissimum, id, quod p. 105. p. 968. Græv. p. 202 Sch. sustulit, Manutio iam suadente, Hotom., suum cod. secutus; neque in Grævi-ano erat; verum ne in edit. 1. quidem, ne quis hic putet illos codd. proprii boni aliquid habere. Quis adiecerit, nescio; est in edit. Juntina, in ed. Vidoæ non est.

tiam, Ald. *tum gratiam;* paulo post ed. I. *cum plures*, Ald. *complures;* mox ed I. *cos.*, Ald. *coss.;* tum ed. I. *scripsit C. et P.*, Ald. *subscripsit C. et cum P.* deinde (pag. 93) ed. I. *effugierunt, profugierunt, cos.*, Ald. *effugerunt, profugerunt, coss.;* eadem pag. ed I. *sua tribunis permitteretur*, Ald. *si id t. p.* paulo post ed. I. *non uideo quo lectus*, Ald. longius a vera lectione: *non uideo quo si lectus;* statim ed. I. *in tribunitiam*, Ald. *tribunitiam;* tum (p. 94. Hot) ed. I. *operepretium*, Ald. *operæpretium;* mox ed I. *semetipsum* et *defendit duas actiones contulisse: cum in duas orationes appareat*, Ald. *semetipsam* et *defendisse*, cætera ut in ed. I. Ex his intelligi puto, quale sit mutationum genus. A lacunis manum abstinuerunt, non solum iis, quæ nunc adparent, sed aliis postea occultatis; nam p. 92. vocum *tollique ea re* in editionibus antiquis nullum vestigium, nec in ed. prima spatium vacuum est [5]); Manutius *tolli* aut *imminui* deesse notavit, Hot. tacite id quod nunc legitur, edidit; pag. autem 93. ubi nunc est: *etenim prope* &c., in edit. prima et proximis hæc sunt: *et cum prope tollebatur intercessio sua* (vel *si id*) *tribunis permitteretur: non poterat negare id factum esse. Is eo confugit* &c., quæ manca esse nemo non sentit, neque tamen recte

[5]) Huius generis lacunæ nullis spatiis indicatæ sine dubio in cod. Sangallensi fuerunt, scriptura non hiante; cæteræ quo modo ortæ sint, dixi ante; de his igitur multo minus sciri potest, quot fere vocum sint.

factum, quod suppresso eius rei indicio locus interpolatus pro integro postea editus est, ut opinor, primum a Manutio, qui lectionem interpolatam habet, nihil ipse adnotans. Postremo ubi nunc est, (pag. 94.) *confiteri reum* in edd. antiquis *reum* deest. Quod autem supra dixi, in his antiquis editionibus, quum quædam corrigerentur, alia, quæ non minus facile corrigi possent et sine temeritatis nota, relicta esse, in edit. Aldina pro *adiici erat* (p. 91. Hot.) retinetur ex ed. pr. *adiecerat* et paulo post (p. 92. H.) *potentissimi quique ex S. C.*, ubi, quemadmodum Manutius scribendum esse conieccrat, Hotom. tacite edidit *ex senatoribus;* debebat scribi *ex senatu* [6]); pag. quoque 93. neque difficile

---

[6]) Non raro in codd. mss. *S. C.* pro *senatu* ab oscitantibus librariis subpositum est; nec aliud est mendum loci Taciti Hist. IV, 42, quem et olim et nuper miris modis defendere nonnulli studuerunt: *sponte ex S. C. adcusationem subisse iuvenis admodum;* imperatori delatorem quærenti sponte ex ipso senatu, quod foedissimum erat, se obtulerat Regulus; legendum est igitur: *sponte ex senatu.* Sed perversior est scriptura Livii 45, 15: *quibus filius quinquenni maior ex senatusconsulto esset;* nemo enim ex senatusconsulto filium habet; sed quæ tentant interpretes, violenta sunt. Cautum erat, ne id beneficium, quod in populo prolis augendæ studioso iis datum esset, qui filios haberent, alii adoptionis imagine consequerentur. Hanc sive legis sive potius edicti censorii sententiam certissima emendatione restituam: *quibus filio quinquenni*

erat nec audax scribere *ut ne clamor quidem ullus ab advocatis eius oriretur*, ubi *illius* pro *ullus* ab omnibus etiam recentioribus retinetur. Sed de his editionibus satis dictum est, si addidero in Aldina, in qua ordinem commentariorum mutatum esse dixi, recte Scaurianam Pisonianæ præpositam esse; quod cur Hotomanus, (nam apud Manutium verus ordo est) commutaverit, nescio.

Antiquis his editionibus successit Parisiensis apud Io. Lodoicum Tiletanum emissa a. 1536 [7]); nam Melanchthon quid effecerit, nescio; ad illam spectant, quæ Hotomanus in præfat. (fol. I. verso) scribit: *Fuere autem qui Asconium emendare conati sunt primum Budæus et Alvarus quidam, ut testatur Tiletanus Parisiensis typographus, homo non indoctus; quos secuti sunt magna cum laude duo ætatis nostræ doctissimi et clarissimi viri,*

---

maior ex SE NATUS *esset;* ex *se natus* factum *senatus*, deinde *S. C.* Aliter *senatus* vocabulum corruptum apud Cic. in Vat. 15, 36; ubi quod ex Garatonii coniectura Orellius edidit: *qui nunquam a republica summi consilii gubernationem auferre conatus est*, dici non potest nam nunquam ipsa respublica gubernat summum consilium, neque sane id in mentem venire cuiquam poterat, nolle summi consilii gubernationem in rep. esse; sed utrum ea penes senatum, an penes populum in comitiis esset, certari poterat; Cicero hanc quidem populum nunquam appetivisse dicit; in codd. scriptura *qui nunquam aut summi consilii gubernationem* latet vera lectio: *qui nunquam a senatu summi consilii* &c.

7) Vid. Mattair. Ann. Typogr. II. p. 844. Ebert. Bi-

Petrus Danesius et Paulus Manutius; nam quod Fabricius [8] negat se vidisse, quæ ad illustrandum Asconium Budæus, Alvarus Petrusque Danesius contulerint, ea in illa editione contineri satis mihi videor intelligere, etsi ipse eam non vidi, non ea sola ductus ratione, quod nihil seorsum ab illis de hoc scriptore editum reperio, (Alvarus ne quis sit quidem, satis scio; plures enim fuerunt, quorum studia et tempora cum hac opera non congruere videntur;) sed quod ipse Hotomanus in Alvaro et Budæo Tiletani testimonio utitur, quod, si seorsum edita illa fuissent, non fecisset; ne quis enim putet edita fuisse, sed Hotomano non lecta, utitur Hotomanus Budæi coniecturis, videlicet ex Tiletani editione sumptis. Tiletanus ex margine libri a Budæo usurpati duxisse videtur. Sed ad eandem editionem pertinet Danesii commemoratio, cuius emendationibus P. Manutius usus est [9]; Hotomanus autem et singulas emendationes

---

bliogr. Lexic. 1. n. 1274. Est quædam tituli in ipsis exemplaribus discrepantia. Jo. Lodoicum editorem ponit Ebert, et ex præfatione quædam sub eius nomine citat Maius præf. alt. ad Cic. Oratt. Fragm. p. 24 (XXXII Beier.) Is nimirum est ipse Tilatenus, ut ex Hotomani verbis adparet. Ebert e codd. et coniectura emendatam editionem scribit.

8) Bibl. Lat. II. p. 68 Ern.

9) Manut. in præf. ad Ascon. *Non est dissimulandum,* inquit, *quid Petro Danesio viro doctissimo et humanissimo debeamus: a quo sunt omnia fere, quæ in Verrinarum accusationum commentariis emendavimus.*

commemorat et Danesii codicem, quae non ex Manutii, (in cuius notis nulla Danesii mentio est), sed ex Tiletani editione duxit; hunc autem in Asconio edendo Danesium adiuvisse adparet. Usi autem hi emendatores sunt non codd., sed, quod solum poterant, quum illi, si quos omnino habuerunt, ab edit. prima non dicreparent, coniectura. Persaepe enim ubi in editione prima lectio corruptissima est, apud Hotomanum est lectio probabilis, specie certe, adiecta nota, qua *Danesii vetus*, *Budaei vetus* hoc vel hoc habere dicatur [1]); quae autem ita notantur, eadem semper in edit. prima sunt; cuius lectionem a Danesio et Budaeo coniectura emendatam, sed tamen adnotatam adparet. Ne illud quidem certum mihi est, habuisse illos apographa Poggiana, etsi non prorsus negem; *Budaei* enim et *Danesii veterem codicem* commemorari nihilo minus ab Hotomano potuisse, mox adparebit. Certe, ut dixi, graviora e codd. non sunt. Stetisse autem intra Verrinas operam Budaei et Danesii, tum Manutii verba, tum id persuadet, quod in ceterarum orationum

---

[1]) *Danesii vetus* citatur in not. ad p. 4. 12. 14. 18. 32. 33. 34. 35. 39. 40. 42. 63. 64. 69. Danesii coniecturae ad p. 64 et 66; *Budaei vetus* ad p. 8. 22. 30. 42. 49. Ad p. 12 (ad notam de quadruplatoribus ad Cic. Divin. 7.) haec est Hotomani nota: *pro consuetudine*] *Lacunam Aldini codicis hoc verbo replevit Budaeus aut Alvarus.* Nec saepius apud Hotomanum Alvari nomen est. P. 89. Hot. finitur commentarius in Verrinas.

commentariis Hotomanus nusquam aut Budæi aut Dasneii cod. commemoravit. Quædam ex his recte, alia secus mutata, quædam, ut opinor, non in notis commemorata, etsi hæc in Manutii editione dignoscere ab iis, quæ fortasse Manutius ipse mutavit, non possum. Uno quidem loco multa Danesius de suo interpolavit [2]). Sed hæc et minora sunt et ad eam partem spectant commentariorum, quam non magni faciendam postea ostendemus. Proxima est editio P. Manutii Venet. 1547. 12, cum eius scholiis, cuius editionis Sigonium participem facit Robortellus, recusante ipso Sigonio, cui fides habenda esse videtur [3]). Vellem hanc editionem non reprehendere possem; magni enim facio, ac potius amo Manutium; sed, quoniam aperte dicendum est, multo hic interpolatior est Asconii lectio, quam in superioribus editionibus, et ita interpolata, ut incautos necessario decipiat. Neque solum enim in Verrinarum commentariis Danesii coniecturas secutum esse se profitetur, sed in cæteris quoque tacite aliqua mutasse, quum

---

[2]) p. 79. ad Lib. 1, 56. sex versus a *Sed quæritur* ad *ab integro novam efficere* non sunt in editionibus superiobus, suppleti a Danesio, ut Hotom. putat, ex antiquo codice restituti, ut ego dico, ex ingenio.

[3]) Robort. Adnotatt. Lib. 1, 34 p. 58 Grut. Sigon. Emendatt. 1, c. 17. p. 185 Grut. *Quod ipsum* (me socium Manutio fuisse) *cum nec Manutii, nec meo coargui testimonio possit, nisi forte coniecturas nescio quas duas totius Asconii emendationes putat, unde ille acceperit, nescio.*

aliorum in scholiis rationem redderet [4]. Neque hæc levia sunt, sed sæpe iis, quæ posuit, graviora; et sunt in his, ut facile a Manutio exspectes, non pauca recte et optime emendata, quæ tamen adnotari melius fuisset, alia autem ex eo genere, quo locis mancis et aperte corruptis falsa quædam integritatis species inducitur. Quod ne gravius de præclaro homine dixisse videar, quamquam iam supra duo exempla posui [5], subiiciam hoc loco tertium. Locus de C. Rabirio (p. 122. Hot. ad Pis. 2.), cuius paulo ante mentio a me facta est, in ed. 1. sic scribitur: *Possit aliquis credere * Ciceronem quidem dicat XL. annis factum esse ut ex S. C. * versus L. appulcium saturninum tribunum plebis numerentur. C. enim Mario Cn. * coss. * sed hic non subtilis computatio annorum facta est verum summatim tempus comprehensum est ut proinde accipere: ac si vixerit prope XL annis hæc consuetudo in ipsius * Itaque idem Cicero in ea quoque quam habuit in Catilinam in senatu ait * Octavus decimus dies est posteaquam factum S. C. ut uiderent coss. ne quid reipublici detrimenti caperet: dixit vigesimum diem habere S. C. tanquam* * Facile omnes comparando intelligent, quantum sibi Manutius, cuius lectio in editionibus circumfertur, in priore et graviore huius adnotationis parte

4) in præf. *Reliqua,* inquit, *sunt a nobis, quibus de singulis meminisse, non eius esset, qui ab inani ostentatione abesset: paucula quædam in scholiis attigimus.*

5) p. 30. not. 6. p. 38.

permiserit, quam ut vestigia ostendunt, Asconius longe aliter scripserat; nam posteriorem non male emendavit, modo adnotasset. Nec Manutio dignum est, quod, quum in argumento Milonianæ vers. fin. (p. 149. II.) in edit. prima scriptum esset: *Sortitio deinde iudicum a primo die facta est*, hoc non intellecto, nihil adnotans edidit *a quæsitore facta est;* quamquam non multo melius Hotomannus *ut primo die facta est*. A primo die, id est, ut Columella loquitur, *primo mane* coepta est fieri sortitio iudicum, ita ut intra secundam horam accusatores dicere inciperent; eodem modo dici *primo die, prima nocte, primo mane, primo anno* (apud Collum. X, 190), vix admonendum est [6]).

Singulare quoddam interpolationis genus illi ætati facilius condonandum, sed tamen notandum in eo positum est, quod in locis Ciceronis ab Asconio aut Verrinarum commentatore (ut iam hic ex iis, quæ postea dicentur, hanc appellationem præcipiam,) laudatis, si quid in lectione Asconii codicis a Ciceronis vulgata scriptura discrepabat, eius rei vestigium, ubi quidem fieri poterat, tollebatur, quo-

---

[6]) Locus præterea mala distinctione laborat, verbis *euntibus ad tabellam ferendam* (*iudicibus* non est in edit. prima,) ad hanc sententiam tractis, quasi ad tabellam ferendam ierint, nondum sortitione facta. Scribendum est: *et dolorem suum ostenderet euntibus ad tabellam ferendam. Postero die, qui fuit a. d. VI. Idus Apriles* &c. cfr. paulo post; nam hic quoque interpolatio versata est.

factum est, ut recentiores Ciceronis editores et falso Asconii auctoritate uterentur et contra eam inutiliter disputarent; ne hic quidem erroris plane expers est Manutius, etsi non primus hac in re lapsus est; is (ut hoc utar) in adnotatione ea, de qua nuper recte iudicavit Wunder præf. ad cod. Erfurt. p. XLV, (ad Pison. 4. p. 124) primus P. Clodii nomen addidit [7]). Venio nunc ad eum, quem

[7]) Adiiciam quædam huius generis exempla ex Verrinarum commentariis. Act. 1, 8, 21. Asconius *hominis* omittere dicitur; sed habet edit. prima et Aldina. Ibd. 10, 30 in ed. 1. Asconii et Ald. est *oportet*, ut apud Stephanum et Lambinum, pro quo nunc in Ciceronis oratione glossa est *necesse est*. Ibd. 17. 51. voces *qui sis*, quas omnes fere codd. omittunt, in commentariorum ed. 1. sunt, corruptæ tamen: *qui sis rector qui loco. in tribunalibus*, in quibus latet *qui sis*] prætor; *quo loco*] in tribunalibus. Iam in Aldina deleta illa sunt. Sed gravissimum est huius generis exemplum Lib. 1, 15, 39. ubi vulgo Ciceronis verba sic scribuntur: *hoc vero occultum, intestinum ac domesticum malum non modo non exsistit, verum etiam opprimit, antequam prospicere atque explorare potueris;* verum certe exsistit et oritur, antequam opprimit; perversa est igitur sententia; ne quis enim *existit* putet esse *adparet*, primum ita dici hoc quidem loco *existit* vix potest; deinde inanis est sententia, occulta non adparere; postremo propter *verum etiam* hæc dici absolute non possunt, sed ad *antequam* pertinent. Legendum igitur conieceram *non modo exsistit*; eamque lectionem reperi postea in ed. 1 Asconii et Aldina. Eodem libro 42, 109. nunc editur tanquam Asconii quoque auctoritate

vulgo putant optime in fragmentis Asconianis versatum esse, ego autem pessime ea interpolasse dico, Fr. Hotomanum, qui Asconii commentarios edidit Lugduni 1551. 8.

Is in præfatione ea scripsit, ut pæne iniquum videatur huiusmodi aliquid de eo suspicari; nam reprehensa aliorum interpolandi licentia, "Hanc igitur illorum audaciam," inquit, "prorsus fugiendam putavimus, et descriptum ex nostro codice exemplar imprimendum Typographo tradidimus: ita tamen ut si quid uspiam corruptum aliquis eorum quos nominavimus emendasset, id quemadmodum factum esset, extremo volumine notaremus" [8]).

firmatum: *is omnia, quæ ante acta sunt, rata esse non patietur?* Sed hæc scriptura per se improbanda (quum enim dicitur: *is omnia — non patietur?* significatur: *is — omnia evertet?* hic autem necessario dicendum erat *non omnia — patietur?* ut significaretur, nihil tolli debere; affirmatio enim hæc est: *omnia — patietur*; quæritur, possitne quisquam hoc *non* facere; id est: *non omnia — patietur?*) — hæc, inquam, lectio in Asconii ed. 1. non est, ubi scribitur, *rata esse patietur*, eodemque modo in Aldina; restituenda est igitur Prisciani et Steph. Lambinique lectio *is non omnia — rata esse patietur?* Ibd. 56, 147. ex Asconio adfertur *manupretii machinæ;* vere Orellius unius tantum machinæ hoc loco mentionem esse ait; et est ita in Asconii edit. 1. et Ald. corrupta scriptura: *manu prædii machina dicitur: ubi* &c. (id est *manupretii machina*] *manupretium dicitur, ubi*). In his multisque aliis utrum Danesius an Manutius mutationis auctor sit, ignoro.

8) p. 161. sqq. exstant *Fr. Hotomani expositiones suæ in*

Verum ego quo animo hæc scripserit, intelligere non possum. Longissime enim a veritate abhorrent [9]). Primum enim non ex cod., sed ex Manutii editione suam ita descripsit, ut quicquid ibi tacite additum correctumve esset, fere ubique retineret; quum autem, quæ alii a se emendata esse notaverant, sequeretur, de suo cod. taceret, veterem lectionem autem in nota poneret, præposito *Budæi vetus* aut *Danesii vetus* aut *Manutii vetus*, ut facile quis credat et cæteras editiones et Hotomani codd. id habere, quod in textu sit, quum tamen attendenti facile appareat, si vel alium cod. habuisset, quam apographum Poggianum, non omnes illorum coniecturas eum in eo reperturum fuisse. Et in hac re tantus est error, ut Manutius omnino codice manuscripto usus non sit, ut illa nota *Ma-*

Asconium operæ et diligentiæ, quarum hoc est initium: "Quæ ex codice correximus, lector ex collatione perspiciet: quæ sunt ex ingenio, infra descripsimus.

9) Erunt, qui mirentur, tam severe a me reprehendi Hotomanum; quum enim pæne solus ex iurisconsultis ad Ciceronem commentatus esset, philologis in rebus ad ius Rom. pertinentibus dux exstisit magnamque auctoritatem est consecutus. Et erat in Hotomano rectum et non inelegans ingenium; subtilitatem, acumen, accuratam eruditionem sæpe desideres; neque Scaligerum huius iudicii auctorem citabo, sed nostræ ætatis clarissimos viros, Savignium, iurisconsultum, in commentat. de iure Italico p. 45. et Heinrichium, philologum, ad Cic. Oratt. part. inedit. p. 85. et in ind. p. 107. Non poteram de Asconio inveteratum errorem relinquere.

nutii vetus nihil aliud significet, quam veterem lectionem a Manutio emendatam; idemne in Budæo et Dancsio fecerit, nescio [1]). Deinde ipse Hotomanus multa mutavit; quod, ubi in notis lectorem admonuit, non reprehenderem, nisi et nimis audacter et nimis leviter in emendando et lacunis explendis versatus esset, cuius rei exempla iam in iis, quæ supra aliquot locis posui, sunt et addi permulta possunt, ut statim p. 7 ad Div. 4 quum in ed. prima esset *quod siculi qui antea * publice testimonium dixerant,* Hotom. edidit: *quod Siculi, qui antea legati publice, testimonium dixerant,* quum apertum sit, commentatorem hoc fere dixisse, *quod Siculi, qui antea in neminem publice testimonium dixerant,* &c. Cfr. Cic. in Verr. II, 3, 8. Sed pro omnibus exemplis esse possunt bellæ illæ coloniæ Italicæ, quas in verum Asconii comment. ad Pis. p. 121 p. 591 Græv. intrusit, nuper demum a Savignio ex orbe Romano sublatae. Et ut supra in alio loco vidimus, non accurate veterem lectionem indicavit; neque enim tres tantum voces addidit, sed plura mutavit, quum in codd. et ed. I. sit *fuerunt itaque aliæ latinorum essent* [2]). Sed errores non acerbe insector; illud excusari nullo modo potest, quod qui illa professus esset, Asconii verba pæne innumerabilibus locis tacite mutavit et interpolavit,

[1]) Semel in scholio ad p. 84. Manutius codicem *haud satis antiquum*, tamen manuscriptum, Bononiæ a se visum dicit.

[2]) Savigny de iure Italico p. 44 sq.

ita ut omnes deciperentur. Non utar levibus exemplis; graves corruptelas ex veris Asconii commentariis ponam. Ad Cornel. I. p. 96. (p. 957. Græv.) edidit *eaque pactio ab utroque iuramento firmata est;* vocabuli infimæ ætatis *iuramento* nullum est in superioribus edd. vestigium. Ad orat. in T. C. p. 113. (p. 980 Gr. p. 523 Or.) scripsit: *quod, cum sint commentarii Ciceronis suarum etiam defensionum, commentarium tamen huius defensionis aut principium nullum inveniam. Itaque puto non defendisse, sed tantum de defendendo cogitasse: quod per hæc ipsa negari non potest. Hoc autem iudicio absolutus est Catilina, infamia iudicum. Ut et Clodius infamis fuerit, quippe qui prævaricatus est.* In nota autem quasi gloriabundus, "Ne esset, "inquit," obscurum, quid hoc loco velit Asconius, *qui fere totus in aliis libris desiderabatur,* adscribam Fabri Quintiliani locum." Scilicet ed. 1. ita habet: *quod cum sint commentarii Ciceronis earum etiam defensionum, commentarium aut principium ita qui iudicio absolutus est catilina ut Clodius infamis fuerit prævaricatus esset,* et ita cæteræ, nisi quod pro *qui* est *quod*, pro *esset* autem *est* et asteriscus additus; Hotomanus ex ep. ad Att. 1, 2. supplevit [3]). Ad eand. orat. p. 114. (p. 983. Gr. p. 524. Or.) edidit: *Paulo ante*

3) Lepidus est Robortellus, qui hunc locum integrum esse putat Adnott. II, 4. p. 67, nisi quod scribit *quod prævaricatus est.* In his extremis legendum: *infamis fuerit prævaricatus esse,* de qua constructione infra dicam.

diximus, Catilinam, cum de provincia Africa decederet, petiturus consulatum, et legati Afri questi de eo in senatu fuissent, graves multas sententias de eo dictas esse. Itaque quum professus deinde esset &c., in quibus ne constructio quidem verborum constat; sunt enim ab Hotomano inepte suppleta ex pag. 111. (p. 979 Gr. p. 522. Or.), quum in edit. prima esset: *questi de eo in senatu graviter pervenissent: professus deinde est* &c.; in quibus aperta est lacuna non paucorum verborum, nullo quidem vacuo spatio notata. P. 143. (argum. Mil. p. 776. Gr.) apud Hotomanum hæc leguntur: *concionem enim ei post aliquot dies dedit M. Celius Tribunus pl. et Manilius Canianus eius collega: ipsiusque causam etiam ad populum probabant. Dicebant utrique Miloni a Clodio factas esse insidias.* Nihil ineptius duorum tribunorum commemoratione, quasi unus concionem dare non potuerit; sed hoc quoque apud Hotomanum natum est; nam ed. 1 et cæteræ: *contionem: et post aliquot dies dedit M. Celius. tri. plebis acci. ipse etiam causam etiam ad populum dicebant. uterque Miloni* &c. [4]). Interpolavit ex pag. 146 (p. 779 Græv.) ubi in ed. 1 est *cecilius tri. pl. & Manilius Camanus.* Nam quod p. 143 infima (p. 778 Græv.) exstat *Manilius Canianus eius collega*, id quoque Hotomani est, quum in ed. 1 et superioribus esset:

---

[4]) Locus sic restituendus esse videtur: *Concionem etiam post aliquot dies dedit M. Cælius tr. plebis atque ipse etiam causam egit ad populum. Dicebat uterque* &c.

*P. Clodii quoque familiam et comitum eius postulavit. eodem tempore Cecilius familiam Hipsei & Q. pompei postulavit * Affuerunt* &c., ut, quodnam nomen exciderit, plano incertum sit. P. 149 (in argum. Milon. p. 781 Gr.) apud Hotom. est: *euntibus ad tabellam ferendam postero die iudicibus, cui* (err. typ. pro *qui*) *fuit iudicii primus ad III. Idus apr.*, mire profecto; nam quintus et extremus hic fuit iudicii dies, ut satis apparet ex ordine iudicii ab ipso Asconio descripto p. 148 (p. 780 Gr.); verum ne hoc quidem vetus est mendum; ed. 1 et omnes ante Hotom. *qui fuit ad* (ed. est *a. d.*) *III. Id. Apr.* corrupta, ut videtur, numeri nota. Sed satis puto expositum esse, quæ fuerit Hotomani in Asconii commentariis edendis ratio. Ac tamen hæc editio eam consecuta est auctoritatem, ut omnes eam probarent et sequerentur; quemadmodum autem secuti sint, non possum planius ostendere, quam si hæc omnia, quæ perversissime ab Hotomano interpolata esse docui, quorum multa alia similia sunt, in omnibus, quæ secutæ sunt, editionibus ita legi dixero, ut ad nullum horum locorum quidquam adnotatum sit [5]). De

[5]) Quam statim deceperit homines Hotomani falsa fidei et religionis in Asconio edendo professio, exemplo est C. Sigonius, qui in extrema Emendationum pagina (346. in Vol. II. Grut. Fac. Art.) suas et Robortelli de locis aliquot Asconianis conjecturas ad lectiones edit. Hotomanianæ, ab Achille Statio sibi missas, tanquam ad certissimam normam exigit. Ex re-

cæteris autem, quæ in Asconianis tentata sunt, brevius dicam. Quæ circa idem tempus, quo Hotomanus Asconium edidit, a Fr. Robortello in Adnotationum libris, et a C. Sigonio in Emendationum de locis Asconianis exposita sunt, non magni sunt momenti; miror tamen nullam eorum ab editoribus Asconii habitam esse rationem. Alia nec omnino negligenda attulit Sigonius ad commentarios Asconii orationum deperditarum emendandos in Ciceronis fragmentis edendis. Patricius tantum fragmenta ipsa attigit. Qui autem omnes Asconii commentarios post Hotomanum ediderunt, ii omnes eius textum repetiverunt, hic illic mutatum, raro in melius; ex quibus primus est T. Popma Frisius (Colon. 1578. 12). Is in loco argum. Cornel. p. 93 Hot. edidit *quod ex S. C.* (pro *deinde quod ex S. C.*) et *reum decrevisset* (pro *recreavisset*), quibus mutationibus quid se consecutum putarit, nescio; paulo autem post: *Res acta est magna exspectatione. Ergo Cornelius perterritus Manilii exitu paucos ante milites in iudicium adhibuit, ut ne clamor quidem* &c., quo nihil magis ridiculum esse potest. In editione commentariorum variorum Coloniæ Agrippinæ 1621 apud Hierat emissa Asco-

---

centioribus vid. Garat: ad argum. Divin. p. 83. Haun. Habuit tamen Hotomanus codicem, sed quæ ex eo adfert non multa, ita cum lectionibus edit. primæ consentiunt, aut ita leviter ab iis discrepant, ut apertum sit, esse ex eo genere, de quo supra dixi, apographorum Poggianorum.

nii commentarii ad Hotomani editionem expressi esse videntur; (in præfat. Hierati nomine scripta Manutius, Hotomanus, Popma de Asconio præ cæteris bene meriti iudicantur); sunt tamen quædam mutata, ut in extrema not. ad Milon. (p. 158 H. ad c. 35 Gr.) hic primum reperio scriptum: *Sed Milonis quoque notam audaciam vindicare P. R. utile visum est* &c., quum in superioribus editionibus lacunæ relictæ sint, quæ sunt in edit 1 [6]). Secutæ sunt editiones apud Haack. Lugd. Bat. 1644 et 1675. 12, in quibus commentariis subiectæ sunt notæ variorum, sine ullo delectu aut certo consilio corrasæ [7]). In ipsis commentariis negligenter admodum descriptis nihil est novi præter temerarias interpolationes locorum nonnullorum, ut in commentario Cornelianæ locus mancus et corruptus de tribunatu Manilii [8]), (p. 97 H. p. 958 Gr.) ita legitur: *quod summam remp. læsit, id ab ipso*

---

6) vide supra p. 31. not. Bipontini Velleii Paterculi editores ad II, 48. legendum putant *avertere perutile.* In literis *ueti* latet infinitivi passivi terminatio corrupta; cæteræ literæ melius iungendæ: *a rep.* Fuisse videtur *prohiberi a rep.*

7) ad Verrinarum commentarios magna pars Hotomani commentarii in ipsas orationes repetita est; ad commentarium Pisonianæ tres omnino sunt notæ; Jacobi Cruquii notæ ad Asconium omnino non pertinent.

8) in ed. I. sic legitur: *quod summa respublica non hæsit: sed ab illo ipso tr. abiectum est bonum autem quod summa respu. manet in vestri ordina * dis * fuit.*

tribuno abiectum est, bonum autem in summa rep. manet, reliquis omissis. In eodem commentario locum de more comitiorum (p. 101 H. p. 962 Gr.) primum in his edd. ita interpolatum reperio, ut nunc inter fragmenta Ciceronis editur (Sch. XVI, II. p. 22. [9]). Harum mutationum quis sit auctor, nescio, nisi quod in coniecturam incertam me induxerunt verba quædam Jac. Gronovii, ut pæne suspicer a. Jo. Fr. Gronovio eas profectas esse [r]), et cum edit. prioris Haackianæ curatore communicatas. Editio, quæ Th. Crenii nomen præfert (Lugd. Bat. 1698), est ipsa altera Haackiana, cui bibliopola novum titulum et præfat. Manutii præposuit, Thomæque Crenii notas, ad Asconium emendandum prorsus inutiles et in rebus notis et huc nihil pertinentibus verbosas, post indicem adiecit. Grævius denique, nisi quod codicis sui lectiones huc

---

9) Est alia hoc loco mutatio facta, ut puto, a. P. Manutio, vix probanda. Nam in edit. I. ita scriptum est: *et si qua sunt huius generis alia populus confusus ut semper alia: ita & in contione id peractis cum id solum superest* &c. Hinc aliqua ille in finem adnotationis reiecit, addito *enim*. At vix Asconius a verbis *his peractis* adnotationem orsus est.

r) Iac. Gron. præf. ad Cic. fol. 5. verso: "Asconio quidem quas emendationes satis probabiles passim admixtas et interpositas videbis, ex chirographo patris excerpsi, cuius illæ omnes sunt." In Gronoviana edit. utriusque loci eadem est lectio, atque in editt. Haackianis. Non potui a me impetrare, ut in Gronoviana edit. diligentius conferenda tempus perderem.

illic adnotavit, nullius fere, ut ex supra dictis intelligitur, usus, nihil ad Asconium curæ contulit; de interpolationibus superiorum ne semel quidem monuit; expressit autem commentarios non ex ipsa Hotomani editione, sed ex collectione aliqua commentariorum variorum, non illa, quam commemoravi a. 1621, sed alia ex ea nonnullis mutatis ducta. Nam quum in edit. a. 1621 nota ad Lib. 1. Act. II. in Verr. c. 4. (p. 49. Hot.) hoc modo mutilata esset: *nam Marcellus donavit, quæ victis Siculis ademerant Poeni* (exciderunt post *victis* verba *Syracusis asportare iure belli potuerat; Africanus victa Carthagine reportavit, quæ victis*), eodem modo in edit. Græviana scripta est; ad eundem librum c. 19 (p. 60 H.) in ed. 1621. legitur *ex ærario* pro *vel ærario*, isque error in Græviana repetitus est. Sed ad orat. in Pison. init. (p. 121 H. p. 591. Gr.) in adnotatione illa *Hic quoque dicit* &c. in ed. 1621 retinetur corrupta ed. 1. lectio; in Græviana receptæ sunt coniecturæ Manutii [2]).

De Schütziana Asconii editione nihil dicerem, nisi eam nunc in plurimorum manibus esse scirem; dico igitur, eam ex sola Græviana ita esse descriptam, ut nihil negligentius esse possit, cuius rei

---

[2]) Videor mihi apud Orellium legisse, Grævium variorum commentarios ad orationes exscribendos curasse ad editionem Colon. Agripp. 1685. Ea ego uti non potui; sed tamen ex hac etiam Asconiana descripta puto.

unum satis erit documentum demonstrasse; quod in commentario ad orationem pro Milone ad c. 14 adnotationem, quæ in Grævii edit. viginti quinque versuum est, pertinentem ad verba: *Hæc istam Appiam, monumentum nominis sui*, nullo relicto vestigio omisit. Universe autem admonendi sunt, qui his editionibus, in quibus Ciceronis verbis Asconii commentarii subiecti sunt, utuntur, in commentariis ita discerpendis necessario multa, quæ ad eorum formam externam pertinerent, obliterata esse, de qua re dicam paulo post.

Adparet, opinor, quanta fuerit hominum in Asconianis fragmentis tractandis partim negligentia, partim audacia et temeritas, qui interdum plane obliti esse videntur, se in vetere scripto versari. Ideo autem tam multa de hac re dixi, primum ut intelligatur, quum ipsi commentarii tam foedati ac corrupti circumferantur, non esse verosimile, quemquam ex iis, qui Asconiana attigerunt, de eorum genere ac ratione diligentius cogitasse; deinde ne mihi in reliqua disputatione interpolatarum editionum auctoritas obiiciatur; postremo ut, si quis post hæc studium ad hos commentarios edendos contulerit, is, spreta recentiorum levitate, firmiora editionis suæ fundamenta iaciat; idque Orellium, V. Cl., spero facturum, qui in Cic. op. vol. 1 præf. p. XV. se Asconii commentarios ad librorum fidem editurum promisit; non quo coniecturam exclusam velim, quam ipse iam sæpe in his fragmentis tentavi, sed ut ea ad codicis unici vestigia dirigatur.

III.

Sed quoniam de iis, quæ ad Asconii commentarios pertinent, diximus, de ipsis commentariis deinceps dicendum erit. In quo ante omnia constituendum erit, quales in Ciceronis orationes commentarios scribi potuisse Claudii aut Neronis tempore ratio persuadeat. Nam in quinti decimi seculi et sexti decimi hominibus non admodum mirandum est, si, quum Donati aliorumque commentarios non ita multum suorum dissimiles viderent, neglecto temporum discrimine idem commentandi genus sua opinione ad primum post Christum natum seculum et Claudii ætatis grammaticos transtulerunt, putaruntque tum in Ciceronis scriptis verba verborumque constructiones ritus institutaque perpetua enarratione egisse; in recentioribus hominibus esset id profecto mirandum, si quem præter Maium sciremus ad hoc ipsum animum intendisse. Atque fuisse eo tempore commentarios grammaticorum in veteres scriptores Latinos, novimus; qui primum ad poetas fere pertinebant; (nam eorum tantum enarrationem Grammaticis propositam fuisse, scimus [3]); deinde multo magis in argumento rebusque, mythis, historiis explicandis et in iudicio de virtutibus poematum interponendo versabantur, quam in oratione et ritibus. Ex his enim nihil obscurum esse poterat præter antiquissimi et remotissimi temporis instituta, quæ erudito lectori non satis erat, quemad-

---

[3]) Quintil. 1, 4, 2.

modum a poeta posita essent, intelligere, nisi accuratius ex historia rerum nosset, et verba locutionesque ab usu remotas et ex antiquioris sermonis cognitione explicandas; horum aliqua erant apud antiquos Latinorum poetas; apud recentiores nulla fuissent, nisi ea fuisset Augusti ætate poesis Latinæ ratio, ut multi studiose docta et obscura sectarentur. Prosæ autem orationis scripta Ciceronianæ ætatis imperatorum primorum temporibus huiusmodi enarrationem adeo non desiderabant, ut ne reciperent quidem; eadem enim erant fere instituta et ritus, sermo plane idem [4]). Et erant tamen ex his scriptis, in quibus post temporis spatium non ita magnum intelligendi et cum delectatione legendi adiumenta quærerentur; maxime orationes, quæ apud veteres in omni vitæ et reipublicæ parte quasi inhærentes, tot habebant rerum hominumque tum, cum habebantur, notorum, postea obscuratorum, significationes, ut ad eas expediendas minus periti in se non satis præsidii haberent, quum præsertim apud Romanos tanta incidisset universæ reipublicæ commutatio, ut superioris et posterioris ætatis quoddam quasi discidium factum esse vide-

---

[4]) sermonem dico, non sermonis formam. Multo autem minor linguæ Latinæ mutatio facta est proximis centum post Ciceronis mortem annis, quam aut Danicæ aut Germanicæ centum proximis annis; quæ enim lingua iam ad quandam quasi maturitatem pervenerit, in ea aliquamdiu multo pauciora mutari consentaneum est, quam in ea, quæ formetur et fingatur.

retur [5]). Hæc si ad Ciceronem transferimus, quis est, qui dubitet, quin Asconii, id est, Senecæ, Plinii, Quintiliani temporibus nemo in eius orationibus legendis verborum interpretem, rerum raro, sed tamen aliquando, historiæ non raro desideraverit? Quæ quum ita sint, nullos facile ab Asconio, nisi historicos, commentarios in Ciceronis orationes scriptos iudicare possumus [6]). Id, si quidem omnia, quæ sub eius nomine circumferuntur, eius sunt, non est ita. Sed si ostendero inter commentarios, qui Asconii appellantur, tantum interesse, ut ex iis alii plane ex eo genere sint, quod ab eo scribi potuisse diximus, alii scripti iis hominibus sint, qui Ciceronis neque verba neque sententias intelligerent, longeque alia rei publicæ privatæque forma uterentur, ultro omnes concedent, alteros ab Asconio

[5]) Non possum ex nostris oratoris exemplo uti; utar igitur Holbergii; quam multa sunt apud eum, quæ, quum optime verba intelligamus, tamen quo spectent, tum demum videamus, quum urbis nostræ formæ antiquæ, personarum, rerumque tum notarum, memoriam revocaverimus?

[6]) Equidem quum Asconium laudatum lego (ut laudatur a Maio præf. alt. ad Cic. fragm. p. 26. XXXIV. B.) quod mira brevitate et perspicuitate locos obscuros enucleaverit, et quod sensus grammaticos aperuerit, venit in mentem fabula nostratium de milite stulto, qui quum ex Holsatia redisset, magna cum admiratione narraverit, puerulos trium annorum ibi Germanice loqui. Certe non multo aliter sentiunt, qui doctrinæ laudem homini, ut ipsi putant, Augusto æquali tribuunt, quod Ciceronis verba intellexerit.

scriptos esse, alteros, in Verrinas orationes, ab homine longe diverso, et, ut postea facile intelligetur, extremæ ætatis. Et hoc quidem ipsum tam apertum est, ut longa disputatione egere post ea, quæ iam dicta sunt, non videatur; sed quoniam, quales sint hi commentarii, non solum cuius sint, scire volumus, exponemus de utroque genere accuratius, primum quidem de veris Asconii commentariis. Hos non Ciceronianis libris adiectos, sed per se editos fuisse, omnes, credo, concedunt; et adparet id satis in commentariis, quos ipsius Asconii esse significavi, ad Cornelianas, orat. in tog. cand., pro Scauro, in Pisonem, pro Milone; nam ipse in suo codice intervalla locorum Ciceronianorum indicavit, ut facilius in orationum codice inveniri possent; sententias quoque ipsas integras fere adponit, aut, de qua re agatur in loco Ciceroniano, breviter adnotat; pluresque locos in enarrando coniungit et suis verbis interponit [7]).

---

[7]) Exempla harum rerum adferre opus non est, quum ubique exstent. Sed quam inepte fecerint, qui commentarios ita connexos discerpere voluerunt, apparet vel ex eo, quod apud Græviam et Schutzium nonnulla orationis in toga candida fragmenta non inter fragmenta posita sunt, sed in commentario, a quo dissolvi non poterant, delitescunt; vid. Græv. p. 980. Schutz. (XVI, II.) p. 210 sq. cfr. Hot. p. 111. sq. Orell. (II, 1.) p. 522 sq. In orationibus autem editis fere omnia formæ externæ commentariorum vestigia in his edd. sublata esse, iam dixi; velut adnotat. ad Pison. c. 4. (p. 123. Hot.) ita in ed I. scribitur:

Sunt autem hi commentarii omnino historici, positi in iis rebus enarrandis, quæ in Ciceroniani temporis rebus minus vulgo nota Claudii ætate essent; ordo hic est, ut primum tempus habitæ orationis notet [8]), deinde argumentum exponat et, habendæ occasio quæ fuerit, enarret copiose, ita ut universus rerum actarum ordo ob oculos ponatur [9]), tum singulos locos, qui reconditi aliquid

---

Circa vers. a. primo cccxx. *Dicit de ludis compitaliciis quos Q. Metellus fieri vetuit. Facio iniuriam* &c. (falso traditur apud Asconium esse *magistros ludorum ludos;* ed I. cæteræque antiquæ *magnos ludos* habent; illud Manutii est.) Hinc duae notae factae, ut apud Græv. et Schütz. Quædam ex his iam Manutius et Hot. neglexerant, ut in hoc ipso loco spatii adnotationem. Sed iam aut in ipso cod. negligi aut a Poggio in describendo omitti coepta erant; nam in extrema parte commentarii ad Cornelianas cæteræ notæ (*statim, paulo post* &c.) rariores sunt, versuum aut rei, de qua agatur, notationes nullæ; in comment. ad orat. in tog. cand. unum relictum est vestigium (versus fin. *Dicit de malis civibus*).

8) Diligens est de hac re disputatio in argumento Pisonianæ.

9) Nullum omnino ad statum urbis proxime ante bella civilia et quotidianas turbas cognoscendas illustrius monumentum habemus, quam Asconii argumentum orationis pro Milone; Ciceronis enim ad Atticum circa hoc tempus duorum annorum nullæ sunt epistolæ; deinde in Cilicia aberat. Ad has argumenti narrationes pertinet locus Quintil. V, 10, 9. *et orationum Ciceronis velut thema ipse exponens Pedianus,* Argu-

habere videantur, declaret [1]), alios latius et ad universam rem ex annalibus ernendam digrediens (ut p. 100 p. 961. Gr. de sedibus senatorum in theatro), alios brevius, omnes curiose admodum [2]), ad extremum tum de causæ eventu exponat, tum etiam de earum rerum, quæ cum causa coniunctæ fuerint, ut in fine commentarii ad orat. pro Milone. In his autem omnibus ita versatur, ut facile adpareat, non solum ex iis, quæ fusius disputat, sed ex iis quoque, quæ breviter adnotat, peritissimum eum historiæ illorum temporum fuisse, quem ne minutissimæ quidem res fugerent, non obscurissimi homines; cuius rei si exempla afferre velim, toti commentarii transscribendi sint. Illud notandum puto, multa in his esse, quorum notitia non ita

---

mentum, *inquit*, tale est. Spalding, recentiorum Asconii editorum culpa, nihil quod cum his verbis compararet, reperiebat; in antiquioribus edd. in Scaurianæ et Milonianæ commentariis post temporis notationem hæc leguntur: *Argumentum hoc est*, (in Scaur. etiam apud Hot.), simillima iis, quæ alibi posuerat, *tale est*. In Cornelianæ et orat. in tog. cand. commentario hoc quoque sublatum (cfr. paulo ante not. 7).

1) in Scaur., Pison., Milon. post argumentum additur in ed. 1. ENARRATIO; in Cornel. et in tog. cand. omissum id est. In Ald. ubique positum *Initium expositionis*; apud Hotom. hoc retinetur in Corn. et Pison.; in cæteris est *enarratio*.

2) Curiositatis notabile exemplum p. 151. ad Milon. c. 6.

multo post Asconium perisse videatur, ut quæ de familiarum Romanarum cognationibus tradidit [3]); hæc enim historiæ pars, in liberis rebus publicis maximeque in aristocratia gravissima, sub imperatoribus multo minore cura tractabatur.

Habuit autem Asconius ad Ciceronianæ ætatis res cognoscendas, primum hominum, qui illis rebus interfuerant, ipsorum monumenta, ut Cæsaris in Dolabellam orationes [4]), Bruti pro Milone [5]) Lucceii in Catilinam [6]), Cominii in Cornelium [7]), ne ipsius Ciceronis causarum commentarios [8]) commemorem, deinde acta urbana, quibus ad seriem rerum in urbe gestarum intelligendam nullum præstantius adiumentum erat; eaque ipse tractabat, et, quæ volebat, excerpebat [9]). Scriptoribus autem

---

3) v. c. arg. Scaurianæ p. 132. de Mucia Pompeii et Scauri uxore, ad Cornel. p. 98. p. 959. Gr. de Cottis, ad Cornel. 95. p. 955. Gr. de Metellis.

4) p. 137. p. 1013. Gr.

5) p. 149. in arg. Mil. extr.

6) p. 116. p. 985 Gr. Eiusdem Lucceii nomen pag. eadem paulo ante reponendum esse viderunt Crevierius et Ernest. (Ind. hist. s. v. *L. Lucullus.*) quod nollem Orellium fugisset p. 525.

7) Argum. Cornel. ext. p. 94. ubi legendum esse: *Extat oratio Cominii* (vulg. *hominis*) *accusatoris*, apertum est.

8) p. ad or. in T. C. p. 113. p. 980. Gr.

9) Arg. Scaur. init. p. 131. Arg. Milon. init. p. 141. ad Milon. c. 14. p. 153. c. 17. p. 155; sed præci-

rerum usus est maxime Sallustio, Livio [1]), Fenestella, hoc quidem sæpius, ut qui in rebus urbanis persequendis copiosus ac diligens fuisse videatur [2]). Nec tamen eum incaute sequitur, potiusque eius in temporum notatione aliisque rebus errores recte et accurata disputatione refellit [3]). Nec ab ipso Ci-

---

puus locus est ad Mil. c. 6. p. 151. *acta etiam totius illius temporis persecutus sum* &c.

[1]) p. 98. (p. 959. Gr.) p. 105. (p. 968. Gr.)

[2]) Quæ exstant Fenestellæ fragmenta (post Sallust. Haverc. II. p. 385.) pertinent fere ad res Romanas post Punica bella, nec sane videtur universam historiam Rom. annalibus complecti potuisse, quum in singulis rebus tam esset diligens, ut orationum Ciceronis habitarum tempora notaret et alia huius generis. Itaque quæ ad superiora tempora spectant, videntur mihi aut per excessum dicta aut in Epitomarum opere, a Diomede laudato, fuisse. Cfr. Heeren de font. Plutarchi p. 146. Insignis Fenestellæ iniuria fit a F. Rothio, qui in scripto Academico Monacensi (Bemerkungen über die Abhängigkeit unserer Bildung von der classischen Gelehrsamkeit p. 11.) fragmentum quoddam eius ex Fulgentio sumptum exemplum vitiosi dicendi generis ex optima ætate posuit. Quicquid fragmentorum apud solum Fulgentium est, suspectissimum vel potius supposititium esse, confecta res est; neque sane illa verba ex *Archaicis* (ignoto cæteris Fenestellæ opere) laudata Augusti tèmpore scribi potuerunt, nedum scripta sunt. Eiusdem Fulgentii auctoritate Tacito facetiarum liber tribuitur.

[3]) vid p. 111. et 112. (p. 980. Gr) Argum. Pison. p. 119. Argum. Mil. p. 141. Quo loco simpliciter Fe-

cerone dissentire et quod ab eo minus accurate positum erat, corrigere veritus est [4]). Si quid autem minutæ rei centum annis interiectis obscuratum erat, se nihil de ea re traditum reperisse, simpliciter fatetur [5]).

In antiquissima autem reipublicæ Rom. historia quam recte viderit Asconius, nunc existimare vix posssumus [6]); mihi videtur, ut cæteri eius ætatis, iis, quæ ab annalium scriptoribus non ita antiquis tradita erant, contentus fuisse, nec ipse

---

nestellam laudat ad. Pis. init. p. 122 (p. 592. Gr.) rectius verba distinguenda et scribenda sunt: *Calventium aiunt eum appellatum.* (Hæc pertinent ad socerum Pisonis patris.) *Ipsius Pisonis*, (sic restituendum ex ed. I. lectione *sæpius Pisonis*, vulgatum *patris* a Manutio est;) *contra quem hæc oratio est, socerum R. A. N. Fenestella tradit.* Præter hos Asconius laudat *Atticum* p. 127, *L. Attium* p. 129, *Calvum* p. 118. *Ciceronis* libros 100, 110, 128, 140, L. (recte Popm. emendat *Jul.*) *Hyginum* p. 127, *Philodemum* p. 129, *Sempronium Tuditanum* p. 105, *Sisennam* p. 103, *Tironem* p. 155. *Valerium Ant.* p. 100, 127, *M. Varronem* p. 127, *orationes* quoque Antonio et Catilinæ falso adscriptas p. 118. Nomen scriptoris periit (ut postea ostendemus) p. 100.

4) ad Pison. init. p. 120. de Placentia.

5) p. 98. (959. Gr.) p. 116. (995 Gr. 525. Or.) ad Pison. c. 4. p. 123. ad eand. 11. p. 125. ad Milon. c. 14 p. 154. ibd. p. 155.

6) Ad hanc partem maxime spectare videtur laus a Wachsmuthio Asconio tributa Ält. Gesch. d. rom. St. p. 55.

subtilius de illis temporibus quæsisse [7]). Quod tamen cum Perizonius et Niebuhr reprehendunt, quod de sacratis legibus non satis perite a Cicerone dissenserit [8]), in eo non omnino adsentior. Quæ Perizonius adfert, admodum infirma sunt, qui illam appellationem legum sacratarum generalem putat, multasque et ante fuisse et post latas; etiam in aliorum populorum legibus id nomen usurpatum. Quod ut ego non nego [9]), ita nihil ad hanc rem pertinere dico. Nam quum Cicero scribit *leges sacratas ipsi sibi restituerent*, certas quasdam leges significat, eas, quas, quoties simpliciter apud scriptores Romanos sacratæ leges nominentur, intelligi contendo, de plebis iure sanctas; quæ una est causa, cur alii leges, alii legem commemorent [1]). Atque has ipsas Niebuhr Ciceronem recte iam ante fuisse significare indicat, si eius sententiam percepi; in quo ut de ipsa re plane adsentior, iura quædam plebis more et legibus confirmata ante id tempus fuisse, ita singulares quasdam et proprio nomine adpellatas leges fuisse, easque Ciceroni notas, non adducor ut credam. Neque puto recte fieri, ut, quum in cæteris historiæ antiquæ partibus Ciceronem vulgatam suæ ætatis opinionem

7) vid ad Cornel. p. 105. p. 968. Gr. ad Pis. 22 p. 127.
8) ad Corn. loco modo laudato. Vid. Perizon. Animadvv. historic. p. 426. sq. Harl. Niebuhr Röm. Gesch. I. p. 474. ed. 3. (443. ed. 2).
9) Cfr. Drakenb. ad Liv. IV, 26, 3.
1) Liv. II, 33. Dion. Halic. VI, 89.

secutum dicamus, in una aliqua re subtilioris cognitionis vestigium inesse arbitremur. Mihi Cicero, qui in tota hac oratione popularis esse volebat, nihil aliud quam ambiguo verbo et quod in maius accipi posset significasse videtur, plebis iura aliqua iam ante fuisse eaque tum restituta et aucta legibusque sacratis confirmata esse; in quo sane ipse ab Asconio dissentio, qui Ciceronem aliter scripsisse putat. Est autem tota res eiusmodi, in qua, si erravit Asconius, cum Livio, et, ut opinor, cum Tuditano et Attico erraverit [2]). De recentiorum temporum historia dubitari non potest, quin Claudio et Nerone imperantibus certa tradi potuerint; voluisse autem Asconium, satis puto demonstratum.

[2]) Quod in eodem fragmento Ciceronis sequitur de 10 tribunis postero anno creatis, id Niebuhr (p. 686. ed. 3. p. 646. sq. ed. 2.) a Cicerone scriptum, sed falsum putat; rectius, opinor, Perizon. (l. c. p. 428.) numerum a librariis additum putat, qui illo omisso non intelligerent, quo spectarent illa *itaque auspicato postero anno* &c., quæ nihil novi continerent. Sed Cicero, quod seditione ut extra urbem fieret, priore anno extortum esset, id postero auspicato legitimis comitiis factum dicit. Hoc ita esse, patet ex Asconii adnotatione, qui, quum cætera a vulgari fama abhorrentia persequatur, de denario numero nihil dicit; quin aperte distinguit a Ciceronis sententia et eorum narrationem, qui statim plures creatos putabant et eorum, qui *anno proximo additos*. Cicero igitur id secutus est, quod Livius ex Pisone affert (II, 58. cfr. Nieb. l. c.)

Scio quædam in his quoque rebus in Asconio reprehensa; sed in iis omnibus error est reprehendentium aut librariorum, non Asconii. A Corrado [3]) reprehensus est Asconius cum Plutarcho, quod Tulliam Ciceronis post mortem Pisonis Lentulo Dolabellæ nupsisse scribunt [4]). Sed quum horum testimonio accedat silentium Ciceronis, qui filiam Crassipedi desponsam sæpius, nuptam nusquam scribit, eas nuptias nunquam factas arbitror. Reprehensus est ab eodem Corrado [5]), quod Roscium Othonem consulem legem theatralem tulisse posuerit [6]). Sed totus ille locus corruptus est, in ed. 1. sic scriptus: — *et tribunos ærarios quam L. roscius otho biennio ante cos. firmavit;* Hotom. non minus male *ante coss.*, Schütz., nescio unde, *ante consulatum;* legendum est: *ante hos coss.* Recte autem usum esse *firmandi* verbo, quo significatur, id, quod ea lege constitueretur, non plane novum fuisse, declarant Ciceronis et Velleii loci [7]). De legatione M. Scauri Asiatica ab Asconio commemorata [8]) dubitationem sustulit Wesseling [9]). Ab Heinrichio quoque iniuria Asconio fit in iis, quæ ad extremum comment. orat. pro

---

3) Quæst. alt. p. 378 Lips. Corradum alii sequuntur.
4) Ascon. p. 122 ad init Pison. Plut. vit Cic. 41.
5) p. 75.
6) p. 197. (970. Gr.)
7) Cic. pro Mur. 19, 40. Vell. II, 32.
8) p. 135. (1006 Gr.)
9) Observv. I, 11, cfr. Garat. ad Lib. I. in Verr. 4. p. 160. Haun.

Scauro adnotavit [1]), quamquam partem culpæ in librarios transfert. Nam quod Valerius Maximus id, quod illo loco commemoratur, Catonem *in M. Scauri cæterorumque reorum* iudiciis fecisse, dicit, id non negat Asconius, qui oblata opportunitate hunc morem Catonis in Scauri causa notavit; deinde, quod Asconius addit, id factum, quod æstate iudicium ageretur, id neque negat Valerius Maximus (plura enim iudicia æstate exercere potuit Cato), et per se probabile est, hoc leviore vestitu Catonem æstate æstus levandi causa usum esse. Sed ne cætera quidem, quæ vir eximius nugatore, non Asconio digna iudicabat, vitiosa sunt. Cæteri eo vestitu in publicum certe non prodibant; id Cato instituerat, iam ante illud tempus; tunc prætor ita vestitus ius quoque dicebat. Sunt alia, quæ reprehendere aliquis possit, non Asconii sed librariorum culpa vitiosa, ut ad Pis. c. 4 p. 123. tribuni nomen *L. Mummius* s. *Memmius*, pro quo recte Garatonius *Ninnium* substituit; ed. I. *Munius* totidem ductibus. Eiusdem generis error erat p. 106. p. 969 Gr., sublatus a Pighio et Schützio (XVI, II. p. 202. [2]). Non prætermittenda hoc loco videtur

---

[1]) p. 226. sq. Beier; locus Asconii ap. Hot. est p. 139. p. 1017. Gr.

[2]) Nec Asconio vitio vertendum, si qui male eius verbis usi historiam perverterunt, ut factum nuper ad Cic. Catil. III, 4, 9. a Weiskio et, quod nollem, Matthiæo, qui, quæ de Cassiano virginum iudicio Asconius habet ad Milon c. 12. p. 152., ea ad a. 681. retule-

alia res ad Ciceronem spectans, ex qua crimen Asconio confingi posse video; patrem enim Ciceronem amisisse scribit, quum consulatum peteret [3]. Huius rei meminisse Ciceronem putant vulgo in epistola ad Attic. libri 1, 6. *Pater nobis decessit a. d. VIII Kal. Decembr.*[4]. Hæc ut inter se conveniant, epistolam illa scriptam indicarunt a. 690, ac tamen coguntur ab Asconio ita dissentire, ut non in petitione, sed designatum iam consulem patrem amisisse dicant.

---

runt. Benecke, quum hoc fieri non posse vidisset, dubitanter Cassianum illud virginum iudicium, de quo nihil præterea ne is quidem comperissse videtur, ad a. 641. refert. Scilicet res minime incerta; vid. Ellendt ad Cic. Brut. Prolegom. p. LXXI. et adde memorabile Fenestellæ fragmentum apud Macrob. Saturn. 1, 10. p. 250. Zeun., unde etiam dies iudicii cognoscitur. Nec video cur M. Pisonem removeant ab illo iudicio a. 681. (Benecke etiam perverso, quem ipse indagat, temporum ordine, ad Cassianum iudicium reiicit;) neque Cicero (Brut. 67, 236.) eum *adolescentem* in hoc iudicio laudem adeptum scribit, sed, quum post adolescentiam aliquamdiu minus floruisset, in hoc iudicio quasi in cursum revocatum. M. autem Pupius Piso, etsi consul factus est demum 693., tamen, quum iam adolescens philosophum secum habuerit a. 663, (Cic. de orat. 1, 22, 104.) Cicero autem ad eum a patre deductus sit (Ascon. ad Pison. 26. p. 128), a. 681 non multum a quadragesimo anno abfuit.

3) Argum. orat. in T. C. p 109.

4) Præter interpretes, Corrad. quæst. p. 71. Lips., Middleton, &c.

Sed nullæ omnino sunt eius anni ad Atticum epistolæ; rectiusque Schütz. a. 686. scriptam illam epistolam putat. Magnus, inquis, error Asconii. Immo magnus interpretum, qui non videant, de patris morte nihil omnino illo in loco a Cicerone scriptum esse. Tota epistola est de levissimis rebus, de domo Rabiriana, de Q. fratre, de Turranio; his illa verba subiicit; tum Atticum rogat, ut quædam ornamenta gymnasio apta emat; omnia hilari animo scripta et familiari quadam negligentia, quali quidem epistola patris mortem nemo nuntiat, ne is quidem, qui ea gaudet [5]). Verbo præcidam. *Discesserat* pater aliquo, non *decesserat.* Restat locus aliquis in quo Asconius de re minime obscura aut ignota turpiter dubitare videtur [6]), de C. Cottæ lege de tribunis; sed videtur tantum; nam dixit ipse distincte paulo ante [7]), ut apertum sit, excidisse ali-

---

5) Eodem libro ep. 14. servum sibi mortuum his verbis Cicero scribit: *et mehercule eram conturbatior; nam puer festivus, anagnostes noster Sositheus decesserat, meque plus, quam servi mors debere videbatur, commoverat.*

6) ad Corn. p. 106. p. 970. Gr.

7) ad Corn. p. 98. p. 959. Gr. Sed ridiculum est, quod ibi dicitur *in concione tulit;* quod ne quis Asconio ipsi tribuat, quomodo locus in ed. I. scribatur, notabo: *quam in contione * nobilitate magno populi studio ut his * fuissent. Alios quoque magistratus * aliter et quod lex dictatore L. sulla paucis * lata* &c. In huiusmodi loco vocabulum quoque concionis cor-

quid, quum scripsisset Asconius eodem fere modo, quo alibi [8]), *ut puto vos reminisci.* Sed oritur, qui Asconium graviter accuset, Jeremias Markland. Nam quum ab Asconio ad Cornelianam [9]) adnotatum sit, Ciceronem oratoria quadam arte aliter hic, aliter in ea oratione, quam de haruspicum responsis habuerit, de eadem re dixisse, Marklandus [1]) primum Asconium semetipsum ioculari errore impedire putat, deinde ex ipsa hac repugnantia apparere, alteram orationem supposititiam esse, minimeque mirandum esse, Asconio verba data esse, utpote homini criticis studiis non tam exercitato, quam is deberet esse, qui omnem ætatem in evolvendis atque perscrutandis clarissimorum oratorum scriptis consumpsisset. In qua disputatione lapsus est non leviter vir optimus. Primum de ipsa re videamus. Sedes secretas senatoribus in theatro primum datas P. Scipione Africano II. Ti. Sempronio Longo Coss. constabat; quibus ludis et a quo magistratu datæ essent, varie traditum erat, ut Asconius Valerii Antiatis et alius scriptoris testimoniis allatis ostendit [2]); consuli-

---

ruptum dici, nemo mirabitur; videtur fuisse *in consulatu.*

8) ad Corn. p. 99. p. 960. Gr.

9) p. 100. p. 961. Gr.

1) præf. ad IV. orat. Cic. p. LXX sq. Wolf.

2) Locum mancum esse, ipse Marklandus verissime vidit, et excidisse finem loci Ciceronis ab Asconio laudati, verbis autem *hoc tributum esse senatui* &c.

bus quidem invitis datæ non erant. Itaque Cicero in Corneliana, in qua popularem se facit, Scipionem postea poenituisse ait, quod rem minime popularem fieri passus esset, idque alios quoque tradidisse, Livius narrat [3]); in ea autem orat., quam de haruspicum responsis habuit iam optimatum partibus deditus, id factum esse posuit ludis Megalensibus, nec patientibus coss., sed auctoribus, idque quo gravius esset, ita dixit, ut non auctorem dandi Scipionem fuisse perhiberet, sed ipsum dedisse, quum tamen illud, ut recte Asconius adnotavit [4]), significaret; dare enim proprie non poterat, quum ædiles illos ludos facerent. Itaque iocularis ille error nullus est. Quod autem ex ipsa repugnantia Marklandus intelligi vult, alteram orationem spuriam esse, id quale sit, facile adparet. Nam in re levicula cur Cicero in orationibus diversos auctores sequi non potuerit, nihil sane est;

---

ab Asconio alius scriptoris sententiam exponi. Id multo clarius apparebat, antequam interpolando vitium occultatum est; nam in ed. I. est: *P. Africanus II. cos. et colla eius sempronio longo hoc tributum.* Ablativus satis lacunam prodit, ortam ex eo, quod librarius a priore commemoratione P. Africani ad alteram aberravit. Itaque sic edendum est: *II. cos. * et collega eius sempronio Longo.* Aliæ in his ludis turbæ apud Livium; vid. Duk. ad 34, 54, 3. Lange Vindic. Tragoed. Rom.

3) 34, 54, 6.

4) *non passum esse Scipionem, sed ipsum auctorem fuisse dandi eum locum senatoribus* VIDETUR SIGNIFICARE.

quod autem rem interpretatione alio traxit, in eo si quis cum Marklando irascitur, concedat tamen necesse est, antiquorum oratorum non eam fuisse religionem; de qua re non est, cur multa dicam; recte Gesner Marklando opposuit Ciceronis de Crasso narrationem in Cluentiana c. 50 sq. quum se de simili inconstantia excusaret; quid de oratione pro Murena dicam, quid de Vatinio post acerbissimam illam interrogationem a Cicerone defenso? Ex Verrinis et Maniliana satis intelligi potest, quanto aliter Cicero ædilis et prætor popularis, atque idem consularis nobilitatis defensor post exsilium dicat. Itaque hæc quidem vana sunt, manetque integra quæstio, quæ sit Asconii in iudicio de illa oratione auctoritas [5]), quem cur Marklandus minime in criticis studiis versatum dicat, scire velim; nam ex hac una ipsa re, de qua controversia est, argumentum ducere, non est boni critici. Habuisse Ciceronem eiusmodi orationem, Asconio credendum esse mihi videtur, de temporibus et occasione habitarum orationum diligenter quærenti; etsi orationem sententiæ loco in senatu dictam in actis notatam vix reperit, ut nec Pisonianam; nec video cur in hac oratione repugnent, quum, si non *pro domo*, certe *de domo* Ciceronem dixisse confiteantur; eamne veram orationem Asconius habuerit, an confictam, quæritur; si veram, sitne eadem nostra, an

---

[5]) Quæ Jacob in libello de Cic. orat. pro Marcello p. 10. scripsit, non vidi.

potius, quæ erat fere Wolfii sententia [6]), hæc, quam nos habemus, post Asconium ita composita a declamatore aliquo sit, ut ex vera tum alia, tum ea, quæ Asconius laudavit, in suam transferret, an denique Ciceronis quidem sit, sed multis locis interpolata [7]). Ac fraudem quidem in hoc genere iam ante Asconii ætatem versatam esse, satis ab aliis demonstratum est, et exstat de hac re præclarum ipsius Asconii testimonium extremo comment. ad orat. in T. C. sic scribentis [8]): *Huic orationi Ciceronis et Catilina et Antonius contumeliose responderunt, quod solum poterant, invecti in novitatem eius; feruntur quoque orationes nomine illorum editæ, non ab ipsis scriptæ, sed ab Ciceronis obtrectatoribus, quas nescio an satius sit ignorare.* Notabilem admodum hunc locum putat Orellius [9]); multo magis id iudicabit, qui apud Quintilianum [1]) hæc legerit: *ut est apud C. Antonium: Sed neque accusatorem eum metuo, qui sum innocens: neque competitorem vereor, qui sum Antonius: neque consulem spero, qui est Cicero.* Audin' concentum antithesium scholasticarum, quarum similes apud Senecam rhetorem quæras? quibus tamen se decipi

---

6) præf. p. XXXIX. ad ipsam orat. p. 340.

7) Hæc ratio placuit Handio in Encyclop. Ersch. et Grub., ubi de Cicerone exponit; in Marcelliana Jacobo et Passowio (in ind. lect. æstivar. Vratislav. a. 1828).

8) p. 118.

9) in nota subiecta p. 526.

1) IX, 3, 94.

passus est Quintilianus [2]); nam ex ficta Antonii oratione in toga candida ista sumta esse apertum est. Sed et in Cicerone suo diligentiores fuisse puto, cuius præsertim et commentarios haberent et epistolas plures, quam nos, et Tironis de eius vita libros, et Asconium hac in re præclare omnia vidisse apparet, recteque habitas orationes ab editis discrevisse, ut multo minus probabile sit eum in Cicerone deceptum esse [3]). Illud minime negligendum mihi videtur, quod Asconius bis *de aruspicum responso*, non *responsis* appellavit; si enim ut Wolfius putat, cui ego adsentior, declamator ex vera oratione declamandi occasionem arripuit, quid facilius quam ex responso responsa facere, ut plura dicere posset? Ac sane eiusmodi consilia, qualia inde a cap. 19. istius orationis exponuntur, nunquam ab haruspicibus data putem, quorum erat de iis, quæ ad religionem pertinerent, monere, non senatorum de republica consultantium partes agere [4]). Sed redeo eo, unde sum digressus. Asconium enim mihi

[2]) "Quintilianum meum non adeo magnum criticum expertus mihi videor." Spald. ad Quint. IV, 1, 68.

[3]) Illo quidem tempore, quo Markland putabat, id est, post a. 786. compositam declamationem Asconius nunquam pro Ciceroniana habuisset; eo enim anno sine dubio ita iam legerat Ciceronis orationes, ut novas nescio unde subito oblatas accepturus non esset.

[4]) De ipso illo orationis loco satis mihi certum videtur, Ciceronem non ita scripsisse, ut, quum c. 11. de Megalensibus exposuisset, c. 12. quasi de alia re ante dixisset, ita ordiretur: *Nam quid ego* &c.

videor ostendisse hominem fuisse veteris reipubl. et historiæ literarumque veterum peritissiumm et diligentissimum, ut admodum dolendum sit, tam exigua eius scriptorum fragmenta superesse. Ars in huiusmodi operis consilio eminere non potuit; ingeniosum admodum fuisse, non contendo; hoc quidem in scripto omnia ad filiorum ætatem accommodavit. Iis quoque dedit, quod præter historica paucissima quædam de institutis antiquis et moribus sua ætate sublatis adnotavit, ut de interrege [5]), de comitiis [6]), de collegiis [7]), de redemtione, quam senatori habere liceret [8]), de vestitus quodam habitu [9]), de ludi quodam genere [1]). De cæteris ita loquitur, ut apud homines in rep. Rom. institutis Romanis viventes necesse erat [2]). Semel

---

[5]) ad Mil. 5. p. 150.

[6]) ad Corn. p. 101. p. 962. Gr.

[7]) ibd. p. 104. p. 967. Gr.

[8]) ad orat. in T. C. p. 117. p. 987. Gr., etsi hoc, lege quidem, sua *quoque* ætate licuisse significare videtur.

[9]) ad Scaur. extr. vid. supra.

[1]) ad Corn. p. 95. p. 953. Gr.

[2]) Quid inter huiusmodi adnotationes et scholiastarum inferioris ætatis intersit, sentiri potest vel ex uno exemplo. Ad. Pis. c. 33. p. 129 adnotat: *Prope notius est, quam ut indicandum sit, hunc versum esse L. Accii poetæ et dici a Thyeste Atreo* (Sic edit. I, nec profecto erat, cur *in Atreo* scriberetur). Notabile est ad rei librariæ illius ætatis cognitionem, qua in libris manu descriptis minus certæ temporis scriptorisque notæ erant, quod Asconius filios admonendos putavit Julii tragoedias, quas haberent lege-

aliquid paulo vulgatius attingit de divisione sententiæ [3]), usus eadem excusatione; rem ipsam multo rariorem fuisse sub imperatoribus puto, quam in veteris reipublicæ concitatis senatorum dissensionibus; videtur tamen mihi hoc quoque confirmare, quod supra posui, filiis extra Romam educatis scripsisse. Rhetorica nusquam attingit, nisi quod exposita historia brevissime interdum de orationis artificio monet [4]). Grammaticam verborum interpretationem Asconium plane non attingere, non diceremus, nisi in ea re tantus esset vulgo error. Una est in veris Asconii commentariis ex grammatico genere observatio, in qua propter hoc ipsum valde me hærere confiteor, quod neque cum universo commentariorum consilio convenire neque in istam ætatem cadere videtur. Ea est ad Scaurianam p. 135. (p. 1010 Gr. p. 142. Beier Fragm. Cic. Oratt.) de anacolutho in particulis *ac neque*, quibus non respondet alterum *neque* [5]). Primum discedit a

---

reutque, esse Cæsaris Strabonis; ad Scaur. pag. 137. p. 1011 Gr.

3) ad Mil. 6. p. 151.

4) Præter locum illum de orat. de haruspicum resp. cfr. Argum. Cornel. extr. p. 94, et ad orat. in T. C. p. 116. p. 985. Gr., ubi, ut nunc est, verba *hæc Fabia* delenda videntur, mirum quoque tantum valuisse Ciceronis adolescentis auctoritatem. Distinguendum est: *eratque absoluta. Hæc Fabia quia soror erat Terentiæ Ciceronis, ideo &c.*, et est ita in ed. I.

5) In ed. I. verba Ciceronis ita scripta sunt; *Ac neque*

more suo; ac si huiusmodi anacolutha notare voluisset, plurima in iis oratt., ad quas commentarii exstant, notare potuisset; deinde nota pertinet ad genus anacoluthi apud Ciceronem in particulis copulativis minime infrequens, ut tanta illa animi dubitatio curaque, quo casu Cicero hoc loco ita locutus esset, Asconio oboriri potuisse mirandum sit, quum præsertim scriptores Asconio æquales, eoque inferiores, multo magis ab anacoluthis abstinentes, quam Cicero (adstrictior enim eorum sermo oratoriam illam libertatem non ferebat) hoc genere non abstineant [6]). Neque minus mira est compa-

---

illius Crassi factum neque superioris &c. Alterum *neque* recte deletum esse, ipsa docet adnotatio; comparatur cum P. Crasso pontifice maximo in Asia capto M' Aquilius, cuius idem fuerat casus, cum altero P. Crasso, turbis domesticis oppresso, Iulii et Antonius, in iisdem turbis interfecti.

6) Exempla in particula *et* post Matthiæum attulit Beier p. 144. (Add. de Div. 1, 49, 111. de off. II, 9, 33). In *neque* idem fecit Cicero de Fin. II, 22, 71, ubi ad illa *Nam nec vir bonus ac iustus haberi debet, qui* &c. referri debebat *nec fortis* &c. de reliquis virtutibus, pro quo, quum plura de iustitia interposuisset, subiecit (72): *Quæ dici eadem* &c. Apertior eiusdem locus de Fin. 1, 7, 23. ubi illis *sed prorsus existimo,* NEQUE *eum Torquatum* &c., respondent hæc (24.) *Quid? T. Torquatus, is qui* &c. Eandem esse rationem loci Quintiliani XII, 6, 2 et 3, observavit Walch. in Wolfii Anal. liter. 1. p. 251. Tacitus pro altero *neque* posuit *ne-quidem* Hist. II, 82. *Donativum militi neque Mucianus prima concione, nisi modice,*

ratio exempli dissimillimi, ubi *neque* adiungit aliquid superioribus, eiusque exempli remotio; in modo quoque Ciceronem commemorandi aliquid ab Asconii more abhorrens reperire mihi videor in verbis *moveor merito viri auctoritate*; tum illud *rursus inferre* de eodem verbo paulo post ponendo usitate non dicitur, etsi de syllogismi conclusione poni solet [7]. His rationibus commotus admodum dubito an non sit Asconii hæc adnotatio; et confirmatur hæc dubitatio alia quadam re. Asconius enim in his fragmentis adferendis diligenter de hominibus a Cicerone commemoratis adnotat, primum de P. Crasso, tum de altero Crasso, pontifice maximo, deinde de Juliis; in Antonio, oratore, notissimo homine, mortis tamen genus notavit; de M'. Aquilio nihil adnotatum est. Suspicor igitur ab aliquo inferioris ætatis homine, qui et Ciceronis orationem et Asconii commentarium haberet, adpositam commentario hanc notam, deinde pro ipsa Asconii de Aquilio adnotatione descriptam esse. Si Asconii est, novo ac valde memorabili exemplo intelligitur, quam non subtiliter de lingua sua ipsi

---

ostenderat: ne Vespasianus quidem &c.; magis etiam a norma recedit Hist. IV, 34., ubi duo in Vocula reprehendens ita dicit: *Vocula* NEC *adventum hostium exploravit, eoque simul egressus victusque;* DEIN *victoriæ parum confisus* &c. Idem in *aut* anacoluthon apud Cic. Brut. 14, 53. Orat. 69, 229 recte Orellius et Meyer retinent.

7) vid. Spald. ad Quintil. V, 11, 27.

ipsi veteres Romani, quum optime ea uterentur, disputaverint [8]).

Constat igitur, commentarium sive enarrationem Asconii ex historico, non ex grammatico genere esse, non scholiastæ obscura propter vetustatem antiquorum scripta interpretantis, sed hominis literati de ætatis paulo superioris rebus exponentis. Atque propter hoc ipsum opus, quod si totum exstaret, multo pleniorem et in multis rebus certiorem historiam extremorum reipublicæ temporum haberemus [9]), Asconium historicum ab Hieronymo appellatum iudico, et honorifica illa mentione cohonestatum; quam sententiam postea non levibus argumentis confirmari videbimus simulque intelligemus, deperditorum commentariorum vestigia superesse, alia obscura et tenuia, alia clariora. Restat, ut de Asconii scribendi genere dicam; id tale est, quale in hac ætate, hoc homine, hoc operis consilio exspectari poterat, purum et emendatum,

---

8) Notulam grammaticam ex pessimo Verrinarum commentarii genere coniectura sua Asconio pæne tribuebat Orellius ad orat. in T. C. p. 525. (q. 115 H.) *quod illi*] *nempe dixerunt*. Sed totam illius commentarii editionem ex Hotomano ductam commutabit vir clarissimus, si Asconii edendi consilium exsequetur. Ideo eius raro a me mentio fit.

9) Ne si exstarent quidem Sallustii et Livii opera, ea accessio contemnenda foret: in singulis enim rebus hominibusque multa ab illis prætermissa haberet, multa in minutis rebus posita sed ad temporum illorum statum cognoscendum perutilia.

breve limatumque, tenue et ab ambitioso ornatu remotum, cuius specimen cæteris minus corruptum in argumentis orationum pro Scauro et pro Milone est; ex inferioris ætatis sordibus nihil reperias, nisi quod librariorum aut editorum incuria intulerit; corrupta multa esse in iis, quæ ex uno codice mutilato descripta, deinde ex hoc apographo transscripta et edita sint, nemo mirabitur, neque ex his de scribendi genere iudicium faciet. De *iuramenti* vocabulo ante dictum; perversæ locutionis corruptione ortæ exemplum est ad Milon. 14. p. 153. *domi tenus obsessus est;* in ed. I. scribitur: *domum rediit ex eodem tenuis obsessus est etiam* &c., ex quibus vestigiis legendum videtur *domum rediit et se domi tenuit. Obsessus est etiam* &c., id est *insidiis petitus*, sensu rariore, sed ex Ciceronis libris noto. Simile est in argnm. Milon. p. 143. *petebatque nihilo deterius consulatum* pro *nihilo secius;* ed. I. *Milo deterius;* legendum arbitror: *petebatque nihil deterritus cons.* Alia omitto, in quibus corruptio aperta est, emendatio difficilis. Novam reperio præter *sacculariorum* ioculare nomen ex historia repetitum [1]) appellationem *refragatoris* [2]) ex usitato refragandi verbo eodem modo declinatum, quo a suffragando *suffragator.* Itaque nihil est, cur non in iis, in quibus corruptelæ suspicio non est, Asconii auctoritate tanquam optima utamur; velut *honoratissimum decretum* pro ho-

[1]) ad orat. in T. C. p. 115. p. 983. Gr.

[2]) ibd. p. 110, p. 978. Gr.

norificentissimo unius Livii auctoritate firmatur; accedit Asconii, scribentis *honoratissima decreta erga Ciceronem fecerant*[3]); rarius visum est loquendi genus, quo usus est Lentulus (in Cic. Epp. ad Fam. XII, 15. post med.) *magistratus veniebant in suspicionem detinuisse nos et demorati esse;* quamqnam infinitivum tuetur Ciceronis locus (in Verr. IV, 13, 30) *quum in suspicionem venissent suis civibus fanum expilasse Apollinis*, nominativum ratio locutionis; est enim *credor*. Sed eodem modo Asconius in argum. Milon. p. 146. *Pompeius et Sallustius in suspicione fuerunt in gratiam redisse cum Milone.* Adde Sueton. Jul. 9. Tiber. 12. Sed plane eiusdem rationis est locutio *infamia flagro, fecisse* et *infamis sum, fecisse;* illud Asconius dixit in argum. Corn. p. 93 *magna infamia flagraverunt vendidisse silentium*, hoc ipso Asconio unius literæ detractione supra restitui[4]).

---

3) ad Pison. init. p. 121. p. 591. Gr.

4) p. 49. not. Coniunctio hæc infinitivi cum locutionibus passivis brevitatem habet; itaque apud argenteæ, quam vocant, ætatis scriptores in iis etiam verbis in usu est, quæ apud antiquiores non fere passive ponebantur nisi impersonaliter; sic apud Tacit. *suspectus consilia fovisse* Hist. 1, 46. et IV, 34. *suspectus bellum malle;* apud eundem Hist. 1, 53. *compertus avertisse*, ubi non satis attendit vir egregius, Lipsius; durius et plane ex Taciti more Ann. XIII, 35. *adnotatusque miles - ita prœriguisse manus* &c. sed ne illud quidem Cicero scripsisset, quod est Hist. IV, 40. *postquam cognitus est - confugisse*, etsi Ovidii et Livii similia

Talis igitur scriptor quum sit Asconius Pedianus, restituendus est in eum locum, unde iniuria deiectus est, eximendusque illorum scholiastarum numero, quos nemo nisi scriptorum ab illis enarratorum causa legit, et studio philologorum commendandus, ut cum et legant et cura sua emendatiorem esse velint non minus quam cæteros eius ætatis scriptores. Nobis enim non idem licet, quod cæteris, ut in iis solis scriptorum libris operam ponamus, qui ingenio et pulchritudine excellunt; quicquid antiquum et probum ad nos pervenit, id omne cura nostra dignum est. Atque hæc ita dico, ut hac commendatione indignissimam indicem maiorem partem eorum, quæ sub Asconii nomine circumferuntur, de qua parte exponam, quum prius, quæ quasi præiudicia facta sint, dixero.

IV.

Superioris ætatis Ciceronis et Asconii editores secum constitutum non habuisse, quid verosimile esset Claudii et Neronis ætate in Ciceronis orationes scribi potuisse, iam dixi. Itaque illi in Verrinis orationibus cum Asconio, ut putant, de ver-

sunt. Eadem est passivi personaliter positi ratio apud Ovidium in *dubito* (*an dea sim, dubitor*,) longius tamen progressus Tacit. Ann. XIV, 7. *ne auctor dubitaretur*; eodem modo idem dixit (Ann. XI, 29) *Callistus, mihi narratus*, et (Ann. XII, 49), *ne cæteri ex Peligno coniectarentur*.

borum sententiarumque interpretationibus, de rerum narrationibus contendunt; neque intelligunt, neque ista scribi tum potuisse, neque, si quis scripsisset, errare eum in illis, de quibus dissentiant, potuisse [5]). Alii autem raro, sed tamen aliquando non dubitabant, sed admirabantur, quum in res ab Asconii ætate vehementer abhorrentes inciderant [6]). Nonnulli longius progressi, quod tot inferioris ætatis vocabula locutionesque hic reperiebant, interpolatos nos Asconii commentarios habere putabant, quorum primus fuit, ut opinor, Hadrianus Cardinalis [7]), quem secutus est G. Scioppius [8]); in eadem sententia fuit Ab. Wieling, iurisconsultus, quod in iure explicando alicubi lapsum viderat [9]), nuper autem Garatonius, sibi tamen non constans [1]),

5) Plenæ sunt huiusmodi reprehensionum P. Manutii et Iac. Menardi adnotationes; iidem tamen (antiquum enim putabant) plurimi faciunt (vid. v. c. Menard. p. 67 col. 1. p. 70 col. 2. ed. Græv.) Ernest. in ind. hist. s. v. *P. Lentulus*, *P. principis Senatus Nepos:* "itaque et hic, ut sæpe, errat Asconius."

6) Exemplo sit Fr. Fabricii, minime indocti hominis, nota ad argum. Divin. ad verba *etiam ipse in quæstione*, (in Grævii ed. hæc nota Hotomano tribuitur.)

7) in libro de sermone Latino; vid. Fabric. Bibl. Lat. II. p. 67. Ern.

8) Infam. Famiani (Soræ 1658.) p. 111; de stilo histor. p. 169. Robortellus in librarios culpam transferre malebat.

9) Lectt. iur. (Amstelod. 1738. 8.) p. 189.

1) Ad Div. 15. simpliciter Asconium reprehendit, nimis, ut putat, acutum (ut ego interpretor, stultum); cfr. ad Act. 1, 2. ibd. 17. Ad illam de interpolatione

quos miror neque attendisse, quæcunque reprehenderent, in Verrinarum commentariis esse [2]), neque vidisse, non in una aliqua re neque in paucis aliquot hanc esse discrepantiam, sed in toto genere. Itaque iam olim, quum adolescens Verrinas adhibito isto commentario legerem, ab Asconio alienissimas esse has nugas intelligebam, id quod mox dudum a summo viro Niebuhrio et intellectum et dictum [3]) vidi, a quo tamen et de ætate et de dignitate huius commentarii dissentio, et in eo valde discedo, quod is commentarium ad aliquot Ciceronis orationes a Maio editum et hunc eiusdem esse scriptoris putat, qui mihi plane dissimiles videntur. Verum hæc eius sententia adhuc quasi pro indicta fuit. Nam quæ A. Maius, homo ad huiusmodi disputationem minime aptus, refellendi causa opposuit [4]), nihil aliud efficiunt, quam non

---

suspicionem deducitur ad Lib. 1. Act. II, 41., ubi tamen concedit, quod omnium primum negandum erat, eius ætate ridiculam istam de *non censis* opinionem proferri potuisse; cfr. ad Lib. II, c. 2. et 4.

2) A. Maius quum Asconium subinde reprehendi ostendere vellet (Cic. Fragm. Oratt. p. 169.) septem posuit locos, omnes scilicet ex Verrinis. Hic saltem, a Niebuhrio admonitus, adtendere debebat.

3) præfat. ad Front. Berolin. p. XXXIV. not. 4. Cfr. Römische Gesch. ed. II, t. 1. p. 492, ed. III, p. 524.

4) in comment. de ed. 1. Mediol. Fragm. Cic. p. 1. 2. additam. p. 35. 36. Ipse Maius fatetur valde exilem esse Asconium in Verrinis, copiosiorem ac doctiorem in reliquis.

recte putasse Niebuhrium, a codice Poggii hos commentarios abfuisse. Ex cæteris unus Niebuhrii sententiam non reiecit (neque tamen aperte probavit) Savignius [5]). Cæteri aut leviter prætereunt ut Beier [6]), aut ignorare vel negligere videntur, ut Orellius, Klenze, Savignii collega [7]), Heffter [8]) et Järcke [9]), Bonnenses, qui omnes huius commentatoris testimonio tanquam Asconii sine ulla dubitationis significatione utuntur, ne alios commemorem, quos minus mirum est sententiæ Niebuhrianæ rationem non habuisse. Et tamen quæstio ea est, quæ iudicari et debeat et facile possit. Sed rogandi mihi lectores sunt, ut de tota huius commentarii ratione exponentem patienter sequantur; versabimur enim in loco minime amoeno, sed barbariæ sordibus pleno. Admonendi au-

---

5) In commentat. de lege Voconia in scriptis Academ. Berolin. a. 1820 et 1821. p. 227. "Asconius oder wer sonst den Commentar zu den Verrinen geschrieben haben mag."

6) in not. subiecta Maii præf. in Cic. Fragm. Oratt. p. LXI. Bähr in hist. litt. Rom. Niebuhrii sententiam vix in nota commemoravit p. 397. Schröter (Herm. a. I 824., fasc. 4. p. 340) nihil de ipsa controversia dicit.

7) in Fragmentis legis Serviliæ. Berol. 1825.

8) ad Gaci lib. IV. p. XXXVIII b. (ad §. 91), qui ubi adnotationem quandam damnare cogitur, eam veris Asconii notis interpositam putat (p. VIII. ad §. 15).

9) Darstellung des censorischen Strafrechts der Römer. Bonn. 1824.

tem sunt, si qui timidiores sunt, non magnam neque antiquam auctoritatem a nobis oppugnari. Asconii enim hæc esse, nulla alia ratione creditum est, quam quod a Poggio cum veris Asconii commentariis inventa sunt; quem concedamus sane in uno quoque codice coniuncta reperisse; nihil enim id ad nos. Nomen quidem Asconii, si editioni primæ fidem habemus, in initio et fine commentarii in Pisonianam et in initio commentarii ad orat. pro Cornelio adscriptum fuit, alibi nusquam.

Et ut ab forma ordiamur, ea est quæ solet in scholiis grammaticorum infimæ ætatis esse. Argumentum perscribitur, in quo temporis notatio conclusa est; tum sequuntur notulæ pleræque brevissimæ nullo contextu Ciceronis uni vel duobus vel tribus verbis lemmatis loco positis subiectæ; nulla sententia integra excerpta; nullo loco, de qua re agatur, notatum, nihil cohærens. Atque in eam sane suspicionem veni, hunc commentarium primum cum ipso codice orationum Ciceronianarum ita coniunctum fuisse, ut notæ margini adscriptæ essent, deinde per se descriptum [1]). Video enim in codice Poggiano ita perturbatum fuisse

[1]) Simili suspicione in scholiis Ambrosianis Peyronium non recte usum esse infra ostendam. Beierus p. LXI. hanc lemmatum diversam rationem Niebuhrium in illam de his commentariis opinionem impulisse putat. Si vir optimus, quum ista scribebat, nuper Asconiana tractasset, vidisset multo plura et graviora Niebuhrium secutum esse.

harum notularum ordinem, quod in Asconii commentariis ne semel quidem factum est, ut, id unde acciderit, nullo modo possim intelligere, si antiquitus in suo codice continua serie scriptae fuerint. Hanc autem coniecturam secutus id tum factum esse puto, quum notulae in margine hic illic additae in alium codicem transferrentur. Atque haec perturbatio in Manutiana editione nondum omnino sublata est; in Hotomaniana omnia ordine posita [2]). Fuisse autem olim huiusmodi commenta-

---

[2]) Hoc ut quale sit intelligatur, quod ex recentioribus editionibus nemo suspicari poterat, notas ad divinationem, quae transpositae sunt in ed. I., perscribam, literam M iis, quae iam a Manutio in ordinem redactae sunt, adponens: p. 3 H. p. 285 Gr. *causis iudiciisque publicis* a verbis *Iam hoc* usque ad *periculum fecit* repetito lemmate post *quasi coniuncti* (4. p. 287 Gr.); p. 3 p. 286 Gr. *Cum quaestor* post proximam; p. 8. p. 301 Gr. *Quod in unaquaque re* et *Eripuisti atque abstulisti* post illam *Sesterstium millies*; p. 9. p. 302 Gr. *Accedere aut aspirare* post illam *Etiamsi tacent* (M); p. 9. p. 303 Gr. *Te ipsum ulciscantur* post illam (p. 10. p. 305 Gr.) *Cuius ego causa laboro;* p. 10. p. 306 Gr. *certos* interponitur mediae notae proximae post *non liquere*, ante *Vult ergo* (M.); p. 11. p. 307 Gr. *A pueris nobilibus* et p. 12. p. 307 Gr. *Si a quadruplatoribus* ante illam (p. 10. p. 305 Gr.) *Aliquis metus adiunctus sit;* p. 13. p. 310 Gr. *Ut est hominum genus* ante illam *Nisi a Siculis;* ibd. *Deinde Accusatorem* post illam (p. 309 Gr.) *Suae reddere;* p. 17. p. 321 Gr. *Ipse profecto* ante *Transigere* (M.); ibd. *Ex illius invidia* post illam *Quid, cum*

rios adscriptos marginibus librorum Ciceronis, ostendit, quod in codd. non solum glossas vocumque interpretationes reperimus, quæ a librariis et a lectoribus addebantur, sed vestigia adnotationum rhetoricarum eiusmodi, quas, nisi ad perpetuum commentarium pertinuissent, nemo adiecturus fuisset. Huiusmodi est nota in margine cod. St. Vict. in orat. pro Cluent. 21, 57, sed apertior res in eadem orat. 22, 59. ubi integra fere adnotatio exstat, quæ talis fuit: *quæ a me breviter] bene breviter, ut, quum multa dixerit, multa adhuc sibi reservasse videatur.* Unius tamen hominis perpetuum commentarium esse, non variorum adnotationes ex marginibus corrasas, (ne quis id me putet dicere,) satis patet tum ex argumentis additis, tum ex æquali tenore commentarii, tum ex eo, quod commentator paulo ante a se dicta revocat in memoriam [3]).

Ipse autem commentarius non historicus est, sed rhetoricus et grammaticus, in vocum sententiarumque facillimarum, rerum notissimarum enarratione positus, sæpe puerilis, errorum et ineptiarum plenus.

---

accusationis (M.); p. 18. p. 324 Gr. *Hunc tamen ab subselliis* et (p. 325 Gr.) *In clamando quidem* post illam *Multum submittere* (M.); p. 19. p. 328 Gr. *Ad columnam* post illam *Vestri ordinis* (hæc apud Hot. quoque turbata); p. 21. p. 333 Gr. *Circeo poculo* post illam *Redit ad se.* Similes sunt transpositiones in reliquis libris.

3) vid p. 43 ad Act. 1, 18. p. 87. ad Lib. II, 8.

Rhetorem de schola statim in argumento Divinationis tenemus, ubi primum, quasi thema scholasticum proponens, personam et personæ adiuncta describit [4]), deinde paucis ex historia repetitis propositiones utriusque partis contrarias exponit, tum de orationis genere ex scholæ præceptis disserit [5]). Similia sunt cæterarum orationum argumenta. Deinde in ipsis orationibus multus est in rhetoricis et in virtutibus prædicandis, inani plerumque exclamatione [6]); in quo utitur fere vocabulo *mire* vel *et mire* [7]), qui cæterorum quoque scholiastarum usus est [8]). Una est in his adnotatio, quæ paulo doctior videri possit, ad Divinat. 7. p. 10. de clausula *cuius ego causa laboro*, quam spondeo et bacchio constantem, ab aliis reprehensam, de industria positam putat, non inscite; verum huius quoque rei aliquam curam a superioribus traditam apud extremæ ætatis grammaticos Latinos fuisse,

---

4) *Vivo patre C. Verre et prætextato filio, ac filia nupta, uxorem habens.*

5) a verbis *Divisio principalis* &c. usque ad finem.

6) vid. p. 3. ad Div. 1. *Una et id* &c.; p. 4. ad c. 1. *Sese iam ne deos* &c. ibd. *Quos me incolumi*; p. 9 ad Div. 6. *Etiamsi tacent*; p. 9 ad Div. 7. *Ecquis unquam* &c. et *Non enim, inquit* &c. Hæc exempli loco sufficiunt; similia sunt per totam divinationem et reliquas orationes.

7) vid. p. 4. ad Div. 1. bis, p. 11 ad Div. 7, p. 14 ad Div. 10 &c.

8) ut Donati (ad Terent. Andr. 1, 1, 10. 1, 1, 46. ad Eun. Prolog. 20, 21, 23, 26, 40 &c.), Servii, cæt.

vel ex Cassiodori loco quodam patet [9]); et est et ipsa reprehensio et defensio ex superiorum commentariis repetita. De ipsa re antiquior est observatio Quintiliani IX, 4, 102, quem locum vulgo non recte intelligunt [1]). Quod grammaticus in loco, quem laudat, Ligarianæ 4, 11. spondei et bacchii clausulam esse credere videtur, id infantia eius, non ignorantia factum credo.

Sed longe maior pars scholiorum grammatica est, verba sententiasque explicans; atque hæc scholia ita exilia sunt, ita facilia exponunt, ita multa habent partim eorum lectorum, quibus scripta sunt, partim ipsius scriptoris imperitiæ documenta, ita pauca scite tradita, ut Donati ad Terentium et Servii commentariis longe postponenda videantur. Docentur, ut a verborum interpretatione ordiar, lectores, quid sit *præiudicium* (p. 7. Div. 4.), quid *arx* (p. 8. Div. 5.) quid *detrimento esse* (p. 8. Div. 4.) quid *ulciscor aliquem* (p. 9. ad. Div. 6.) quid *periculum sui facere* (p. 13. Div. 8.), *tempus quod mihi ab amicorum negotiis datur* esse *quod mihi*

---

9) de institut. div. script. c. 15. p. 461. extr. ed. Brossei 4to.

1) Locus interpungendus sic est: *bacchius et claudit et sibi iungitur*: Venenum timeres; *vel choreum et spondeum ante amat:* Ut venenum timeres. Sic concidit difficultas, quam Regius et Spalding in vulgatis inesse senserunt; *ut* est Ciceronis; bacchius ante se vel bacchium habet, si clausulam hanc esse dicis: vĕnēnūm tĭmērēs, vel, si *ut* clausulæ adnumeras, choreum et spondeum: ūt vĕnēnūm tĭmērēs.

licet per amicorum negotia (p. 15. Div. 13), quum dicatur *actor primarum*, intelligendum esse *partium*, quum actor *multum submittere*, intelligi *vocem* vel *gestum*. (p. 18. Div. 15.); sed plura enumerare non est opus; sunt enim cætera similia in reliquis libris; traditur ab hoc bello Asconio, quomodo declinetur *dium* (p. 59. ad Lib. 1, 19), *Pergæ* esse adverbium loci, nominativum *Perga* (p. 60. Lib. 1, 20.) *usu venisse* esse *contigisse* (p. 86. Lib. II, 5.) et multa alia non minus recondita; tum, quis verborum ordo iucundus sit (*Ordo et sensus hic est* etc. p. 7 ad Div. 4, p. 9 ad Div. 7 etc.) Nec horum dissimilia sunt ea, quibus non tam vim vocabulorum singulorum, quam sententiam explicat, ut p. 3 ad Div. 1. *eos, qui adsint* intelligi *coronam populi circa subsellia stantem*, p. 6 ad Div. 3, *totum ordinem* esse *senatorium*, p. 13 ad Div. 9 *rationem vitæ reposcere* esse *accusatorem esse, suæ reddere, defensorem*; similes hæ notulæ *In unius potestate) Hortensii scilicet; Istius perditi lætitia) Verris; Hominis amplissimi gratulatio) C. Curionis* (p. 30 ad Act. 1, 8); sed nihil melius hac adnotatione (p. 47 ad Lib. 1, 2.) *Subauditur* accessi *ἀπὸ κοινοῦ ad omnia quibus hoc verbum in hac sententia convenit.* Atque hæc attuli, non ut Asconii non esse demonstrarem, sed ut plane ex infima ætate [2]). Verum non solum

[2]) Christiani hominis hæc esse, qui tum demum vixerit, quum omnis antiquæ religionis memoria sublata dudum esset, ostendit nota ad Div. 13. p. 15. *Ita mihi*

tenuia hæc sunt, sed multa perversa, ut quæ scripsit (p. 37 ad Act. I, 11) de *auctoritatibus* [3]), et (p. 40 ad Act. 1, 15, p. 86. ad Lib. II, 6.) de dicendi formula *ad urbem* [4]). Sed longe omnium stultissimum est, quod ad Divin. 15 (p. 17. 19.) ex Allieno subscriptore hominem alienum effecit, quum certe, ut cætera, quæ sunt apertissima, non videret, verum intelligere ex proximis illis posset *sic faciet Allienus* et *ipse Allienus*. Alia est non minus ridicula interpretatio verbi *poscunt* p. 64 ad Lib. 1, 26. ab ipso improbata, sed ex qua tamen, quam periti eius ætate interpretes Ciceronis essent, intelligi possit [5]). Non multo melius est, quod p. 53 ad Lib. 1, 9. *iudicari* putat esse *absolvi*, deinde *absolvi* exponit *iudicari*, quæ interpretatio ex quo alio errore orta sit, infra dicam. Mirifice interdum labitur superiorum grammaticorum de sin-

---

deos velim propitios) *Genus iurisiurandi id est, quod dicimus: Tantum mihi divinitas faveat, quantum verum est illud, quod dico tibi* &c.

3) vid. Schutz. ad Ascon. loc. T. V. p. 1. p. 288.

4) Mirifice Hotomanus Asconium tueri studet ad Act. 1. l. c., Pauli iurisconsulti verba a vera sententia in contrariam detorquens; cfr. Garat. ad Lib. II, 6. p. 248. Haun. Nec meliora, quæ de manubiis scripsit p. 81. ad Lib. 1, 60).

5) Non *potitant* scriptum fuisse, ut Schützius opinatur, apparet ex verbis *producta scilicet litera* o, quæ non addidisset, nisi literæ ipsæ eædem fuissent. Nihil de hac stultitia inaudierat Servius; vid. ad Virg. Æneid. 8, 614.

gulari usu vocabulorum quorundam observationes ad locos eos adhibens, a quibus plane abhorrent, ut p. 50 ad Lib. 1, 6. dubitat, *iustæ* inimicitiæ sintne *magnæ*, quod eam vim vocabuli *iniustus* in loco Virgiliano, quo utitur (Georg. III, 347), grammatici adnotarant; similia de voce *una* p. 64 ad Lib. 1, 25. scribit, de *iudicio suo* p. 26 ad Act. 1, 3; ad idem genus pertinet, quod p. 58 ad Lib. 1, 15 *miserum* interpretatur *innocentem*, laudans Catil. IV, 7, 14. Sed quam non fuerit antiqui sermonis peritus, ex eo quoque intelligi potest, quod interdum syntaxin sententiarum non perspexit, cuius rei exemplum notavi in epistola ad Orellium p. 107, in loco a cæteris quoque male vexato; aliud est in loco multo faciliori p. 73 ad Lib. 1, 44 in verbis *hoc populus Rom. non manu vindicasset?* [6]). Itaque quum ita in verbis erraret, non est mirandum eum non raro Ciceroni alienam sententiam subiicere, ut ad Lib. 1, 4 p. 48. verba *ad alium iudicium* interpretatur de iudicio *populi et equitum Rom.*, quum apertum sit non de alio iudicum genere, sed de alia quæstione, peculatus, hæc dici. Eodem loco in verbis *alieno nomine* et se impedivit et recentiores interpretes decepit. Primum de Carbone interpretatur, quod sequitur Schütz, etsi falsum esse viderat iam Manutius; nam de ea pecunia iam dixit; nec sane eam alieno nomine accepit, quæstor Car-

---

6) P. Manutius in scholio ad hunc locum exclamat: Non tamen semper vigilas, Asconi.

bonis; deinde de pecunia ad frumentum in Sicilia emendum data, in quo plerique assentiuntur [7]; verum ne in ea quidem accipienda culpa erat, sed in intervertenda; et sane suo nomine accepit, Siciliæ prætor [8]. Ipsa, quæ Cicero addit, verba *quod priore actione didicistis* ostendunt tangi hoc loco rem, quam Cicero hac actione tractaturus non sit; quæ res sit, frustra quæritur, nisi quod Cicero insimulat Verrem aliquando alieno nomine abusum eam pecuniam accepisse, quæ ei solvi non debuisset. Ad Lib. 1, 31. p. 67. ad verba *Bellumne pop. Rom.* adnotat: *Sic enim ad Neronem scripserat Verres;* quis non videt, aberrare hominem? Cicero rem exaggerans, quærit, quo tam infesto animo Lampsaceni legatum pop. Rom. tam atrociter oppugnaverint; docet nullam aliam causam præter istius libidinem fuisse. Non rectiora sunt, quæ de Ciceronis itinere eiusque causa tradit Argum. Act. 1, p. 23, ut Garatonius intellexit [9]. Nihil tamen in Ciceronis interpretatione tam insulsum, quam quod de nobilissimo versu Virgiliano Eclog. IV, 12. posuit p. 36 ad Act. 1, 10, quem ille de Quintilis et Sextilis nominibus mutatis accipit [1]. Sed satis multa ignorantiæ docu-

---

7) Orta hinc est prava I. Fr. Gronovii coniectura *empti frumenti nomine.*

8) Hoc Menardus vidit; ipse non recte ad quæsturam Asiaticam traxit.

9) vid. Garat. ad Ascon. l. c. p. 109 ed. Haun.

1) Futile hoc commentum Pomponius Sabinus ad Virg.

menta hæc esse arbitror [2]). Duæ sunt autem res, in quibus extremæ ætatis grammaticorum et opera consumi et inscitia perspici solet, in etymologiis et in vocum discrimine constituendo. Utriusque generis satis multa in his scholiis exempla. Etymologiæ pleræque cum aliis communes, tres propriæ eæque valde lepidæ; *astutum* ἀπὸ τοῦ ἄστεος dici tradit, quasi urbanum [3]), *alacrem* a *lacero* quasi *non lacerum*, id est, "*cui sensus in loco quique suo vegeti sint et intenti* [4]); alios tamen *alacrem* festinantem ac properum dici putare, tanquam *alis acrem;* tum *compilare* esse *pilos pervellere*, sic fraudare furto, ut ne pili quidem in corpore relinquantur [5]). In verborum differentia multa ad eum tantum locum, in quo quum maxime versatur, accommodat, non ad universam verborum

---

l. c. laudat; Heynius eum ex pleniore Servio sumpsisse putat, quod is ex his commentariis editis sumpsit, (prodiit enim Pomponii commentarius primum 1487), miraturque talia Asconii ætate cuiquam in mentem venire potuisse.

[2]) Unum est, si Ciceronem spectes, non male observatum (nam de cæteris scriptoribus verum non est) de vocabulo *dies*, p. 25. ad Act. 1, 2. cfr. Serv. ad Æneid. II, 324. V, 783. Ruddim. Institt. 1. p. 21. Lips. Epistol. nostr. ad Orell. p. 119.

[3]) p. 38 ad Act. 1, 11.

[4]) p. 29 ad Act. 1, 6. Minus inepta Donati ratio ad Terent. Eunuch. II, 3, 11.

[5]) p. 56 ad Lib. 1, 13.

vim [6]), in aliis sunt quædam vera, etsi minus accurate posita, vulgaria omnia [7]). In nonnullis ipse plane incertus est, nec, quo modo rem complectatur, reperire potest, ut in *suscipio* et *recipio* [8]).

Postremo ut omnia ad Grammatici extremæ ætatis formam perficiendam adsint, ζητήσεις et λύσεις proponuntur, non sane ex doctrinæ exquisitæ

---

6) v. c. de *animadvertere* et *intelligere* p. 33 ad Act. 1, 9, (ubi non recta est Theodori Bezæ ratio ab Hotomano et cæteris recepta *rursus plus erit, quam intelligere, animadvertere*, ordine nimis exquisito; verum est, quod in superioribus edd. erat: *erit intelligere quam animadvertere. Rursus* est *contra*,) de *perdere* et *profligare* p. 16 Act. 1, 3. &c.

7) Exempla enumerare eo magis supersedeo, quod ex his scholiis excerpta inter scriptores de vocum differentiis posuit Dion. Gothofredus in Auctt. Ling. Lat. (p. 1362-1364. ed. Genev. ap. Lemaire 1585 et 1595.

8) p. 12 ad Div. 8, (qui locus in ed. 1. sic corruptus legitur: *Susceptam. suscipitur autem recipitur pars. suscipitur quod hinc pendet suscipitur. solum aliquid propter se recipitur.*) cfr. p. 13 et p. 84. (ad Lib. II, 1). Suscipitur, quicquid a nobis proficiscitur et quicquid nostræ rei est (itaque suscipimus etiam aliquid coacti), recipimus ea, quæ, quum proprie nostra non sint, demandata et tradita suscipimus. Itaque receptorum ratio aliis debetur. Aperta satis hæc sunt ex Cic. Div. 8, 25. de Orat. II, 24, 101, quem locum Scheller, apertissimorum soloecismorum patronus, in suspicionem vocabat, ut omne horum verborum discrimen tolleret. Adeo ille oderat, quicquid subtilius de proprietate sermonis disputabatur.

recessibus deprompta [9]). Ne illud quidem negligendum est, quod codice Ciceronis corrupto et interpolato usus est, sæpeque in criticis difficultatibus hæret. Memini, indignari Ciceronem, libros Latinos corrupte describi, Martialem idem de suis epigrammatis queri, apud Gellium de varietate scripturæ disputari; nec ignoro in principio prooemii Liviani emendationem factam Quintiliani tempore [1]); ac tamen varias lectiones adnotandi mos nisi in exquisita aliqua poetæ voce et ex iis in interpretando fluctuatio in huiusmodi quidem scriptis multo est recentior; huius autem rei multa vestigia in his scholiis exstant, ut p. 3 ad Div. 1 p. 33; Act. 1, 9; p. 43 Act. 1, 18; p. 56 Lib. 1, 12; p. 59 Lib. 1, 20; p. 62 Lib. 1, 23; p. 68 Lib. 1, 35; p. 79 Lib. 1, 57; p. 85 Lib. II, 4. Atque in nonnullis horum locorum tam aperte falsa est ea lectio, quam in suo codice reperit, ut et antiquo tempore omnes eam tanquam librarii mendam correcturi fuissent, et nunc omnes deseruerint; ut Lib. 1, 20, 52; 1, 57, 150 (*volebat*;) II, 4, 11; unius loci ab eo adnotata scriptura eiusmodi ut ex rei ignoratione et interpolatione orta putari debeat, Lib. 1, 23, 60, ubi ex *accepti* fecerunt *accepi*, tum ad id accommodaverunt *ab eo*. In

---

9) p. 30 ad Act. 1, 7; p. 39 ad Act. 1, 13; p. 43 ad Act. 1, 18; p. 79 ad Lib. 1, 56.

1) Martial. Epigr. II, 8, 1-4. Gell. Noctt. Att. 1, 7. IX, 14. XIII, 30. Quintil Institt. IX, 4, 74. cfr. ipsius Asconii adnotat. de qua dixi p. 66.

ipso autem principio Divinationis non dubito, quin deserenda sit ea lectio, quam in suo codice interpres habuit *descenderim*, præferendaque ea, quam alios sequi adnotavit, *descendere;* scio, acriter pro altera pugnare Muretum in Var. Lectt. XVII, 9; et tamen ita Ciceronem scribere non potuisse, contendo; nam neque *descenderim* tum dicendum erat, sed necessario *descendam*, quum in præteriti et præsentis temporis consilii diversitate mirandi causa insit; et, si ita Cicero accipi voluisset, ut Muretus accipi iubet, longe aliter sententias ad æqualitatem conformasset, (nunc enim longior et tracta prior illa *qui — neminem,*) et *nunc subito* scripsisset, (essent enim contraria *tot annos* et *nunc*, et ipse ita scripsit Muretus in exemplis, quæ finxit;) postremo non ita tanquam scopas dissolutas posuisset, *si quis forte miratur me,* si *me* ad præcedens verbum, non ad sequentem sententiam pertineret; sed *si quis me forte* aut simili ordine. Hæc ad speciem parva tantum apud me valent, ut, quum alioquin eas codd. lectiones fere semper repudiem, quæ e grammaticorum emendatione ortæ videntur, hoc loco, si coniectura est, (quod commentator non dicit, sed ita esse credo; et in potiori codd. familia alterum esse videtur,) tamen eam veram esse, alterumque propter vicina *defenderim* et *læserim* ab antiquissimo librario illatum putem. Sed hoc non tam ad commentatorem pertinet; illud gravius, quod in eius codice manifestam interpolationem tenemus in Lib. 1, 22, 60 (p. 62). Frustra enim verba *cum imperio ac se-*

curibus Wieling (Lect. iur. 1, 5.) et Garatonius tueri student; quod ut possint, primum legatis imperium dant, nullo argumento probabili utentes, (neque enim, qui lictorem habet, continuo etiam cum imperio est,) deinde obliviscuntur, si id ita esset, non omissurum id Ciceronem fuisse in Lampsacenæ illius oppugnationis commemoratione; tum satis adparet, si hæc Cicero posuisset, non additurum fuisse, quæ multo minorem vim habent, *sumptu publico et legationis nomine.* Intelligitur, Ciceronem hic de legato, infra (IV, 4, 8) de prætore id dixisse, quod in utrumque conveniret; adnotata illa ab aliquo comparandi causa male in hunc locum illata esse. Neque sane improbare possum Ernestii suspicionem Lib. 1, 54, 142 de verbis *in bonis prædibus prædiisque*, etsi hæc in Asconii codice fuerunt [2]); quamquam ego non *bonis* delendum puto, sed, quum Cicero hic scripsisset vulgari loquendi ratione *in bonis vendendis* grammaticum aliquem ex iis, quæ sequuntur, adnotasse adpellationem in prædibus reipublicæ datis propriam; *bonorum* nomen in formula non fuisse, apparet ex eo quod Cicero, ubi maxime proprie dicendum erat, non ponit, sed bis *prædibus et prædiis populo cautum* dicit [3]).

---

2) vid. p. 77.

3) Apparet, quam antiqua sit in Ciceronis orationibus interpolatio; grammaticam dico, ex similium adnotatione et glossis singulorum verborum. Nam illas totarum sententiarum ornate et apte scriptarum et cum cæteris connexarum interpolationes, quas quidam sibi

Hæc autem ita dico, ut satis intelligam, in pluribus locis codices post hunc commentatorem et ex eius scholiis interpolatos esse; huiusmodi interpolationem tollendam esse ex Lib. 1, 35, 87. ipse commentarius ostendit; nam quum in eo ita scriptum sit *a Dianio ad Sinopem) Dianium Hispaniæ maritima civitas, Sinope Ponti est, ubi rex Mithridates erat*, adparet, in interpretis codice non fuisse, quæ a Lambino damnata recte Schütz

---

reperire videntur, velim, ipsi cogitent, a quibus hominibus, quo modo, quibus causis illatas putent; tum quid argumentis ex solo sensu depromptis tribuendum sit, considerent. Verrinarum lib. IV et V nuper expurgare studui in epist. ad Orellium; in extremo primo et secundo Verrinarum libro sunt corruptelæ aliquot tam antiquæ, ut ad eas sanandas vix nostri codd. sufficiant; vid. 1, 50, 130. (ubi lacuna est, quum hæc fere sententiæ forma fuisset: *Qua potestate iste permissa [ut usus sit] ex C. Fannio et ex Q. Tadio cognovistis; verumtamen* &c.; sed plura exciderunt; *verumtamen* est post plura interposita in ordinem redeuntis) 55, 143; 56, 147; 57, 150; (ubi ex Prisciano, quam sint codd. mendosi, perspicitur); II, 12, 31; II, 13, 34; (de quo loco dicam alibi). Quod in epistola ad Orell. p. 8 dixi, vix ullum melioris familiæ codicem extremam libri primi partem habere, est ea in Lallemandi cod. a Beckio et Orellio commemorato ad 1, 54, 142; 1, 57, 150; 1, 58, 151; sed ipsi meliores codd. ut ex Leidensis lectionibus intellexi, hic multo minus integri sunt quam in extremis libris; digni tamen, qui diligentius excutiantur.

delevit, quem hoc loco ab Orellio reprehensum non oportebat; recte quærit Lambinus, cui civi Romano illa nomina tum post flammam Sertoriani belli nuper exstinctam, Mithridatico etiamtum flagrante ignota fuerint. Itaque Cicero Lib. V, 57, 146 tanquam de notissimo loco scribit: *eos Sertorianos milites esse et a Dianio fugere dicebat.* Hoc loco additamentum illud mire vim orationis frangit [4]).

Doctrinam in hoc commentatore non fuisse, intellectum puto ex iis, quæ paulo ante exposita sunt de grammatica eius interpretatione; quanto autem in hac re inferior sit Donato et Servio, ne alia conquiram, ex scriptorum veterum usu apparet; quod hoc loco commemoro, quoniam in hi-

---

[4]) Simile ex commentario additamentum sublatum est ex 1, 44, 114. Confirmant hæc id, quod supra dixi, marginibus codicis alicuius Ciceroniani adscriptas has adnotationes fuisse. Occultior fraus nescio an lateat Lib. 1, 54, 141, ad quem locum in commentario p. 77. ita adnotatum est: *Ab eo mancipe, quem ipse apposuisset*) *Rabonio scilicet fabro. Veteratorium*) *acutum, callidum.* Mirum, unde iste faber exortus sit tam subito; ed. 1. habet: *Ab eo mancipe quem iste apposuisset habonio s. fabrum acutum callidum.* Omittitur *veteratorium;* illud *fabrum* nihil est aliud quam *vafrum* propter Germanicam pronuntiandi rationem corruptum; in cod. Huydecop. (de cæteris enim tacent) pro *tectum* est *verum;* Fuit, ni fallor, in interpretis codice: *nihil ab isto vafrum, nihil veteratorium exspectaveritis.*

storiæ institutorumque explicatione auctores nunquam laudavit; in rebus grammaticis duorum maxime utitur scriptorum auctoritate, eorum, quos post literarum eversionem solos fere cum Cicerone et Horatio in manibus hominum relictos et diligenter lectos scimus, Virgilii et Terentii. Hi enim fere tum in scholis regnabant, quod ex omnibus scholiastis Latinis intelligi potest [5]). Et hos tam sæpe citat, ut eum, quicquid haberet doctrinæ, non occultasse, appareat [6]). Præter hos bis laudat Sallustium, altero loco historiarum libros nunc deperditos, Plautum ter, Lucilium bis, Nævium semel, cuius versum notissimum vix ex ipsius libro sumpsit, sed ex superiorum grammaticorum commentariis; ipsius quoque Ciceronis locos aliquot, nullum ex iis libris, quos inter inferioris ætatis grammaticos rariores fuisse scimus [7]). Exilia sane hæc sunt veterum literarum vestigia; nihil omnino exquisite, nihil erudite observatum; ne unus quidem

---

5) Itaque Marius Victorinus in Ciceronis Topicis explicandis usus erat exemplis Ciceronis et Catonis, Terentii et Virgilii; vid. Boeth. Prooem. Lib. 1. in Cic. Top.

6) Vid. Ind. apud Fabric. Bibl. Lat. II p. 69 et 70. Ern., qui non omnino accuratus est.

7) Inter locos Ciceronis ab eo laudatos est pro Marcello 4. 12. (ad Div. 6. p. 9.) Hoc *notabile testimonium antiquissimi et doctissimi grammatici* (utor verbis Weiskii in Præmon. ad illam orat. p. 28.) iam vim suam amisit.

cæterorum oratorum locus cum Ciceronis verbis compositus. Ellendt Prolegg. ad Cic. Brut. p. XXIV. ita scribit, quasi Catonis et Gracchi orationum exemplis hunc commentatorem usum deprehenderit; verum id non est ita, potiusque in hac re clarissime patet id, quod dixi. Notavit Symmachus veterum oratorum morem deos præfandi laudato Catonis exemplo [8]). Servius et in Catonis et in Gracchi orationibus eiusmodi fere initia fuisse, scribit, et hinc petitam irrisionem Cæcilii a Cicerone in Divinat. c. 13. Commentarii scriptor universe veteres ita solitos dicere notat p. 16. Apparet, omisisse eum scriptorum nomina, quorum libri eius ætate non legerentur. Nam et hæc et alia habuit ex superiorum commentariis, quibus se usum sæpe significat, quum diversas sententias disputationesque commemoret [9]); ex iisque se sua in rebus paulo difficilioribus simpliciter transscripsisse pæne verbis confitetur [1]). Fuerunt autem grammaticorum in Ciceronis scripta commentarii multo sine dubio doctiores et elegantiores, Capri et Vulcatii, et sine dubio aliorum [2]).

---

8) Symmach. Ep. III, 44. Serv. ad Æneid. XI, 301.

9) Vid. p. 3 ad Div. 1, p. 7 et 8 ad Div. 4, p. 8 ad Div 5, p. 10 ad Div. 7, p. 13 ad Div. 10, p. 17 et 18 ad Div. 15, &c.

1) p. 53. ad Lib. 1, 9. *Alii sic adnotant* et paulo post: *Alii sic.*

2) De Capro vid. Agroet. p. 2265 Putsch.; Hieronym. adv. Rufin. II, c. 2. T. II, 497 Val. fol. Capri com-

Atque hactenus de rebus grammaticis diximus, quod genus a vero Asconio alienum est; deinceps exponendum est, quemadmodum in historia et in institutis antiquis exponendis versatus sit. Non exiguus est igitur adnotationum numerus ad historiam pertinentium; sunt in his nonnulla, quæ apud alios tradita legi, non memini, ut p. 4 ad Div. 1, p. 85 ad Lib. II, 3 de Lepidi accusatoribus, p. 11 ad Div. 7. de Terentio Varrone, (quæ adnotatio ab Hotomano corrupta est [3]), p. 38 ad Act. 1, 13 de Q. Calidio, M. oratoris patre ex prætura Hispaniensi a Q. Gallio accusato [4]), p. 30 ad Act. 1, 8. de comitiis consularibus a. 684. VI Cal. Aug. habitis (nam de accusatione coepta Nonis Aug. ex

mentarios commemorat; sed ibi aliud opus grammaticum intelligi potest; de Vulcatio vid. Hieronym. adv. Rufin. 1, 4, p. 472.

[3]) In ed. I. legitur: *legitima * Varro consobrinus frater huic censi*; apertum est, non Ciceronis, sed Hortensii propinquum fuisse, quem iudicibus corruptis ab Hortensio per summam infamiam periculo ereptum Cicero queratur; recte igitur et ad editionis primæ vestigia proxime accedentes Robortellus (Lib. II Emendatt. 3, p. 66.) et Popma legunt: *Terentius Varro consobrinus frater Hortensii.* De Varrone Hortensii fratre (consobrino) testis etiam Acron ad Horat. Sat. II, 1, 49; quamquam apud eum et Porphyrionem multæ in his turbæ, ita tamen ut eos de Turio in causa Varronis iudice Hortensio defendente, ab antiquioribus accepisse pateat; cuius nomen, ut in Horatii multis codd., sic in hoc commentario in *Furium* corruptum videtur.

[4]) cfr. Ellendt Prolegg. ad Cic. Brut. CVIII.

Ciceronis verbis constat [5]), quæ nisi ex antiquis et bonis fontibus derivata esse non possunt; huiusmodi sunt enim res, quas verus Asconius ex actis et aliunde adnotat. Sunt alia non apud solum hunc interpretem posita, neque tamen vulgaria, ut quæ de fama de Ciceronis in Verris causa prævaricatione tradit p. 8 ad Div. 5 et p. 43 ad Act. 1, 18 [6]), quam non inter grammaticos natam esse,

---

[5]) Non inscita est Schützii observatio, Asconium scribere debuisse *Cal. Sext.* et *Non. Sext.* Scilicet ita verus Asconius scripsisset; vid. Argum. Scaur. p. 131.

[6]) Hic locus in edit 1. sic legitur: *nam quamvis sextertium septuagesies tantum dupli nomine exigi iussus est. ad gratiam ne hortensii an suam an etiam convenientia Ciceronis parum comperimus*, quæ Hotom. non recte ita supplevit, ut dicatur, quamvis octingenties dupli nomine exactum sit; tamen *tantummodo* quadringenties repetitum esse; qui poterat plus? Dixit scholiastes minus exactum esse, quam duplum eius, quod in oratione repetatur. Nec sane *usus* fuit exigere certam summam. Fuit fere, ut et has quisquilias emendemus: *nam quamvis sestertium [quadringenties repetitum est, tamen sestertium] septingenties* (sic enim sane legendum est) *tantum dupli nomine exigi iussus est*, sc. Verres. Sic enim loquebantur extrema ætate *Verres hanc summam exigitur, exigi iubetur*, reducto, ut in aliis, antiquissimi temporis loquendi usu, de quo vid. Plaut. Trin. II, 4, 6, Gell. qui Cæcil. Metell. et Quadrigarium laudat, XV, 14, Non. Marcell. p. 294. Foedus in his est error apud Schell. Lexic. p. 3524. Ex recentiori ætate vid. Cod. Justin. Lib. II, 3, 18. (*ne alter pro altero exigatur*) Cassiod. Varr. XII, 2 p. 388.

Plutarchus fidem facit [7]); de Albinovano p. 57 ad Lib. 1, 14 [8]); de L. Magio et L. Fannio p. 67 ad Lib. 1, 34 [9]); de crimine, quo P. Furius ex Lusitania accusatus sit, p. 22 ad Div. 20; de M. Terentio Varrone Lucullo in Macedonia Curionis successore p. 88. ad Lib. II, 9. Bona etiam nota de Fornice Fabiano p. 30 ad Act. 1, 7 [1]).

Sed multum fallatur, qui ex his concludat, hunc interpretem antiquæ historiæ vel mediocriter peritum fuisse. Ordine singula persequar. Primum auctoritate, ut iam significavi, non dico Actorum aut scriptorum Ciceroni æqualium aut proximorum, sed nulla omnino hæc confirmavit, neque ullam rem subtilius exsecutus est, unde vel tenuissima

7) vit. Cic. 8; in summa discrepat.

8) cfr. Appian. Bell. civ. 1, 60. 1, 62. maxime autem 1, 91.

9) Eos Appian. Mithridat. 68 a Sertorio ad Mithridatem missos narrat, Orosius VI, 2 a Fimbriæ exercitu ad Mithridatem transisse; idem fere scholiastes tradidisse videtur; nam pro *transfugæ facti a Mariano exercitu* in ed. I est: *transfugato ualeriano lexercitu*; ex quo facio *transfugæ a Val. ex.*, ut intelligatur *L. Valerii Flacci* exercitus, cui postea Fimbria præfuit. Id si verum est, post finitum bellum Mithridaticum primum in provinciam Rom. redierint, necesse est; sed obscura res est. cfr. Wessel. ad Simson. Chron. ad a. 3931.

1) Quod Fabius *Allobrox* appellatur pro Allobrogico, culpa est editorum non recte supplentium lacunam ed. I, ubi est *qui devictis allobrogibus nominatus est.*

suspicio esse possit; cum ad has res tractandas ipsum in se aliquid habuisse præsidii; deinde ne in iis quidem, quæ recte tradit, ordine et accurate omnia exponit, ut quæ de Marcellis habet p. 8 ad Div. 4 eiusmodi sunt, ut ex libro hominis Ciceronis temporibus proximi derivata esse appareat, ac tamen ita neque nominibus neque aliis notis distincta, ut hominem negligenter excerpentem agnoscamus, non scriptorem, quæ ipse repererit, tradentem; similia, quæ de tribunis, quorum opera in tribunatus splendore restituendo versata est, tradidit p. 5 ad Div. 3. Ubi autem diversa tradita reperiebat, quum ipse nihil afferre posset, simpliciter brevissime et nudis nominibus positis enumeravit, quid alii crediderint, ut p. 26 ad Act. 1, 2 et 3, ubi eum hæc ex aliis commentariis descripsisse, patet ex Anonymi scholiis, in quibus idem, quod apud illum, Oppii nomen est, (ad c. 2 male scriptum *Opimius*;) in accusatore novæ turbæ. Verum hæc minora; sed in rebus hominibusque notissimis ita hic interpres erravit, ut eum ipsum plane nihil vidisse, ac tamen tenui quadam auditiuncula adspersum fuisse rerum gestarum appareat, easque aut ipsum confudisse aut iam confusas accepisse. Exempla ponam perspicua. Ad Div. 7 p. 11 et ad Lib. 1, 15 p. 58, quum de duobus Dolabellis quædam accepisset, ita confudit, ut Dolabellæ consulari et triumphali, quem C. Cæsar adolescens accusavit nec damnare potuit, Scaurum accusatorem daret, alteri ex Cilicia administrata damnato Cæsarem, quum contra esse notissimum sit, nihilque Cæsaris accu-

satione illustrius, verumque ex Cic. in Verr. 1, 38, 97 intelligere potuisset [2]). Atque in hac re Perizonius graviter Asconium accusat, quum verus Asconius omnia recte tradat [3]). P. 21 ad Div. 17 de Q. Mucio Scævola exiliter admodum adnotans ad P. Rutilium Rufum eiusque damnationem deflectit, quem Scævolæ quæstorem et ex quæstura damnatum dicit, quum Scævolæ legatus consularis fuerit et post legationem damnatus sit [4]). Hic quoque nomina tenuit, rerum ordinem perturbavit. P. 42 ad Act. 1, 18 de L. et M. Lucullorum [5]) accusatione falsa narrat; nam neque ullus his temporibus L. Cotta accusatus est, et una erat cele-

---

[2]) vid. Manut. ad Div. 7. Hotom. ad Cic. pro Quint. 8. Pigh. Ann. p. 280 et 286. Perizon. Animadverss. hist. p. 56. Harl. &c.

[3]) ad Cic. pro Scauro p. 137. p. 1013. Gr. Schütz in altero loco interpolatum Asconii commentarium putat, quum priorem tacitus præterisset. Quod in commentario p. 66 ad Lib. 1, 30 recte Dolabellæ Ciliciensis accusator Scaurus dicitur, ea lectio ab Hotomano est; in superioribus edd. est: *accusatores scilicet causarum.*

[4]) Vales. ad Dion. Cass. Excerpt. Peiresc. n. CVI Reim. Perizon. Animadverss. hist. p. 60. Garat. ad Lib. 1, 4, p. 160 Haun. Pighii, ut Garatonius appellat, somnia nimis secure secutus est Ellendt Prolegg. ad Brut. p. L. Rectiora sequitur Beier ad Cic. Fragm. Oratt. p. 132.

[5]) In ed 1 est *L. Lucilius et item M. Licinius.* Recte Garatonius *Lucullos*, non *Licinios* appellari vult.

bris Lucullorum coniuncta accusatio, Servilii Auguris, inimici paterni [6]. Videtur interpres aut ante eum alius id quod ad Divin. 21. de L. Cotta a P. Africano accusato legerat adnotatum, huc nescio quo errore transtulisse. De ipsa illa Africani accusatione dubitanter interpretem scribere mireris [7]. P. 62 ad Lib. 1, 23 confudit nobilissimum oratorem, M. Antonium, qui ibi intelligitur, cum filio, eo, qui infinitum imperium oræ maritimæ nactus est [8]; de hoc autem exposuit p. 20 ad Divin. 17 et p. 85 ad Lib. II, 3; ex iis, quæ his locis repererat notata, nonnulla ad illum locum transtulit. Satis ex his, quæ adtuli, adparere videtur, quod iam in singulis significavi, quum sint in hoc commentario aliqua necessario ad hominum a Ciceronis aetate non valde remotorum auctoritatem referenda, alia exilia et brevia, sed

6) Plutarch. Lucull. 1. Interpp. ad Cic. Acad. II, 1, 1, ad Cic. de Offic. II, 14, 50, Spald. ad Quintil. XII, 7, 4.

7) ad Divin. 21. p. 22. *hunc P. Africanus post* (ed. 1 *ante*) *secundum consulatum et censuram* DICITUR *accusasse.* Id sane dicit Cicero ipso illo loco.

8) Scio Robortellum II Emendd. 7 p. 70 hæc corrigere velle, graviter Manutium increpantem, qui reprehendere Asconium ausus sit. Ne Garat. quidem a mutando abstinet; sed ea profecto vis est, non solum addere patris adpellationem, sed ex tribus nominativis genitivos efficere; et cur, si patrem hic significari interpres intellexisset, de eo ne verbum quidem fecisset, de filio tam multa dixisset?

tamen vera et non omnino vulgaria, multa autem ita, ut vidimus, confusa et perturbata, fuisse antiqui alicuius hominis scriptum, ex quo hæc a grammaticis excerpta sint, et ad infimam ætatem propagata, ita ut transscribendo, contrahendo, mutando multa corrumperentur; neque enim ipsum illum fontem hic interpres adiit, sed ex turbidis aliorum rivulis hausit, ut tum ex illa diversarum sententiarum commemoratione p. 26 ad Act. 1, 2 et 3, intelligitur, tum ex ipsa ieiunitate eorum, quæ hic supersunt, in quibus fere omnia doctioris et copiosioris expositionis vestigia sublata sunt, et frequentibus erroribus. Atque hunc fontem ipsos Asconii veros commentarios fuisse, vix dubium mihi videtur. Quum enim docti et antiqui et grammaticis noti hominis exstaret rerum ad historiam pertinentium in Ciceronis orationibus enarratio, ne fieri quidem potuisse videtur, ut non hoc duce in hoc genere inferioris ætatis grammatici uterentur. Sunt autem aliqua, quæ non ex eorum, quæ a superioribus tradita erant, perturbatione sed ex ipsorum recentiorum hominum coniecturis orta videntur, ut quæ ad Act. 1, 16 p. 41. scripta sunt ab interprete de Cn. Dolabella [9]), magis etiam, quæ p. 22 ad Div. 21. de P. Lentulo, principe senatus: *Hic est* IGITUR *Lentuli Suræ pater in carcere strangulati propter coniurationem;* avum fuisse, Cicero, Val. Maxim., Dio Cass. testantur[1]).

9) vid. Manut. et Garat. ad h. l.

1) Cic. in Catil. III, 5, 10. IV, 6, 13. Val. Max. V, 3,

Ad hoc genus pertinere mihi videtur error interpretis, quo nuper iuris consultus doctus, Klenzius, deceptus legem Aciliam de repetundis ita a Cicerone et Asconio commemorari scripsit, ut, qua ratione hæc lex Servilia prior putari potuerit, non intelligeret [2]). De qua re pauca dicam, non multum ab iis diversa, quæ iam Ernestius exposuit. Ex priore Ciceronis loco Act. 1, 17, 51. nihil omnino de ætate legis definiri potest. Altero loco, Lib. 1, 9, 26. comperendinationem, quam Hortensius a Cicerone tolli querebatur, accusatoris, non rei causa institutam dixit, ut, quæ a defensore priore actione dicta essent, coarguere posset [3]). To-

Rom. 2. Dio. Cass. XLVI. p. 463 ed. Reim. Sigonii et Robortelli de hoc loco coniecturam prætermitto.

2) Fragment. leg. Servil. p. XI, not. 41. Priorem putarunt post Manutium Ferratius (Epp. 1, 10. p. 40,) Ernestius (Ind. leg. v. *Acilia*,) Garatonius (ad Lib. I in Verr. 9 p. 164 Haun.) Iurisconsulti post Hotomanum fere alteram sententiam secuti videntur, ut Heinecc. Antiqq. IV, 18, 75.

3) Ex hoc loco, ut id primum removeam, interpres p. 53. efficit, post comperendinationem priorem dixisse defensorem, deinde accusatorem, ita ut duæ defensiones inter duas accusationes concluderentur, eaque sententia propagata est ad scriptores de ordine iudiciorum, ut ad Heinecc. Antiqq. IV, 18 §. 30, quem totum errorem Ferratius Lib. 1. ep. 9, p. 36 sq. ita sustulit, ut contra dici nihil queat. Vel hoc documento sit, veterem iudiciorum formam commentarii scriptorem ignorasse, et, quæ probabilia viderentur, coniectasse.

tum autem hoc comperendinationis genus in his causis primum constitutum esse lege Servilii Glauciæ; ante vel iudicari primo potuisse vel amplius pronuntiari; hanc legem molliorem fuisse; ita enim vel statim absolutos esse reos, aut, si minus iudices ad absolvendum inclinarent, nihilo magis cito condemnatos esse; ampliatione enim idem aut etiam plus consecutos esse, quam comperendinatione; (poterant enim sæpius ampliari [4]). Se igitur sua ratione ad veterem illam mollioremque legem redire. *Ego tibi*, inquit, *illam Aciliam legem restituo*. Restituere se dicit legem, quæ fuisset ante comperendinationem a Servilio institutam; prior est igitur Acilia [5]). Nam ex latorum temporibus nihil admodum cum Ferratio [6]) concluserim. At in legis Serviliæ fragmentis mentio fit legis Calpurniæ et Juniæ [7]), Aciliæ nulla. Eius rei causam esse puto, quod ex illis legibus relictum sit privati quoddam iudicii genus [8]). Erravit igitur interpres,

---

[4]) Callida est hæc legis interpretatio; fateor; sed Cicero suæ causæ patrocinatur.

[5]) Miror Hotomannum, qui maxime propter Asconium Aciliam inferiorem putabat, ideoque apud Ciceronem Cæciliam (commentitiam; vid. Klenze p. XI. not. 40.) substituebat, non meminisse, ipsam adnotationem ostendere, interpretem Aciliam hoc loco commemoratam legisse.

[6]) l. c. p. 40.

[7]) cap. 8. pag. 40 apud Klenz., cap. 22. p. 88.

[8]) vid. Klenz. Prolegg. p. XII, ad ipsam legem p. 40.

quum lege Acilia comperendinationem sublatam dixit, quae ante legem Serviliam non fuit [9]). Verum hoc totum non ab antiquis traditum posuit, sed ipse coniectura effecit ex Ciceronis verbis (Lib. 1, 9, 26) *qua lege multi semel accusati* etc. quum id, quod factum aliquando esset, fieri necessario illa lege putaret; eodemque errore sublatam lege Acilia ampliandi potestatem somniavit, contra rei rationem — (quis enim putet, nondum constituta comperendinatione, iudices coactos, ut necessario primo coetu pronuntiarent?) — et contra Ciceronis testimonium, quod verbis *vel tarde condemnari* continetur. [1]). Tum non intellectis verbis Ciceronis oratorie legis commoda exaggerantis ita scripsit, quasi olim nemo primo damnari potuerit, sed, qui damnandi, iidem semper ampliandi fuerint [2]). Sed satis multa de rebus historicis, ut

---

9) p. 54 ad Lib. 1, 9. cfr. p. 41 ad Act. 1, 17.

1) Contra comperendinatione instituta ampliationem sublatam esse, recte Klenzius opinatur p. 58 not. 25, p. 64 not. 1. Ideo Cicero l. c. *ita mittam in consilium, ut* ETIAMSI *lex ampliandi* FACIAT *potestatem, tamen* &c., ideo *atrocem* legem Corneliam vocat, quum non de poena sed de iudicii forma loquatur. Videntur legum latores, et subitae reorum oppressioni et repetitis ampliationibus (ut in Cotta septies ampliato, vid. Val. Max. VIII, 1, 11,) obviam ire voluisse.

2) p. 53 ad Lib. 1, 9. *aut statim sententia dicebatur si absolvendus esset reus, aut amplius pronuntiabatur, si videretur esse damnandus, cum dixissent iudices, Non liqnet, hoc est, obscura causa est; itaque ea pars*

iam totus hic locus relinquendus videatur, si ex Ciceronis ætatis historia M. Lollium Palicanum sustulero, ex loco aliquo huius commentarii illatum. M. Palicanus, quem Pighius et post cum cæteri tribunum faciunt L. Gellio et Cn. Lentulo coss. 682., mihi tribunus fuisse videtur Cn. Aufidio P. Lentulo coss. a. 683. Quum enim a. 682. aliquanto ante Kal. Dec. Romæ in senatu de causa Sthenii ob Verris iniuriam ex Sicilia profugi actum esset, Verres ipsis Cal. Decembr. Sthenium absentem Syracusis damnavit (Cic. in Verr. II, 40, 96, 97, 98.) Postea quum comperisset Palicanum tribunum in concione questum de ea re esse, et Ciceronem Sthenii causam apud collegium tribunorum egisse, pertimuit. Hæc igitur et a Palicano et a Cicerone post Nonas Decembres mihi acta videntur, ut Palicanus tribunatum inierit Nonis Decemb. a. 682 [3]). Hunc interpres post Sicinium et Quintium in tribunitia potestate restituenda elaborasse tradit ad. Div. 3 p. 5; et ipse Cicero (Brut. 62, 223) inter homines concionibus aptos post L. Quintium

---

interposita dilatione dicebat, in cuius peroratione videbatur obscuritas. In his extremis novus error. Mirifice hæc omnia asteriscis suis tuetur Robortellus Adnotatt. II, 25 p. 91 Grut.

3) Convenit, quod p. 40 ad Act. 1, 15 ab interprete Palicanus tribunus videtur appellari quo tempore Cn. Pompeius primam ad urbem concionem habuerit, quum ex Hispania redisset. Sed locus mancus videtur, et in ed. I est *publicano tr. pl.*

recenset. Recte igitur ad hunc referunt Sallustii verba a Quintiliano IV, 2, 2. laudata, ubi M. Acilius Palicanus appellatur. Sed in commentario ad Lib. 1, 47. p. 75 M. Lollius Palicanus trib. pleb. civem a Verre, prætore urbano (a. 680), verberatum in concionem produxisse dicitur. Hunc Spalding et Ellendt ad Cic. Brut. l. c. p. 162 (nam cæteri confundunt), quod idem a. 680 et 683 tribunus non fuerit, ab altero distinguunt. Sed si duo M. Palicani intra tam breve tempus tribuni pl. fuissent, profecto Cicero in Bruto, utrum commemoraret, significasset. Et est in Asconii ed. 1. *M. Jolius Palicanus*, ut fere æque facile *Acilius*, ac *Lollius* fieri possit; sed restat in tempore difficultas. Scilicet accidit interpreti, quod in aliis rebus supra ostendi accidisse. Commemorari apud Ciceronem tribunum videbat nomine non indicato; bis porro apud superiores grammaticos Palicanum nominatum meminerat, eumque hominem quem Verres iniuria affecisset, defendisse, ex loco Cic. II, 41 intelligebat; itaque illum altero quoque loco significari putavit. Error in nomine ipsiusne sit an librarii recentioris, incertum est. Quod Ellendt vix hunc Palicanum a. 687. C. Pisonis comitia habentis constantia a consulatu deiectum putat, quod hic non legitimus ei consulatus petendi annus fuerit, non attendit, ea, quæ Valer. Max. III, 8 Rom. 3 narrat, impetu plebis et vi gesta dici. Restat M. Lollius Palicanus consul 733, qui cognomen nescio quibus Horatii editoribus debet. Apud antiquos scriptores, apud eos, qui fastos

ordinarunt, apud Velleii interpretes, apud Norisium denique, qui de eo accuratissime dixit [4]), nullum cognominis vestigium.

Illud quoque declarandum est, cuiusmodi sint, quæ de more institutisque antiquorum in his scholiis exponuntur, sed videor iam mihi in his paulo brevior esse posse [5]). Primum, quæ traduntur, pertinent fere ad res notas et vulgares, exiliterque admodum exponuntur, ut quæ de quæstura narrantur p. 14 ad Div. 10, (in quibus graviter errat quasi qui iam senatores essent, quæstores fierent,) de indice p. 15 ad Div 11, de primarum et secundarum actore p. 18 ad Div. 15, de subscriptore p. 17 ad Div. 15, de comitiis p. 30 ad Act. 1, 6 (ubi quæstoriorum oblitus est,) de ratione cives appellandi p. 32 ad Act. 1, 8; memorabile documentum, quam recentis et indocti grammatici hæc sint, est in nota p. 73 ad Lib. 1, 44 de togæ usu, in qua vulgatissima re satis graves errores commisit [6]). Nihil est ex antiquiorum scriptis de re paulo obscuriore, de more minus noto observatum, qualia multa apud Servium sunt. Neque enim mihi huiusmodi quidquam in iis esse videtur, quæ de potestate censoria ita tradidit, ut nihil de ea

---

4) Cenotaph. Pisan. Dissert. II, c. 14, (Opp. Ver. 1729. T. III. p. 402.)

5) Non puto iam controversiam esse sitne hæc Asconii necne; grammatici paulo doctioris, an plane imperiti sint, quæritur.

6) Vid. Manut., Menard., Garat.

tenuisse videatur præter ea, quæ vulgatissima erant [7]) In multis autem rebus ita errat, ut plane appareat eum nihil præter tenuem quandam et confusam de veteribus institutis auditionem accepisse, sæpeque in densis tenebris coniectura parum felici usum esse. Ut a parvis ordiar, p. 14 ad Div. 10, si nihil aliud [8]), pecuarios pro scripturariis posuit;

) Iärcke (D. censor. Strafrecht p. 57. not. 14) Asconium hunc laudat, quod discriminis patriciorum et plebeiorum rationem habuerit, quum de patriciis nihil omnino dicat, senatoribus et equitibus plebeios adiungat, et in eo quoque fallatur, quod senatores et equites non ærarios factos putat. Niebuhr, V. Cl., quid proprii rectique in hac nota ad tributum pertinens inesse indicarit (Hist. Rom. I p. 524 not. ed. 3. p. 492 ed. 2.) non satis adsequor, nisi quod interpretem existimare videtur tributum in capita ad solos ærarios ita referre, ut ad cæteros cives nihil pertineat; verum et in vulgata lectione et in ea, quæ est in ed. I, (*non esset civis tantum. tantummodo ut pro capite*[1] *suo tributi nomine æra præberet;* Niebuhr ex cod. Laurent. plut. LIV, 27. fere eadem adfert; nam *tributi nomine* errore omissa puto;) — in utraque, inquam, exceptio quædam indicatur, ut interpretis sententia sit, reliquo civis iure privatum, tributum tamen pro capite pependisse. Si id spectat, quod tribu motos et ærarios factos eosdem videtur significare, ita de hac re interpres scripsit, ut vix videatur ipse eam significationem intellexisse, quum tribus ne nomen quidem ponat.

8) in ed. 1. est: *Muncipes sunt publicanorum principes Romani homines qui questus sui causa sic decumas redimunt sic pustum aut pecura publica prætorii aut*

p. 18 ad Div. 15 quæstorum quædam iudicia commentus est, et ad ipsa tribunalia subsellia fuisse oblitus est, unde mira exstitit interpretatio; p. 65 ad Lib. 1, 28 *accensum* magistratibus apparentem cum militum genere confudit, commentariensemque inter eos, quorum nomina a militia legionaria traducta sint, numeravit; p. 82 ad Lib. 1, 61 de decuria honestiorum et centuria inferiorum somniavit. Gravius p. 53 ad Lib. 1, 9 lapsus est in iis, quæ de ampliatione et de comperendinatione dixit, quæ quam sint perturbata, dictum iam est; ipse se, quæ apud alios tradita reperisset, excerpsisse, indicat; ex quibus aliquis imperite ad iudicium publicum ex lege Cornelia traduxit, quæ apud iurisconsultum aliquem de comperendinatione in antiquissima sacramenti actione legerat [9]). Similia sunt, quæ de *censis* et *non censis* in interpretatione loci de lege Voconia Lib. 1, 42. p. 72 perversissima posuit, quum tamen alios id sensisse tradat, quod verum est; adeo ipse nihil videbat; atque ipsam legem ad filiarum tantum hereditates refert, videlicet quod in

---

pecuarii quorum ratio scriptura dicitur; et mancipes principes publicanorum sine causa adpellat et pecora publica redempta videtur putare.

9) Adeo sunt similia Gaii verba IV, §. 15, ut recte Heffter ad eum libr. p. VIII. aut eius aut similis scriptoris locum eum, qui hæc notaverit, ob oculos habuisse statuat; putat igitur a grammatico aliquo Asconianis addita. Unum recte vidit Robortellus in hac adnotatione, tertiam interpretationem maneam esse.

Ciceronis loco filia commemoratur. Sed de his ne plura dicam facit egregia Savignii disputatio [1]), a quo in una summa lege præstituta dissentio, quod is, ut Dionis Cassii et huius interpretis fidem confirmet, in Gaii verbis ad eam confugit interpretationem, quam ipse sentiat vix probari posse [2]), ut millia æris de sestertiis accipiantur; omnino in eius ætatis legibus assium, non sestertiorum numeratio recepta fuisse videtur. Æris quoque vocabulo utitur Cicero de rep. III, 10. Dio Cassius in lege iam Gellii ætate obsoleta facile errare potuit; nec summa a Gaio posita pro illorum temporum ratione nimis exigua videtur. Sed plura ab aliis animadversa colligere opus non est; præstat errorem ex huius interpretis notula ad omnes recentiores propagatum in re iudiciaria tollere, in quo veniam a iurisconsultis mihi datum iri spero, quod in eorum campum philologus ingrediar; est enim hoc quasi confinium utrisque commune. De *iudice quæstionis* locus est Ciceronis Lib. I in Verr. c. 61. ex eo difficilior, quod mutilus est. Ad eum ita hic interpres adnotavit, ut Q. Curtium in Verris ipsius iudicio, cui prætor Glabrio præfuit, iudicem quæstionis fuisse significaret, eumque malos et improbos homines subsortitum esse; postea autem ipsum a Cicerone reiectum esse. Recentiores autem, etsi in multis fluctuant, in eo tamen hunc interpretem secuti consentiunt, iudicem quæstionis

[1]) Ueber die lex Voconia in scriptis Acad. Berol. a. 1820–1821. p. 219 sq., maxime p. 226. 227.

[2]) p. 224.

adiutorem quendam prætoris in iudicio exercendo fuisse; adiiciunt nonnulli, aliquando ipsum per se lege quæsisse [3]). Ante omnia, quod nondum factum a quoquam est, colligendum in unum est, quicquid est apud scriptores huius rei mentionis. Pro Sext. Rosc. 4, 11. Cicero M. Fannium, qui tum *prætor* de sicariis quærebat, ante eidem quæstioni *iudicem* præfuisse dicit. Lib. 1 in Verr. 61, 158 sperasse Verrem narrat, fore, ut, qualis in Oppianici iudicio fuisset iudicum subsortitio, talis in suo iudicio fieret per Q. Curtium, quæstionis iudicem; (de reliqua parte eius loci postea videbimus.) Pro Cluent. 33, 89 hæc habet: *Condemnatus est C. Junius, qui ei quæstioni* (qua Oppianicus damnatus erat) *præfuerat; adde etiam illud, si placet: tum est condemnatus, quum esset iudex*

---

[3]) Disputarunt de iudice quæstionis Sigon. de Iudic. II, 4. p. 1744. (Græv. Thes. Antiqq. Rom. II.) Manut. ad Cic. pro Rosc. Amer. 4. Ger. Noodt de iurisdict. et imper. II, 5 p. 123 (Opp. ed. Lugd. B. 1735. f.) Schulting ad Collation. Leg. Mos. et Rom. 1, 3 (in Iurisprud. Antejust. p. 728 ed. Lips. 1737.) Heinecc. Antiqq. IV, 18, 15. Ernest. Clav. Cic. v. *Quæstio.* Ferratius Epp. I, 4 et 15. Garaton. ad Act. I in Verr. 13, ad Lib. I, 61, et copiose in excursu ad Cic. pro Cluent. 53 et 54. p. (ed. Neapol T. IV.) 486 sq. Quid quisque horum senserit, exponere nostrum non est. Grucchium, Robortellum, Siccamam, Beaufort prætermitto, nec Hotomanum moror, prætorem et iudicem quæstionis confundentem (ad Cic. pro Rosc. Amer. 4.)

quæstionis. Non modo causæ, sed ne legi quidem quidquam per tribunum plebis laxamenti datum est. Eodem capite paulo post Junium lege quæsisse dicit; damnatum esse, quod in legem non iurasset et quod C. Verres prætor urbanus subsortitionem eius in suo codice non habuisset; c. 20, 55 idem Junius quæsitor appellatur, quæsisseque ab reo dicitur, clam an palam de se sententiam ferri vellet; c. 27, 74. C. Junio, iudici quæstionis, convicium factum a patrono rei dicitur, ne sine iudice quodam in consilium iretur; c. 29, 79 C. Junius, qui quæstioni illi præfuerat, *homo ædilitius iam prætor opinionibus hominum constitutus* appellatur. In eadem oratione c. 53, 147 iam non de Oppianici, sed de ipsius Cluentii causa disputans, Q. Nasonem ita adpellat, ut eum iudices coercere dicat; c. 54, 148 his verbis utitur: *Jubet lex ea, qua lege hæc quæstio constituta est, iudicem quæstionis, hoc est, Q. Voconium, cum iis iudicibus, qui ei obvenerint (vos appellat, iudices,) quærere de veneno* [4]. In Vatin. 14, 34. Cicero, quum Vatinius suum iudicium disturbaret, iudices quæstionum de proximis tribunalibus esse depulsos

[4]) Summa iniuria hic verba aliquot in suspicionem vocata sunt; *iudicem quæstionis, hoc est* omittuntur in quattuor codd. Oxx. propter *est* proxime præcedens. Cicero legis verba ponit, deinde ad hanc causam accommodat. Schützium videntur offendisse voces *hoc est*, quas sæpe, ubi non interpretationem nudam adnectant, sed partem sententiæ et argumentationis necessariam, pravis de interpolatione suspicionibus locum dedisse, in Cic. libris de finibus edendis ostendam.

dicit. In Bruto denique, 76, 264. de C. Visellio Varrone dicens *Is*, inquit, *cum post curulem ædilitatem iudex quæstionis esset, est mortuus.* Hæc ex Cicerone. Suetonium quoque iudicis quæstionis meminisse in Jul. c. 11 olim putabant, quem locum nunc recte omnes aliter intelligunt; recuperator enim cum L. Cæsare Caius fuit in causa Rabirii. Neque minus prave huc trahitur Sueton. Jul. 17; neque enim unquam *quæsitor* sic absolute dicitur, semper ad certum quoddam iudicium iudiciorumve genus relatum, neque apud iudicem de coniuratione indicium profiteri quisquam potuit; necessario igitur ibi *quæstorem* legendum [5]) est. Nihil igitur de indice quæstionis extra Ciceronis scripta traditum reperimus, nisi quod in iuris libris bis eius mentio fit. In Digest. XLVIII. t. 8 l. 1. lege Cornelia de veneficiis et sicariis teneri dicitur, *qui, cum magistratus esset, publicove iudicio præesset, operam dedisset, quo quis falsum indicium profiteretur* &c., et paulo post, *qui magistratus iudexve quæstionis sub capitalem causam pecuniam acceperit, ut publica lege reus fieret.* In collat. leg. Mos. et Rom. 1, 3 ex Ulpiani Lib. VII de officio proconsulis refertur: *Capite primo legis Corneliæ de sicariis cavetur, ut is prætor iudexve quæstionis, cui sorte obvenerit quæstio de sicariis, uti quærat cum iudicibus, qui ei ex lege sorte obvenerint* &c. His scriptorum locis accedunt inscriptiones aliquot, de

---

[5]) Quod Sigon. et post eum Heinecc. Quintil. VIII, 3 laudant, id nescio quo errore factum est.

quibus postea dicam; magna est enim in iis dubitatio. Ex his autem locis adparet, iudicem quæstionis ipsum iudicium plane eodem modo, quo prætorem, exercuisse; (quærit enim, in consilium mittit (pro Cluent. §. 74.), quomodo pronuntiandum sit, constituit (§. 55), ipseque iudicii male administrati invidiam sustinet;) totique quæstioni sorte oblatæ præfuisse; eamque propriam quandam dignitatem fuisse, quam populi suffragiis datam dubium non est [6]). Neque tamen magistratus is erat; itaque C. Junius accusari potuit, quum iudex quæstionis erat, etsi id fieri non debuisse, Cicero disputat; in leges quoque iurabat, etsi id propter similitudinem imperii prætorii interdum negligebatur (pro Cluent. 33, 91.), iudices ipse non sortiebatur; id enim in Oppianici causa Verri prætori urbano aperte tribuitur a Cicerone Act. 1, 13, 39; et tamen subsortiebatur, ut Junius (pro Cluent. 33, 19. 34, 92. 41, 113) et Curtius (Verr. 1, 61), ita tamen ut hanc subsortitionem in suo codice prætor urbanus haberet (pro Cluent. 33, 91 in Verr. 1, 61, 157;) neque id mirum est, hæc ad prætorem urbanum redisse, a cuius iurisdictione totum prætorii magistratus institutum progressum sit, quemque solum iudices legisse sciamus [7]). Et hæc quidem aperta; deinceps autem controversia nascitur.

---

[6]) Confitetur id, de hoc quidem quæstionis iudice, Ferrat. 1, 4 p. 18.

[7]) Cic. pro Cluent. 43, 122.

Primum enim (nam ii, qui semper prætorem adfuisse putabant, iam profligati sunt,) Garatonius[8]) in iis iudiciis, quæ iudex quæstionis exercuerit, prætorem tamen adfuisse putat, si ei videretur, altiore loco sedentem et iudices coercentem; deinde omnes in iis quoque iudiciis, quæ prætores exercuerint, iudices quæstionis fuisse putant. Prius illud quam non sit verosimile, ipse Garatonius sensisse videtur; quid enim? nonne satis in iudice quæstionis auctoritatis? aut quale hoc est, prætorem quasi terriculum adponere? cur, si aderat, non ipse præerat; sin abesse poterat, quis, eo absente, iudices coercebat? Alterum non minus ineptum. Unus Sigonius huic homini aliquid muneris dandum esse ratus est, qui ei ea dedit, quæ prætores ipsos fecisse, certissimum est [9]). Ferratius (l. c. p. 18) ab ipso prætore in partem curarum adsumptum putat; quarum, non dicit; præerat iudicio prætor; iudicabant iudices; quid iudici quæstionis relinquitur? Garatonius (l. c. p. 487) putat, si prætor in magistratu mortuus esset, aut morbo impeditus fuisset, iudicium illum exercuisse, quod aperte mori Romanorum repugnat, qui nulli unquam magistratui huiusmodi quasi vicarium dederunt, ne dicam, si prætor abesset, iudicium non exercitum fuisse, apparere vel ex P. Cassii ex-

---

8) exc. ad Cluent. p. 498.

9) Sigon. l. c. *iudex quæstionis actionem datam exercebat, iudices sortiebatur, testes audiebat, quæstiones habebat, tabulas inspiciebat, quæ prætor propter dignitatis fastigium non curabat.* O delicatum prætorem!

emplo apud Ascon. Argum. Cornel. p. 93. Unde igitur hæ opiniones? Ex perversa interpretatione scholiastæ nostri loci in Verr. 1, 61. Dicit, et dicunt post eum cæteri, queri Ciceronem Q. Curtium corruptos iudices in consilium, quod de Verre iudicaturum esset, subsortitum esse. Nam sortitum Glabrionem negare non possunt. Quid igitur? Haccine tam gravi contumelia ut Cicero iudicem quæstionis adfecerit? Immo, inquiunt, postea hunc Curtium reiecit, neque nunc is aderat. Quomodo quæso, reiecit *post* subsortitionem eum, qui ipse subsortitus est? Deinde, si a populo eligebatur iudex quæstionis, quomodo is reiici poterat? Non magis, quam prætor; sin, ut Ferratio placet, a prætore assumebatur, quomodo reiici et verborum contumelia affici, sine gravissima prætoris offensione? Quid Cicero? dicit ex hac decuria sibi (bonorum) iudicum copiam non futuram fuisse, nisi Curtio restitisset. Itaque non malos intrudebat, sed bonos eripiebat; hoc quomodo facere poterat? Declarat Cicero: — *facultas eorum, quos iste* (legendum esse opinor *quos, quum iste;) annuerat, in suum consilium sine causa subsortiebatur*. Apparet Q. Curtium in Verris iudicio nihil habuisse, quod ageret, sed iudicem quæstionis in suum consilium eos indices subsortitum esse, quos Verres effugere vellet. Res tam est aperta, ut tot doctos homines fugisse mirer. Restat causa Cluentiana; (nam in Iuniano iudicio Verrem non adfuisse, intellectum iam est;) in ea Manutius, Ferratius, alii Q. Voconium Nasonem prætorem

faciunt [1]). Sigonius, Heineccius, Garatonius recte animadverterunt, Q. Voconium a Cicerone c. 54, 148 apertissime iudicem quæstionis appellari [2]). Sed iidem pessimo consilio Nasonem, quem prætorem faciunt, a Q. Voconio diversum esse statuunt; quid est enim apertius, quam eundem esse, quocum §. 147 Cicero de legum vi et auctoritate disputet, et eum, quocum 148, quid lex iubeat, exquirat? Et vidit hoc Garatonius ægreque ab ea sententia divelli se passus est (in exc. p. 493.) sed tamen ut diversos putaret, et quum diversos iudicasset, prætorem in eo iudicio, quod index quæstionis exerceret, adfuisse statueret, eo impellebatur, quod ex Cic. pro Flacc. 21, 50. Q. Nasonem in Asia prætorem ante L. Flaccum

[1]) Cum hoc Ferratius statuisset, quinque præterea alios, qui quæstionibus præessent, apud Ciceronem statim enumerari videret (ipsum Ciceronem, Plætorium, Flaminium, Orchinium, Aquillium,) P. denique Cassium apud Ascon. (argum. Corn. p. 92. 93.) hoc anno prætorem de maiestate quærentem invenisset, ne solus octavus C. Antonius (Ascon. ad orat. in T. C. p. 111. 112. Q. Cic. de petit. cons. 2.) utrique iurisdictioni relinqueretur, P. Cassium ex prætore quæsitorem, id est, ut putat, iudicem quæstionis faciebat, ut in eius locum alium prætorem substituere posset. Verum *quæsitoris* adpellatio non est propria iudicis quæstionis.

[2]) Errat enim non leviter Manutius, ipsum prætorem iudicem quæstionis appellari potuisse putans, quum hac ipsa appellatione duo genera hominum distinguantur.

fuisse cum aliis statuebat; itaque cum Flaccus Asiam rexisset a. 692, is autem Globulo in ea provincia successisset, Globulus Orbio [3]), Nasonem in Asia fuisse putabat 689, prætorem Romæ a. 688, quo acta est causa Cluentii, et quidem urbanum (vid. p. 494-497.); nam ne quis diceret, Nasonem ante prætorem fuisse, tunc quæstionis iudicem, nec diversum a Q. Voconio, obstare, quod ædilitii homines, non prætorii iudices quæstionum esse solerent. Ipse Garatonius invitus his rationibus cedit p. 497. Equidem, si cætera firma essent, necessario duos Q. Nasones fuisse statuendum putarem. Sed, quo tota argumentatio nititur, Nasonem in Asia prætorem fuisse, omnino incertum est. Nam quod Cicero dicit *Q. Naso, qui prætor fuerat*, nihil aliud significat, quam nuper eo magistratu functum, quum res, quæ ibi commemoratur, accideret; si in Asia fuisse significasset, addidisset, ni fallor, in ea provincia, aut simile quid. Ne quis autem credat, ideo iudicem captum Nasonem, quod cum eo C. Plotius in Asia legatus fuerit, verba *quum iudicatum esset* sine dubio referuntur ad iudicium, quod L. Flacco prætore Heraclides passus erat (20, 48) ut Flacco Plotius legatus fuerit. Q. igitur Voconium Nasonem iudicem quæstionis fuisse puto et de veneficiis quæsisse a. 688; prætorem cum Q. Cicerone a. 692; nec in provinciam isse, sed, quum Romæ esset, a. 693 iudicem a Plo-

3) Cic. pro Flacc. 31, 76. 32, 76. 77.

tio et Heraclide sumptum[4]). Remoti igitur sunt a prætorum iudiciis iudices quæstionum, ab horum prætores, idque ita fuisse multo magis perspicietur, si causam huius muneris instituti intellexerimus. Quum enim plures novis legibus iam ante Sullam constitutæ essent quæstiones perpetuæ [5]), neque iis sex prætores sufficerent, quorum duos iurisdictio utraque occupabat, neque facile magistratuum numerus augeretur, creati necessario ad ceteras quæstiones administrandas quæstionum iudices sunt. Auxit Sulla prætorum numerum [6]), ut octo essent; sed quæstiones eo tempore aut, ut vulgo putant, octo, aut, ut Garatonius censet (p. 490 et 495) novem erant, quibus si iurisdictiones addimus, hoc quoque tempore duas aut tres quæstiones prætoribus caruisse patet; raro enim vel nunquam hoc tempore uni aut duas quæstiones aut utramque iurisdictionem demandatam, recte Garatonius docuit (p. 495 sq.) Hæ igitur iudicibus quæstionum obveniebant, quorum creandorum necessitas sublata est, aucto a Cæsare et Augusto prætorum numero, eaque mihi caussa esse videtur, cur omnis eorum commemora-

---

4) Quod in orat. pro Cluent. primum Naso, deinde Voconius appellatur, cum eo Garaton. recte comparat de prov. consul. 18; 39 et 40. Adde pro Mil. 28, 77. Ubi maiestas orationis quæritur, in decretis similibusque formulis semper gentili nomine appellantur homines.

5) Quot fuerint ante Sullam quæstiones, definiri vix potest; recte tamen Ferratius I ep. 15, p. 65 sq. disputat, plures certe quam quattuor fuisse.

6) Manut. ad Cic. ad Qu. Fr. II, 1. Lips. exc. ad Tac. Ann. 1, 14. Ferrat. Epp. 1, 15. p. 69.

tio intra hoc temporis spatium concludatur. Adparet, cur huiusmodi quæstionum iudices crearentur, causam fuisse, cur in prætorum quæstionibus, nullam [7].

Venio ad inscriptiones, ex quibus vereor ut hic antiquitatis locus lucis quidquam accipere possit; admodum enim suspectæ mihi videntur, quæ proferuntur. Prima est et a Sigonio iam adhibita, quæ exstat apud Gruter. 225, 7. Orell. inscriptt. Lat. I n. 592 (Cardinalii librum non vidi,) quam non possum quin spuriam putem, etsi Morcellium ad eam commentatum video. Elogium est C. Octavii, Augusti patris; in quo primum mirum est, tam nude Augustum dici, neque Cæsarem, neque imperatorem, neque Divi fil. Ædilis plebis cum C. Toranio dicitur; cur in hoc magistratu collega nominatur? qui ne commemorari quidem poterat sine contumelia Augusti, a quo, quum tutor eius fuisset, proscriptus est [8]. Scilicet de hoc uno collega constabat. Postremo *iudex quæstionum* appellatur, non solum contra locos Ciceronis, sed contra evidentissimam rationem, etsi probat Garaton. p. 488; quis enim quemquam aut ad omnes quæstiones delectum, aut quum unam

7) Quæ Garaton p. 489 de vicariis prætorum in provincias ad bella avocatorum ad iudicia terminanda dicit, falsa esse, apparet ex iis, quæ de alio vicariorum genere iam dixi; tum quibus prætoribus quæstione decretæ erant, ii in provincias non ibant.

8) Sueton. Aug. 27.

sortitus esset, quaestionum, non quaestionis, iudicem appellatum putet? Sequitur alia apud Gruter. p. 360, 3, plenior et diligentius descripta apud Murat. 728, 1., quae si vera esset, iudicem quaestionis sub imperatoribus haberemus; sed aperte spuria est, referta in nominum enumerandorum ratione, in ipsis nominibus, in muneribus gestis, in modo, quo munera publica homo accepisse dicitur, insolentissimarum et falsissimarum rerum. Tertia est apud Fabrett. cl. X, 553. Orell. n. 569, defensa contra Maffeium (A. C. Lap. 463) a Marinio (Atti I p. 186;[9]) desumpta ex schedis Barberinis (cfr. Orell. p. 32.); si vera est, iudicem quaestionis aliquot annis ante a. 662 habemus. Sed neque *Judex* simpliciter pro *iudice quaestionis* positum probo, neque locutionem *iudex veneficiis* neque *praetor repetundis*, neque omnino hanc quaestionis, quam in praetura exercuerit, notationem. Quartam ex Murator. 675, 6. Aquileiensem Garatonius attulit, in qua C. Appuleius M. F. Tappo *iudex quaesitionis rerum capitalium* appellatur, ita ut haec dignitas infra aedilitatem, tribunatum plebis, quaesturam ponatur; magna suspicio est, confectam esse inscriptionem ab aliquo, qui ad *iudicem quaestionis* traxerit quaestionem rerum capitalium antiquis temporibus interdum extra ordinem magistratibus de-

---

9) Quae Borghese scripsit in Ephemeridibus Arcadicis, nancisci non potui.

mandatam [1]), aut de triumviris capitalibus cogitarit (etsi de his Garatou. cogitari non vult.) Certe ad eos iudices quæstionum, de quibus agimus, non pertinet. Restant inscriptiones duæ, altera apud Gud. 120, 9. Murat. 689, 7 (cfr. Marini Atti I p. 63.), cuius lectio et explicatio omnino incerta est, altera apud Marinium (Atti I, 53.), submissa ab amico, in qua literas *Q. Quæsit. Jud.* explicat *Quæstori Quæsitori Judici*, quæ neque legitima appellatio est, neque apta; tribunatui quoque et quæsturæ postponitur hoc munus; (a maioribus ad minora descendit enumeratio;) sunt alia in ea inscriptione, quæ offendunt; sed quoniam nihil ex ea ad huius muneris rationem definiendam elici potest, omitto. Inscriptio apud Grut. 115, 6 ex Zamoscio sumpta, in qua est M. Munatius M. F. cum Balbino *quæstionum causarumque iudex*, si antiqua est, ad magistratum municipalem pertinet.

Sed redimus ad Verrinarum commentarium; in quo iam nihil dicemus de binis illis comitiis, quæ commentus est p. 34 ad Act. 1, 9, nihil de aliis; ipse enim interpres indicat, se multis in rebus neque sane difficilibus tantum coniecturam sequi [2]),

---

[1]) Liv. 45, 16, 4. Duk. ad Liv. 39, 14, 6. Dirksen Civilistische Abhandl. T. 1. 2 p. 105 sq. (laud. ab Haubold ad Heinecc. Antiqq. p. 956.)

[2]) vid. p. 42 ad Act. 1, 18 *Apparet ex hoc dicto*; cfr. p. 66 ad Lib. 1, 30.

in aliis nihil omnino scire [3]); satisque intellectum puto, eam esse huius commentarii rationem, ut in historia aliqua quidem bona et ex antiquis fontibus derivata habeat, sed ita pleraque corrupta et perturbata, ut vix agnosci queant, ipsius autem nulla sit auctoritas, præsertim si alii auctores repugnaverint, in antiquitatis institutis, de quibus pauciora et minus bona tradita ab aliis accepisse videtur, admodum pauca utilia præbeat, quibus cautissime utendum sit, ne infimæ ætatis hominis coniecturis decipiamur [4]).

Sed pæne iniuriam fecimus homini, quem, quasi furtim in alieni nominis possessionem irrepserit, sic indiciis illis colligendis de loco deiecimus; ipse enim nunquam, cuius ætatis esset, occultavit neque suspicatus est, sibi hanc antiquitatis laudem adfictum iri. Primum ubique *antiquos* et *veteres* tanquam a sua ætate longe remotos appellavit [5]), et instituta dudum abolita se explicare

3) ut de *divisoribus* p. 31. 32 ad Act. 1, 8, in quibus sane prudenter dubitavit, si cum iis comparatur, qui affirmant quasi in re certissima, divisores fuisse, qui in comitiis tabellas distribuerent; qui ne unum quidem locum, ex quo id efficiant, proferre poterunt, aut quo publici muneris aut ministerii quidquam divisoribus fuisse ostendant. Nam Plauti magistros curiarum Athenienses non sum accepturus.

4) Itaque minime in hos commentarios cadit, quod de Ambrosianis dixit Niebuhr præf. ad Front. p. XXXIV n. 4.

5) p. 16 Div. 14, p. 30 Act. 1, 7, p. 43 Act. 1, 18, p. 52 Lib. 1, 9 &c.

ostendit;[6]) deinde suorum temporum res sæpe significat, ut in iis, quæ de principe, commentariensi, corniculario adnotavit p. 65 ad Lib. 1, 28 [7]) et de redituum generibus p. 84 ad Lib. II, 2. Poterant alia quædam vestigia obscuriora reperiri, quæ omnia ad extrema imperii Romani tempora pertinent, certam temporis, quo commentarius scriptus sit, notam non habent. Atque hæc de iis dicta sunto, quæ in commentariis traduntur, quæ brevius exposuissem, nisi cavendum esse vidissem, ne quis, si non Asconii, satis tamen antiquos putaret et ab inferioris ætatis hominibus nonnullis in locis interpolatos. Restat, ut hominis scribendi genus cæterorum simile esse intelligatur, non tam ex perpetuo quodam tenore orationis (is enim in his brevissimis scholiis non est,) quam ex singulis verbis et locutionibus, in quibus multa ingruentis barbariæ vestigia sunt. Huius interpretis sunt (ut illa omittam, quæ in Asconii ætatem non cadunt, cadunt in Antoninorum [8]), *animositas*, *annonæ* (pluraliter de iis,

---

6) *Moris erat* p. 28 Act. 1, 6. *Moris fuit* p. 59 Lib. 1, 19, p. 62 Lib. 1, 23 &c.

7) vid. Pancirolli Not. dignit. imp. Orient. (Thes. Græv. T. VII) c. 10 p. 1369, c. 11 p. 1370, c. 13 p. 1375. Gothofred. ad cod. Theodos. T. II, p. 184 sq. p. 495, 506, T. III p. 38, p. 43 sq. ed. Ritter. Retentæ sunt hæ adpellationes, certe commentariensis et cornicularii apud Ostrogothos; vid Manso Gesch. d. Ostg. p. 645.

8) Locos in iis, quæ apud Schellerum iam laudata sunt, notandos non putavi.

quæ magistratibus et aliis de publico tribuuntur,) p. 13 ad Div. 10 et alibi, *appellativus* p. 64 ad Lib. 1, 24, *argumentalis*, *auctionari* ut sit *emere*; *celebrare*, ut sit *habere*, *exercere*, *facere*, ut *reiectionem iudicum* p. 28 ad Act. 1, 6, *comitia* p. 31 ad Act. 1, 8.,[9]) *conniventia*, *criminalis* p. 35 ad Act. 1, 10, *detegere*, ut sit *deprehendere*, (p. 25 ad Act. 1, 2 *detectis in corruptione iudicantibus*,[1]) *fideiussor* p. 78 ad Lib. 1, 54, *incubare* ut sit *iniuste possidere*[2]), *insinuare* id est, *exponere* p. 43 ad Act. 1, 18[3]), *interogative*, *intramuranus* (*extramuranus*, quod in lexicis hinc laudatur, non legitur,) *iurgium* pro lite p. 74 ad Lib. 1, 45, *modo* pro *nunc* p. 7 ad Div. 3, p. 14 ad Div. 10, p. 21 ad Div. 19 &c.[4]), *neoterice*, *officium* prætoris de publicis eius ædibus p. 28 ad Act. 1, 6 et de hominibus, qui (ut ipse utar inferioris ætatis dicendi ratione) sub eo militant, p. 56 ad Lib. 1, 14[5]), *oxymoron*, *participatio*, p. 41. ad Act. 1, 16;

---

9) Cod. Iust. L. 10, 23, 1 *exactio fuerit celebrata*; Lib. 3, 9, 1 *si tantum postulatio simplex celebrata sit.*

1) Cod. Iust. Lib. 1, 24, 1 *si quis accepisse detegetur*; II, 6, 7 &c.

2) vid. Serv. ad Æneid. 1, 89. Ducange v. *incubator.*

3) Duk. ad opusc. de Lat. Iuriscons. p. 439. ed. Bat.

4) Sic Donatus, Servius, Cassiodorus, cæteri sæpissime, factumque hinc *modernus.* Donatus studebat exemplis Terentianis defendere, ad Adelph. III, 1, 2. Hecyr. III, 5, 8, ubi potius notandus erat præsentis temporis usus de re ita nuper facta, ut adhuc fieri

parvissimus p. 21 ad Div. 17 (repetita ex antiquitate obsoleta forma,) *pensitatio, promotio, provolans* tabulatum pro *prominenti* p. 19 ad Div. 16, *responsive, solidare* et *solidum fieri* de rationibus, unde Itali *soldo* et *saldo*, *subaudire* sæpe[6]), *subiugare, subdistinguere, susceptor, vellereus.* His addendum esset *vicequæstura* ex Arg. Lib. 1. p. 46, nisi in edit. I esset *in legationem. vicem quæsturæ. tertio* &c.; omninoque hoc compositorum genus ne ad hanc quidem ætatem pertinet. *Recitationis* autem vox sane ab hoc scriptore de iis, qui iterum adesse et causam agere iubentur, posita videtur p. 53 ad Lib. 1, 9[7]). Alia sunt in his commentariis permulta non tam in singulis vocabulis, quam in eo-

---

(*ἐν τῷ γίγνεσθαι* esse) videatur; eadem est ratio loci Plautini Stich. IV, 1, 23. Post Donatum defendere voluit Priscian. 1168, 47 Putsch. et, quod mirere, Voss. de vit. serm. Lib. VII. (p. 380. Opp. T. II. ed. 1695.) Quintiliani auctoritate nunc nemo abutitur.

5) Plinii locum Ep. 1, 5, 15 recte aliter interpretantur; cfr. Suet. Iul. 15.

6) Veteres *audire* dicebant. Ruhnk. ad Iul. Ruf. p. 272.

7) Addi his huiusmodi locutiones possunt: *negotium tangit*, *vicissitudo tangit* p. 30 ad Act. 1, 7. p. 64 ad Lib. 1, 25, *satis fluxisse verborum* p. 43 ad Act. 1, 18, *circa subsellia coronam facere* p. 54 ad Lib. 1, 11, *deponere querelas apud aliquem* p. 59 Lib. 1, 19. *In Italia positus* p. 68 ad Lib. 1, 34 de homine, qui in Italia versatur. (*Ruri positi* Cod. Lib. 3, 12, 3; *Gothi in civitate positi* Cassiod. Varr. V, 39 extr.) &c.

rum coniunctione vitiosa, quæ omnia enumerare longum est. Huius generis hæc sunt: *annonae* IN *frumenti certo numero præbebantur* p. 21 ad Div. 10 [8]); *qui non permissi sunt accusare* p. 13 ad Div. 19 [9]); *vicinum est ad pæne nunquam* p. 25 ad. Act. 1, 2. Notandus quoque usus pronominis *iste* pro *hic*, de re, quæ adest aut nunc ipsum commemoratur, qui plane extremæ ætatis est, p. 73 ad Lib. 1, 42 *cedo mihi Atinias, Furias* (sic ed I.)] *istæ omnes* &c. [1]). Particula *quod* pro infinita sententia posita communis est omnium infimæ ætatis scriptorum. Sed singularis mihi visus est (quamquam nec plurima ex hoc genere legi, nec sane semper ad hæc adtendi,) usus plusquamperfecti *fuerat* pro perfecto vel imperfecto in narrando et discribendo, ut p. 26 ad Act. 1, 2 *moris autem fuerat*, cfr.

---

8) Cod. Iust. Lib. XI, 23, 1 *in pane-exhibenda annona*; eodem modo *in auro* Cassiod. V, 11.

9) Mirum, fuisse, qui hoc loquendi genus defenderent locis Senecæ de ira 1, 7, 5 et IV, 12, ubi apertum est, impersonaliter dici, et in his fuisse Dukerum (ad opusc. de lat. iurisconss. p. 324), qui etiam in verbo *sino* comparando lapsus est; veriora aliquot exempla huius vitii (nam vitium est) apud Ruddim. II, p. 219. Extrema ætate ita sæpe dicebant. Cod. Lib. 1, 51, 5 *Nemo concedatur*; Lib. XII, 54, 1 *qui præcepti sunt* &c.

1) Non memini hoc observatum legere; sic in omnibus capitum inscriptionibus ponitur in orthographia Cassiodori; cfr., ut exempla, quæ ad manum sunt, ponam, Anian. in Schulting. Iurispr. Anteiust. p. 227 et 235. Anonymi argum. orat. pro Ligar. extrem.

p. 34 ad Act. 1, 9 et p. 66 ad Lib. 1, 29, *necesse fuerat* p. 28. ad Act. 1, 6, *quia adhuc theatra non fuerant* p. 61 Lib. 1, 22. Hoc quoque mihi plane non cadentis, sed intereuntis linguæ Latinæ esse videtur. Eodem modo schol. Ambros. ad Cic. pro Scauro p. 10 M. p. 192 B. *ergo necesse fuerat* [2]).

---

[2]) Nemo huc trahet, quod de singulari quodam plusquamperfecti usu pro imperfecto apud Ciceronem et alios observatum est ab Heusingeris et postea ab aliis; etsi totum hoc mihi quidem commenticium videtur, neque ullo loco re vera ea temporum permutatio facta. Persequar exempla, quæ Ramshorn posuit §. 164. not. 7. p. 402. In locis pro Mur. 25, 51 et Acad. II, 1, 3 legitime plusquamperfectum poni, nemo non videt, qui paulo diligentius de temporum usu cogitavit; debuerat Lucullus antea triumphare (recentiores dicerent *debuisset*), sed tum demum trumphavit; sic *æquius fuerat, melius fuerat*, de quibus Gernhard in excursu ad Cic. Læl. egit; eodem pertinet Lucani locus. De Ciceronis loco de orat, 1, 7, 24 satis dictum est ab Orellio in Iahnii Annal. 1827. 1, 4, p. 89 not. cfr. pro Cluent. 14, 41 (*qui gener eius fuisset*; mortua enim erat Dineæ filia Magia; ibd. 7, 21.) Apud Cic. de Offic. III, 21, 82 cum Ernestio ex quinque codd. (et de pluribus sine dubio tacetur,) legendum est *fuerit*; modo indicativo dixisset: *id, quod sceleratissimum fuit, excepit*, relata ad Eteoclis tempus cogitatione. Sallustii locus bell. Iug. 39 sane discedit a consueta norma; sed tamen scriptor cogitavit de foedere male facto, quod non fieri par *fuerat*; poetarum loci suam habent libertatem; Ovidius quum dicit: *nec fuerant*, significat simul ne tum quidem fuisse, nec tamen id dicit;

Exposita sunt, quæ maxime ad huius commentarii rationem cognoscendam pertinere videbantur; qui quin literis Latinis languescentibus scriptus sit, dubitatio nulla relinquitur; illud difficilius, qua potissimum huius ætatis parte compositus sit, constituere; neque enim in horum extremorum temporum literis, in quibus nulla certa et propria forma eminet, tam apertæ sunt ætatis notæ, quam in superiorum. Quid tamen ut probabile sequar, dicam. Neque enim parvo intervallo scriptorem post Servium ac Donatum vixisse, mihi plane certum est, tum propter ea, quæ dixi de nota eius ad Divinat. 13 [3]), tum ea de causa, quod, quum in illis non exigua sit veteris reip. cognitio, in hoc pertenuem esse mihi ostendisse videor, idque discrimen eiusmodi mihi videtur, ut illi non literis instructiores, sed ipsi temporibus illis pro-

---

ut quum nos dicimus: *nemo tum viderat.* De Propertii loco II, 31 (23) 7, (III, 30 Lachm.) tenendum est perfectum *stetit* dici maxime apud poetas sensu, ut ita dicam, inchoativo, ut sit *constitit* (vid. Ovid. Metam. V, 132 et VIII, 415, quos locos a Schellero sumo;) itaque *steterant* est *constiterant* (*se constituerant.*) Miror a Beiero ad Cic. l. l. p. 340 huc referri Cic. locum de Off. II, 1. 4; ibi enim *superfuerat* positum est ex perpetuo Latinorum usu; tum enim demum philosophiæ locus erat, quum aliquid superfuerat, id est, reliqui *factum erat*, a negotiis amicorum, quemadmodum Latine dicitur: præmium promisit, si quis *invenisset*, non, *inveniret*.

3) supra p. 93 not.

piores fuisse videantur; maxime autem me in hac sententia confirmant, quæ de literarum veterum cognitione exposui p. 103 sq., ex quibus adparet permagnam studiorum doctrinæ conversionem, literarumque iacturam factam esse eo tempore, quod inter illos grammaticos et hunc interiectum fuerit. Accedunt his minora quædam, ut stultissima illa interpretatio versus Virgiliani, Servio sane recentior, nugæ de vocabulo *alacer*, quod Donatus et Servius sæpius attingunt, ita tamen ut illorum ætate nondum ex usu sublatum nec obscurum fuisse appareat. Sed ne Diomedis quidem aut Charisii doctrinam ullo modo æquat. Itaque non multum a veritate aberraturam coniecturam meam puto, si hunc commentarium non multo ante interitum imperii Romani occidentalis scriptum dixero, quum incursionibus barbarorum omnis veteris imperii imago deleta esset, lingua corrupta, veterum scriptorum libri fere ex manibus hominum sublati. Imperio deleto ne ea quidem, quæ in hoc homine est, literarum et antiquitatis cognitio, nisi in perpaucis fuit; (de iis non loquor, qui, ut Priscianus, in Græcia vixerunt). Nec sane ullum peregrini moris vestigium est; seque, quum *veteres, antiquos* appellat, solo temporis intervallo ab iis discretum fuisse significat; moris quoque Romani vestigia, ut de præfecto prætorii p. 57 ad Lib. 1, 14, de circensibus *(est idem, in quo nunc circenses spectantur)* p. 80 ad Lib. 1, 59; alia supra attuli; quamquam quædam ex his Gothis Italiam tenentibus sublata non sunt. Hæc ideo notavi, ne, quum mota su-

spicio sit, imperio demum everso vixisse putetur propter notam p. 17 (ad Div. 14) *omnem enim scholam ludum dixere Romani;* significat, quo nomine Romani Græcum nomen transtulerint, non se Romanum negat. Romæ vixisse, certe in Italia, apparet ex nota de circo et signo Vertumni p. 80 ad Lib. 1, 59 (nam de Fornice Fabiano integra descripta est ex veterum commentariis); quamquam verba corrupta sunt. In ed. I. est *ad postramus dextram partem* [4]). Nec plura de his scholiis dicenda videntur. Superest disputatio quædam, quæ brevius absolvi potest, de commentario et scholiis ad aliquot Ciceronis orationes ab A. Maio e bibliotheca Ambrosiana editis.

V.

Ang. enim Maius, quum a. 1814. fragmenta Ciceronis orationum pro Scauro, pro Tullio, pro Flacco e codice palimpsesto Ambrosiano ederet, adiunxit ex margine eiusdem codicis scholia quædam in orationem pro Scauro; tum eodem anno ex alio codice palimpsesto eiusdem bibliothecæ com-

---

4) Huic quoque commentario unum et alterum additamentum accedere postea potuisse, non nego et sunt, quæ hanc suspicionem confirment, ut quæ tam parvo spatio disiuncta dicuntur de sectore p. 59 et 63 ad Lib. 1, 20 et 23, de manubiis p. 80 et 81 ad Lib. 1, 59 et 60, inter se repugnantia, de prædibus et prædiis p. 77 et 78 ad 1, 54.

mentarium antiquum in Ciceronis orationes deperditas in Clodium et Curionem, de ære alieno Milonis, de rege Alexandrino, tum in orationes pro Archia, pro Sulla, pro Plancio, in Vatinium edidit, cui ex alio quodam codice scholia aliqua in orationem quartam in Catilinam, oratt. pro Marcello, Ligario, Deiotaro, adiecit. Hæc ille omnia, inter se diversissima, Asconii Pediani esse adfirmabat, ita ut minora illa scholia ex Asconiano commentario excerpta diceret, et in eo gaudio exsultabat, quod facile in inventore et viro non ad criticam facto ferrem, nisi et a Niebuhrio admonitus in eadem sententia permansisset, et eam perverse et acriter tueri studuisset in editione ea, quam hæc omnia continentem emisit Mediol. a 1817 [5]). Ac de scholiis illis in Scaurianam levissima res est; sex septemve sunt scholia minutis rudioribus literis scripta, duo maioribus quadratis, ut ipsa Ciceronis verba, (ex his alterum constat vocabulo: *propositio.*) unum minutis sed quadratis, partim in sensu et artificio orationis explicando posita, partim in historia et institutis, erroribus referta, (ut patricios solos pontifices fieri, sacerdotiis admi-

---

[5]) vid. princip. edition. præf. prim. p. 9 (ed. 1817, apud Beier Fragm. Cic. oratt. p. XXII) præf. alt. p. 21 (XXX B.), p. 26 sq. (XXXIII sq. B.), p. 30 (omiss. apud Beier.), tum præf. ed. nov. p. XI (LIII Beier) et comment. de ed. princ. Mediol. Fragm. Cic. p. 1 sq. (p. LVII sq. B.) et de ed. princ. opp. Front. Med. p. 35 sq.

nistrandis eos ad consulatum pervenire, patricium serius quam plebeium consulatum adipisci, traditur [6]), oratione non optima [7]); quæ cuius ætatis sint, quærere operæ pretium vix est; circa idem tempus, quo in Verrinas commentarius compositus est, scripta videntur. Multo est præstantior et melior commentarius in septem oratt. ex altero cod. palimpsesto protractus, quem tamen Asconii esse Maius sane non evicit, argumentis ad eam rem partim plane ridiculis usus [8]). Niebuhr quarti seculi putat, Orellius quinti vel sexti [9]). Res hæc est. Commentarius hic rhetoricus est et historicus, grammaticam verborum et sententiarum explicationem plane excludens (in quo a Verrinarum commentario toto genere diversus est; quem eiusdem scriptoris esse,

---

6) p. 11. (p. 189 sq. Beier).

7) pro specimine hæc sunto: *forte* pro *fortasse; tria sunt genera, quæ venerunt ad senatum; patriciorum et plebeiorum unum est meritum; isti Claudii* pro *hi Caudii; modo* pro *nunc*, *fuerat* pro *erat; competere alicui*, id est, *competitorem esse*. Lepido argumento Maius præf. pr. p. 10 (XXII B.) Asconii commentario in Scaurianam edito aliquid deesse (has scilicet notulas) concludit.

8) ex his unum est, quod et apud Asconium et apud hunc interpretem *significat* legitur, apud alterum *notum est*, apud alterum *notissimum est;* vid. comm. de edit. princ. opp. Front. p. 3.

9) Nieb. ad Front. Berol. loco supra laudato p. XXXIV, Orell. excurs. XI. ad Cic. pro Planc. p. 272.

Niebuhr iudicavit,) scriptus perpetua serie; ita ut interdum notæ plures, interpositis Ciceronis verbis, cohærcant [1]); Ciceronis non, ut fere apud Asconium, integræ sententiæ proferuntur, nec tamen voces ita, ut in scholiis ad Verrinas, divulsæ, ut satis adpareat, quod alioquin per se intelligi facile poterat in commentario non grammatico, non ad marginem libri Ciceroniani adscriptum sed per se editum esse [2]). Scriptor satis aperte, se longissime ab antiquis illis temporibus abesse significat; itaque semper de more antiquo ita loquitur, ut dudum abolita eum explicare pateat [3]). Notas

---

[1]) ut p. 91.

[2]) Illa Peyronii sententia fuit (Fragm. Cic. Oratt. p. 231) probata Beiero (Fragm. Cic. p. LXI not.) Spatia vacua, quorum iudicio is usus est, non eiusmodi sunt, qualia ex eo oriuntur, quod aliquid confusum legi et digeri non potest. Adnotationes ipsæ inter se aptæ sunt et cohærent, spatia vacua longe plurima ex uno genere sunt (non loquor de iis locis, ubi aut partes foliorum resectæ sunt aut nova scriptura inducta vetus plane deleta,) in artificiorum rhetoricorum fignrarumque nominibus. Hæc enim ab interprete Græca posita erant; librarius, qui Græce nesciebat, omisit; nec idem Xenophontis verba p.* 168 perscripsit. Recte igitur Maius aliquoties Græca supplevit, non recte subinde Latina; vid. p. 63, 76 (ubi recte ipse Beier p. 104;) 90, 91, 95, 98, 114, 124, 132, 138 bis, 142 &c.

[3]) vid. pag. 71 (*solebant*), p. 73, 74, 88. Ferias Latinas multo ante suam ætatem agi desitas significat p. 189.

quoque res et sub imperatoribus diu retentas exponit, ut, quid sit litis æstimatio, quid iustitium, alibi etiam quid legibus interrogari [4]). In hoc genere mirus est error in toga candida [5]), quam non creta expolitam, sed in cervice notatam putat. Verborum interpretationem ter attigit [6]). Oratio denique toto genere paulo est adfectatior, maxime in exquirendis laudandi formulis, cohærens tamen et nexa et unum quendam tenorem habens, verbis et juncturis iis, quæ extremam linguæ Latinæ ætatem prodant. Ex hoc genere sunt *adlegatio* de re aliqua defendendi aut excusandi causa afferenda p. 150 [7]), *adprime dicacissimus* p. 157 [8]), cuius simile est *valde insolentissimus* p.. 132 [9]),

[4]) p. 80. et 157, p. 79..

[5]) p. 177. nam de hominis cervicibus eum cogitasse, credere non possum.

[6]) p. 77. p. 124. p. 152.

[7]) eodem modo legendum p. 119 *et hoc coloratur absentiæ adlegatione* (cod. *adlectione*;) contrarium vitium est Cod. Theod. XII, 6, 11.

[8]) Est hoc ex iis, quæ, quum obsoleta et antiquata per multa secula fuissent, extrema ætate in usum redierunt; ita Quadrigarius scripserat.

[9]) Cassiod. de inst. script. div. 15 p. 460 *valde pulcherrimum;* ibd. c. 23. p. 470. *ex operibus sancti Augustini valde beatissimi*, &c. Similia ex aliis habet Ruddim. II p. 306; ex quibus sola *maxime* et *eximie* paulo antiquiorem habent auctoritatem (non tamen Curtii); cætera ex infima ætate sunt; (nam *sane difficillimum* apud Sueton. non est simpliciter augentis.) Drakenb. ad Liv.

adsistere alicui, id est, eum adiuvare p. 161 [1]), *calumniosus* p. 90, *in candidam venire*, id ist, candidatum esse, p. 87 et 166, *compensativus* p. 167 et 171, *concessivus* p. 132 et 142, *defloratus* p. 129, *defoeneratus* p. 70, *desideratum est*, id est, postulatum (verbis) p. 155, *discretio* p. 126, *evenire divitem*, id est, fieri, p. 166, *exserte*, id est, libere et audacter p. 156. Sed non necesse est cætera omnia per literarum ordinem persequi; paulo notabiliora sunt *iste* pro *hic* p. 89, 115, 140 [2]), *medie* p. 71 (in codice est *medies suspendit elocutionem*; scripserat *medie suspendit* [3]), *Plancius*

XLI, 23, 6 duobus corruptis exemplis Livii utitur, uno non apto Velleii, quarto perversissimo particulæ *longe*.

[1]) Hoc apud Plinium minorem similiter dicitur, sed tantum de oratore, qui *adest* reo. Eodem sensu Tac. Hist. III, 31 *orantque, ut causæ suæ deprecator adsistat*. Est hoc ex iis, quæ inde ab argentea ætate paulatim deflexa sunt in eam significationem, quam nunc apud Gallos habent; vid. Spald. ad Quintil. I, 2, 20. X, 7, 1; ex eodem genere est, quod sequitur, *desidero*.

[2]) vid. supra p. 139.

[3]) Tuentur hoc vocabulum Taciti auctoritate Hist. 1, 19. ubi lectio et sententia corrupta est; quid est enim acuminis, medie favisse, qui noluissent; tum in partibus sententiæ contrariis iungendis iners et plane Taciti mori repugnans *ac*, comparativus in primo membro ineptus; sententia fuit, qualis est Ann. XV, 73 et Hist. 1, 45; sed ne *medii ac plurimi* quidem dici potest; recte emendavit Freinshemius: *multi voluntate;*

senior, id est, pater p. 157 et 160. Addendum puto *affligere alicui pecuniam;* nam p. 80 legendum videtur *quæ illis adfligeretur*, coll. Julian. in Pandect. III, 5, 30. Excludo vocabulum *sensio* et locutionem *testimonium perfidere;* nam p. 141 legendum est *ne sensim in contrarium vergeret*, p. autem 150 *testimonium perhibens* [4]). Satis igitur certum est, infimæ ætatis hæc esse, cæterum neque peregrini moris vestigia deprehendo, neque eius barbariæ, quæ consecuta est imperii eversionem; eruditionis quoque non magnæ, sed tamen alicuius nonnulla documenta, ut in iis, quæ dixit de poetis elegiacis p. 122, in C. Gracchi verbis laudatis p. 136, in Afranii p. 77, Xenophontis p. 168, in commemoratione Sinnii Capitonis p. 89. (de L. Racilii edicto statim dicam [5]). Itaque hic commentarius mihi ad sextum seculum detrudi nullo modo posse videtur; sed aut quinto aut, quod fortasse verius est, quarto exeunte scriptus esse. Sed in hoc commentario tam recentis ætatis rerum ad historiam pertinentium non solum ma-

---

effusius, qui noluerant; medii ac plurimi obvio obsequio.

4) *Superiectum est* p. 91. significat additum et superioribus adiectum, quo sensu apud Quintilianum dicitur *superponere;* vid. Spald. ad IX, 4, 25; in his *super* vim Græci *ἐπί* habet; *superpono* eodem modo dixit Anonym. ad Cic. Verr. 1, 16.

5) Et in Gracchо orationis titulum posuit, et in Afranio fabulæ, ut ipsum habuisse vix dubitem. Neque in Sallustio neque in Lucilio libri numerum, nec in Sallustio operis titulum interpres Verrinarum notavit.

gnum numerum deprehendimus; sed ea, quæ exposuit, tam non vulgaria, tam copiose, tam diligenter et accurate enarrata sunt, ne minimarum quidem rerum mentione omissa, ut plane hoc admirabile esse videatur; nam Verrinarum commentarius ne comparari quidem cum hoc potest. Exemplo esse possunt argumenta optimarum rerum plena orat. in Clod. et Cur. p. 64 sq. et de ære alieno Milonis p. 87 [6]). In his autem auctorem nullum usquam testemve laudavit, neque sane poterant hæc quarto seculo colligi; multa enim sunt, quæ nisi ex actis tradi non poterant et æqualium monumentis, seculo quarto extremo iam deletis. Neque de ulla re aut se quæsisse significat, aut varie traditum aut dubitatum esse; quæ omnia in eum cadunt, qui sua simpliciter ex unius antiqui scriptoris opere transtulerit, in quo iam omnia ad Ciceronis orationes accommodata repererit. Et hoc se fecisse pæne verbis dicit, (et dixerat fortasse aperte in iis, quæ perierunt); *historiam* enim ita aliquoties appellat, ut eo vocabulo non universam rerum narrationem intelligat, sed certum quendam librum. De Clodio in operto

---

6) Add. p. 72 de C. Virgilio, p. 75 de Ciceronis fundo in Campania, p. 78 de causa Clodii, p. 80 de primo Claudio Pulchro, p. 92 de comitiis turbatis, p. 94 de titulis in Clodii vestibulo fixis, p. 97 de lege de libertinorum suffragiis, p. 100 de exsulibus post C. Gracchi mortem restitutis. Hæc in duarum orationum commentariis sunt, similia in reliquis.

Bonæ Deæ deprehenso narraturus p. 78, *Atque ita se*, inquit, IN *historia huius temporis* COMMEMORATIO *habet;* aperte locum scriptoris alicuius significat. P. 103 de Crasso exponens ita loquitur: *de quo præter historiam præterque exitum mortis eius etiam ipse Tullius auctor est* &c. Sed certissimus tertius locus est p. 116. *M. Æmilium Scaurum hac in parte significat, et ipsum multæ eruditionis,* UT HISTORIA DE ILLO HABET. Atque sane in multis ex iis, quæ ex historia exponit, (nam in aliis suis verbis utitur,) antiquum et incorruptum loquendi genus agnoscimus [7]). Ipsius mihi Asconii verba subinde audire videor; nec sane sunt

---

7) Exempli causa et, si qui Maii librum non habent, ut quales sint hæ adnotationes, suspicari certe possint, describam quæ de flagitio illo Clodiano posita sunt p. 78. "C. Cæsaris pontificis maximi prætoris domi sacrificium sollemne pro populo fiebat. Huc vir ornatu muliebri quod introierat, sacrificium instauratum est. Res ad senatum delata est. Patres conscribti (sic ap. Maium) decreverunt, de ea re non aliter quam de incestu quæreretur. Eo crimine reus factus est P. Cl. Pulcher, delatore L. Lentulo, qui consul fuit post cum C. Marcello: subscribentibus Cn. et L. Lentulis. Aurelia Cæsaris mater testis in iudicium accita est. (Hoc non bonum; sed cod. *in iudicio ita est;* leg. *in iudicio citata est.*) Ea pro testimonio dixit, suo iussu eum esse dimissum. Idem dixit Iulia soror Cæsaris Et tamen post hæc absolutus est." Cfr. notam de P. Claudio Appi Cæci f. Pulchro p. 79 inde a verbis *Hic consul* usque ad finem; (ubi librarii errore est *Poenis conflixit* pro *cum Poenis.*)

hæc alius, quam Asconii, cuius ex commentariis bonam partem in has adnotationes translatam habemus, contractam subinde et mutatam omissis iis, quæ ad eius ætatem acommodata essent, non ad grammatici, Actorum et scriptorum laudationibus, de rebus incertis disputationibus, eius generis aliis. Retinuit tamen nonnulla grammaticus, ut illud p. 173 de L. Racilii edicto sub huius nomine a Cicerone scripto, quod, quamquam exstare dicit, admodum tamen suspicor, ipsum nunquam vidisse. Quemadmodum autem hæc historica cum ipsius commentarii scriptoris rhetoricis adnotationibus conglutinata sint, ut hoc exemplo utar, intelligi potest p. 118. Inde a p. 116 Asconiano more commode, sed brevius de hominibus a Cicerone commemoratis exponit [8]); (in Mario et Catulo p. 116 iam rhetorem agit;) his iam alio orationis genere sua subiicit: *Densitas igitur hæc exemplorum, quæ ad personas nobiles refertur* &c. Atque ipse hic homo quam fuerit historiæ peritus, intelligi potest ex iis, quæ pag. 119 ad Cic. pro Arch. 5 scripsit, ubi cum P. Gabinio Capitone, præ-

---

8) Quæ extremo loco de Hortensiis posuit, corrupta sunt. De Q. Hortensio de suo sine dubio addidit, quum Asconius de notissimo homine nihil dixisset; et agnoscimus grammaticum in verbis *M. Tulli temporibus* &c. Conficitur autem ex his, iam Asconium ad Cicer. orat. pro Archia commentatum esse, quod cur adnotem, facile intelligitur; quanti autem Asconii et in Ciceronis orationibus Quintiliani auctoritatem faciam, supra ostendi.

tore a. 665. confudit notissimum Ciceronis inimicum A. Gabinium, immani errore, qui ostendit eum ad tempora orationum habitarum non attendisse; et tamen recte de A. Gabinio scribit ad Planc. 35. p. 178. Adparet eum altero loco errasse, quum ipse de suo aliquid adnotaret, ut opinor, quod Asconius de illo P. Gabinio dixerat ad Cic. Divinat. in Cæcil. 20, ad hunc locum se supra dixisse significaverat; grammaticus aut commentarios ad Divinat. non habuisse aut locum non reperisse videtur. Ac nunc demum id plane intelligitur, quod supra dixi (p. 81.) Asconium inter inferioris ætatis scriptores et ipsum historicum habitum et appellatum et eius commentarios ad id genus relatos esse. Restant scholia a Maio ex cod. seculi, ut putat, decimi descripta ad quattuor alias orationes, quæ cur ex Asconii commentario excerpta putet, ipse viderit. Versantur fere in sententiis explicandis, rhetoricis admixtis; historica paucissima sunt, de rebus vulgaribus, ut ad Ligar. p. 197. Antiquitatis nulla vestigia, recentioris ætatis multa, ut in iis, quæ de magistratibus curulibus et patriciis confuse notantur p. 191, in rerum notissimarum explicatione, (velut de *curriculo* p. 194), in verbis; *sententiam ferre* de lege dicitur p. 193; nec meliora p. 191 *prælatior*, p. 198 *suspicionem trahens quod-esset effectus*, p. 199 *a quibus fulciretur necessitas belli.* Fragmenta sunt hominis ignoti non ante commentarios in Verrinas scripta.

De alius hominis ignoti ad Ciceronis aliquot orationes commentariis a I. Gronovio editis dicere hoc loco propositum non erat, quæ si quis ad eandem normam exegerit, non vereor, ne Vulcatii illius ab Hieronymi commemorati esse cum I. Vossio putet; quamquam sunt in iis quoque aliqua ex antiquitate derivata.